nepalmag.com.np

आइतबार • २९ मंसिर २०७६ • मूल्य रु. २५

ISSN 2631-2298

नेपाल

राष्ट्रिय साप्ताहिक

अजित थापा
पूर्वसहायक रथी

रमेश स्वाँर
पूर्वसहसेनानी

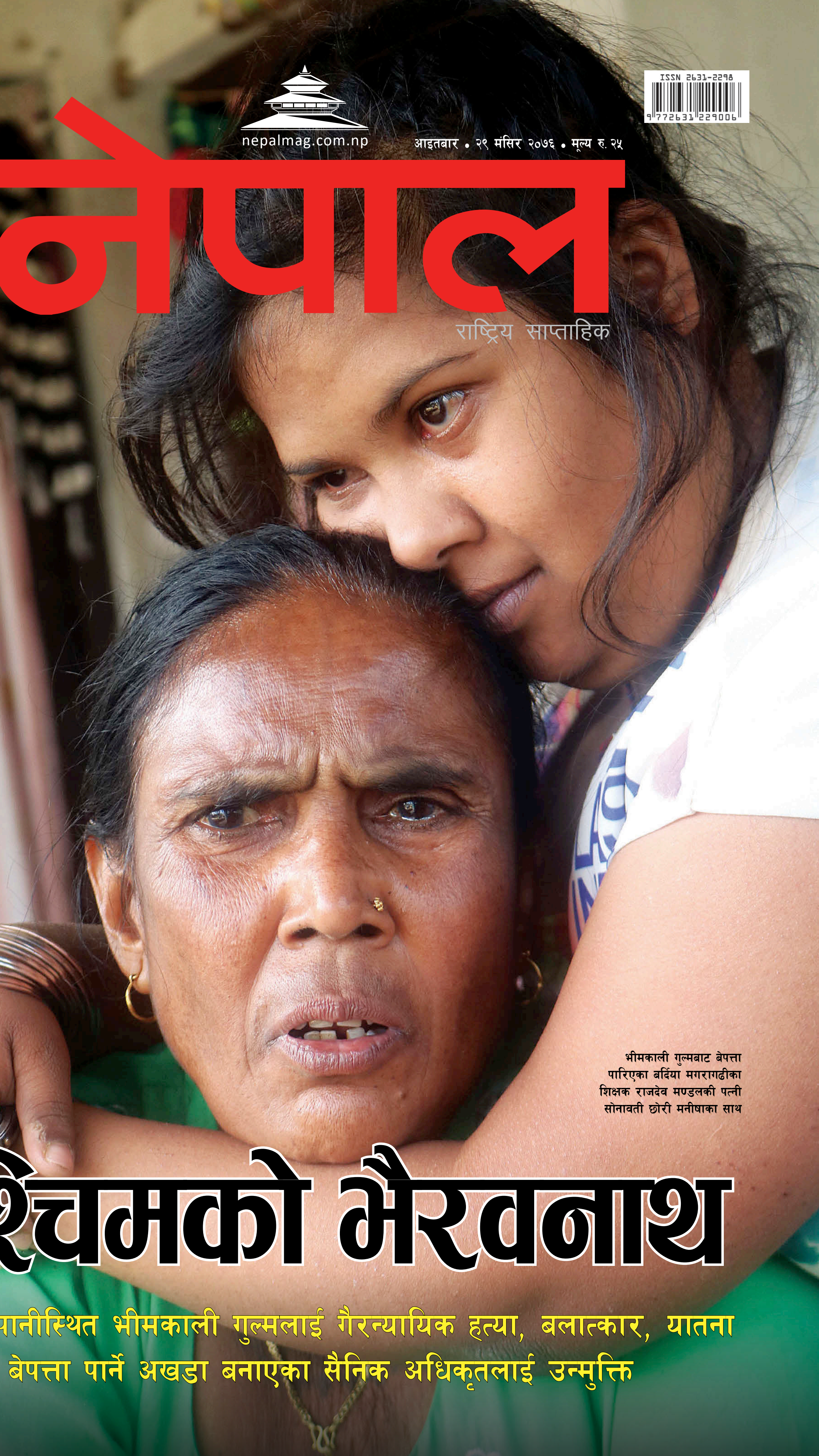

भीमकाली गुल्मबाट बेपत्ता पारिएका बर्दिया मगरागढीका शिक्षक राजदेव मण्डलकी पत्नी सोनावती छोरी मनीषाका साथ

पश्चिमको भैरवनाथ

बाँके चिसापानीस्थित भीमकाली गुल्मलाई गैरन्यायिक हत्या, बलात्कार, यातना र बेपत्ता पार्ने अखडा बनाएका सैनिक अधिकृतलाई उन्मुक्ति

अर्घाखाँची
सिमेन्ट प्रा.लि.

www.acplnepal.com

सफल ५ वर्षको उपलक्ष्यमा
अर्घाखाँची सिमेन्ट
धन
वर्षा

नव निर्माणमा धनको बहार
अर्घाखाँचीमा करोडौं उपहार

अर्घाखाँची सिमेन्टको हरेक १५ बोराको खरिदमा COUPON
SCRATCH गरि SURE SHOT जित्नुहोस्

रु.१००/रु.५००/रु.१,०००/रु.१०,०००/रु.२५,०००
रु.५० हजार/रु.१ लाख
सम्मको नगद उपहार

यो योजना मंसिर ८ गतेदेखि माघ ८ गतेसम्म लागु हुनेछ ।

उपहारमा लाग्ने सम्पूर्ण कर विजेता स्वंयमले नै तिर्नुपर्नेछ ।

PRISMA-O-M/19

सही मूल्य, सही तौल, सही गुणस्तर

सबैभन्दा स्तरीय सिमेन्ट

अर्घाखाँची
सिमेन्ट
अर्घाखाँची
सिमेन्ट
50 KG Net
उत्पादक:
अर्घाखाँची सिमेन्ट प्रा.लि.
सियारी-२, रुपन्देही

अर्घाखाँची सिमेन्ट प्रा.लि., प्रसूति गृह मार्ग, थापाथली-११, काठमाण्डौ फोन नं.: ९७७-१-४१०२१८८/४१०२१४३, इमेल: customercare@acplnepal.com
फ्याक्ट्री: सियारी-२, रुपन्देही । फोन नं.: ९७७-०७१-४२५००७/४२५००८

AMBE STEELS
दीर्घायु भवः

AMBE GROUP

विकास सम्भव छ, मजबुत निर्माणले
मजबुत निर्माण बन्छ अम्बे स्टील्स्ले

अम्बे स्टील्स्
जे बन्छ, दिगो बन्छ

ने ग्र १९१
नेपाल गुणस्तर
प्रमाण चिन्हद्वारा सम्मानित ।

8mm देखि 32mm
सम्मको Size मा

CERTIFIED ISO 9001:2008 COMPANY

Fe500
gradesteels

UTM
TESTED

TMT STEEL BARS

KMG
KANTIPUR MEDIA GROUP
GLUTTONY IS NOT A SIN,
IT'S A FULL-TIME JOB

Join us each week as Hantakali tears into everything from Dharaney kalo bangur and haku choila to, occasionally, an overconfident, overcooked pasta. We pay for the food we eat, and we'll tell you if it's worth it—without fear or favour.

kathmandupost.com/food

THE KATHMANDU POST

WITHOUT FEAR OR FAVOUR

K. L. DUGAR GROUP
AURA
NOW IN NEPAL
Joy of Freshness
Works on Low Voltage
Longer Freshness
Larger Freezer Space
Toughened Glass Shelves
10 YEARS* WARRANTY
AURA INTELLIGENT REFRIGERATORS
Available in 190 liters to 230 liters
* CONDITIONS APPLY

Smart Appliances P Limited

COMPANY SHOWROOM: KATHMANDU: CHARKHAL, DILLIBAZAR: 01-4436920 | **CORPORATE OFFICE:** CHARKHAL, DILLIBAZAR, KATHMANDU, TEL: 01-4443119
BIRATNAGAR: JAIN BHAWAN, MAIN ROAD: 9801305494 | **FOR SERVICE: TOLL FREE NO.: 16600110090 | FOR DEALERSHIP: 9801105114**

भित्र

आइतबार, २९ मंसिर २०७६ (वर्ष २०, अंक १९)
Nepal National Weekly, 15 Dec 2019 (Vol. 20, No. 19)

हामी मोदीको विरोध गर्छौं तर मोदीजस्तै हुन चाहन्छौं

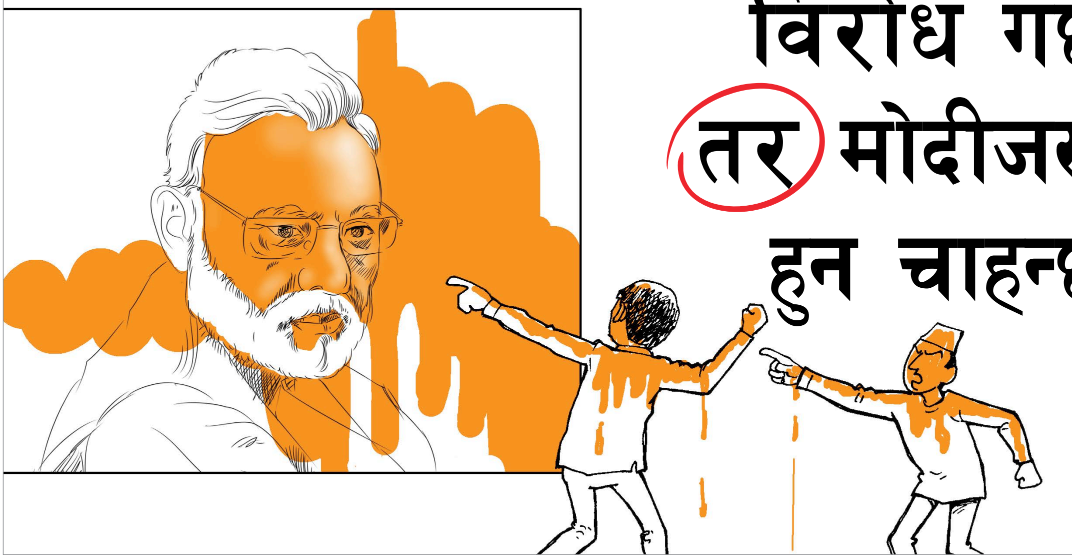

३८

१२
हाम्रो नेपालमा
वधशाला

१४
उपचुनाव
गेजा शर्मा वाग्ले

१६
विशेष
सामाजिक सञ्जालमा छटपटिएका हामी

२१
अपराध
प्रहरीलाई पाठ

२४
भ्रमण वर्ष
तनावमा पर्यटनमन्त्री

सन्तोषीको सफलता | ३४

सम्पादकीय | ५
प्रतिक्रिया | ६
स्मरण | ७
प्रवेश | ८
परिहास | १०
जोडिँदै उत्तरी नाका | ४४
पुस्तक | ४८
तीन किताब | ४९
रङ | ५०
कोलाज | ५२
नेपाल मण्डल | ५४
नोटबुक | ५६

२६
आवरण
पश्चिमको भैरवनाथ

४२
प्रदेश ५
नहरमाथि महल

४६
व्यक्तिचित्र
प्रबलको पहिरन दर्शन

सम्पादकीय

चिसापानी ब्यारेकका चित्कारहरू भन्दै छन्- न्याय अझै टाढा छ

दशक लामो सशस्त्र युद्ध सकिएको डेढ दशक पुग्न लाग्यो। त्यसका घाउखतहरू अझै आला छन्। पाठकवृन्द, तपाईंले *नेपाल*को यो अंक पढिसक्दा फेरि एकपल्ट निष्कर्ष निकाल्नुहुनेछ, समाजमा न्याय अझै स्थापित भइसकेको छैन।

बाँके चिसापानीस्थित भीमकाली गुल्मलाई नै हेरौँ न। गैरन्यायिक हत्या, बलात्कार, यातना र बेपत्ता पार्ने अखडा बनाएका सैनिक अधिकृतलाई नाम मात्रैको कारबाहीका भरमा तत्कालीन शाही नेपाली सेनाले उन्मुक्ति दिएको थियो। चिसापानी एउटा दृष्टान्त हो, बर्दीका अपराधहरूलाई कसरी सफाइ मिलिरहेको छ भन्ने यथार्थको।

०५८ मंसिरमा संकटकाल लागेसँगै अन्यत्रजस्तै बाँके-बर्दिया क्षेत्रमा पनि सेनाले अन्धाधुन्ध धरपकड र गिरफ्तारी थालेको थियो। चिसापानीमा खटिएका सेनानी अजित थापा र सहसेनानी रमेश स्वाँरका अनगन्ती गैरन्यायिक गतिविधिबारे यो अंकमा सहकर्मी जनक नेपालले रिपोर्टिङ गरेका छन्। अन्य सैनिक अधिकारीहरूका कर्तुतबारे पनि हामीले उल्लेख गरेका छौं। यी यस्ता प्रकरण हुन्, जसबारे मौन बसेर नेपालको शान्ति प्रक्रिया टुंगोमा पुऱ्याउन सम्भव छैन।

एमनेस्टी इन्टरनेसनलले यसअघि नै आफ्नो प्रतिवेदनमा थापा र स्वाँरका अपराधबारे रिपोर्ट प्रकाशित गरेको थियो। यति हुँदाहुँदै पनि घटना मोड्नका लागि पीडितहरूलाई गलत बयान दिन लगाउनेजस्ता क्रियाकलाप भए पनि राष्ट्रिय-अन्तर्राष्ट्रिय दबाब रोकिएन। त्यसपछि सेनाले कोर्ट अफ इन्क्वायरी गठन गरेर घटनाको छानबिन गरी स्वाँरलाई दोषी ठहऱ्यायो।

थापा र अरू जिम्मेवार अधिकारीलाई भने सचेत गराउनेजस्ता सांकेतिक कारबाही गरियो। राष्ट्रसंघीय उच्चायुक्तको रिपोर्ट, राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगलगायत संस्थाले यस्ता दोषीमाथि कारबाही चलाउन थुप्रैपल्ट सरकारलाई निर्देशन दिएका थिए। तर तिनको सुनुवाइ हुन सकेको छैन।

हिजोका युद्धरत पक्षहरूमध्ये दरबार इतिहासको नेपथ्यमा छुट्न गएको छ। संसद्का पार्टीहरू र विद्रोही माओवादी पालैपालो सत्तासीन छन्। यस्तोमा आज बुद्धिजीवी र अध्येताहरू पनि वैचारिक शिविरहरूमा विभाजित हुन गएका छन्। माओवादी र राज्यले एकअर्काविरुद्ध चलाएका हतियारबाट देशले के पायो वा पाएन, हिसाबकिताब लामै अवधि चल्नेछ। त्यो युद्धले राज्यको अवसर सीमित घरानाबाट भुइँ तहका नागरिकसम्म विस्तार गरिदिएको विश्वास गर्नेहरू पनि छन्। अनि त्यो युद्धले देशलाई अझै पछाडि धकेलेको ठान्नेहरू पनि यही समाजमा छन्।

तर यही समाजमा यस्ता नागरिक पनि छन्, जो हरेक दिन पुराना दिनहरूको पीडामा बाँच्न अभिशप्त छन्। युद्धमा सहभागी नभएका ती हजारौं निहत्था सर्वसाधारण, जसले राज्य अनि विद्रोही पक्षको चरम यातना खपे। मारिए, बेपत्ता पारिए, बलात्कृत भए, अंगभंग पारिए। दोहोरिएर नपाइने अमूल्य जीवनलाई शक्तिशालीहरूको अहंकारका अघिल्तिर बुझाउन बाध्य ती नागरिकलाई युद्ध सकिएको यतिका वर्ष बितिसक्दा पनि न्याय मिलेको छैन। न्यायबिनाको शान्ति के शान्ति !

चिसापानीस्थित भीमकाली गुल्म त्यही अँध्यारो विगतको प्रतिविम्ब हो। आज पनि धेरैजसो स्थानीय त्यस क्षेत्र वरपर हिँड्दा असीम दुखाइको अनुभूति गर्छन्। बर्दिया ऐना मात्रै हो, द्वन्द्वकालको। यस्ता नदेखिने कैयौं घटनाबारे सत्य उत्खनन हुन बाँकी नै छ। दोषी चाहे राज्य पक्षका होऊन् या तत्कालीन विद्रोही पक्षका, तिनमाथि उचित कारबाही नहुँदासम्म न्यायको आभास हुने छैन।

शान्ति प्रक्रियालाई तार्किक निष्कर्षमा पुऱ्याउने हो भने पीडितका लागि उचित न्यायको प्रबन्ध र दोषीलाई कारबाही आवश्यक छ।

कान्तिपुर पब्लिकेसन्सका लागि अध्यक्ष तथा प्रबन्ध निर्देशक : **कैलाश सिरोहिया** निर्देशक : **स्वस्तिका सिरोहिया** सम्पादक : **बसन्त बस्नेत** सहायक सम्पादक : **सन्तोष आचार्य** नायब प्रमुख संवाददाता : **राजकुमार बानियाँ** वरिष्ठ संवाददाता : **जनक नेपाल, माधव बस्नेत** सहायक वरिष्ठ संवाददाता : **योगेश ढकाल, मनबहादुर बस्नेत, गोकर्ण गौतम** संवाददाता : **सुनिता लोहनी, यम बम, कल्पना भट्टराई** डेस्क : **गोकुल अर्याल, गुरुङ सुशान्त** डिजिटल : **रविराज बराल** तस्बिर : **रवि मानन्धर** (संयोजन), **सरोज बैजु** सज्जा : **चन्द्रकुमार प्रजापति** (संयोजन), **घनश्याम डंगोल, यमन मानन्धर, सुनीता अधिकारी** कार्टुन/ग्राफिक्स : **रवीन्द्र मानन्धर** मार्केटिङ : **असुरारी ज्ञवाली, सन्तोष ढकाल**

कान्तिपुर पब्लिकेसन्स (प्रा.) लि

कान्तिपुर पब्लिकेसन्स (प्रा.) लि., सेन्ट्रल बिजनेस पार्क, थापाथली, काठमाडौँ, पो.ब.नं. ८५५९, फोन नं : ५१३५००० (एक्सटे. १६२२), फ्याक्स : ५१३५०२५, विज्ञापन : ५१३५००० (एक्सटे. ११०७), ग्राहक सेवा : ५१३५००० (एक्सटे. १२१३), इमेल : nepalmag@kmg.com.np, पृथ्वी प्रिन्टिङ प्रेस (प्रा.) लि. काठमाडौँमा मुद्रित, प्रकाशन मिति : २२ मंसिर २०७६, का.जि.द.नं. १०४/०५६/५७ म.क्षे.हु.नि.का.द.नं. २/०५७/५८

जनस्वास्थ्यमाथि खेलवाड

देशकै एक चौथाइ जनसंख्या प्रदूषणले निस्सासिन बाध्य रहेको सुन्दा आश्चर्य लाग्यो (*ग्यास चेम्बर बन्दै छ काठमाडौं, २२ मंसिर*) । युरोपेली संस्था आईक्यु एयरको प्रतिवेदनले त काठमाडौंलाई संसारकै प्रदूषित ७ राजधानीभित्र समेटेपछि यसको पुष्टि भइहाल्यो । अझ राजधानीको धुलोमा धातुसमेत रहेपछि एक चौथाइ मात्र होइन, कालान्तरमा सबैको स्वास्थ्य जोखिममा पर्ने खतरा रहन्छ ।

■ **सुजना राउत क्षत्री**
विराटनगर

नेपाल
ग्यास च्याम्बर बन्दैछ काठमाडौं

कमजोर कांग्रेस

नेपाली कांग्रेसभित्र सभापति शेरबहादुर देउवा, वरिष्ठ नेता रामचन्द्र पौडेलका आ-आफ्नै गुट सक्रिय छन् (*तेस्रो ध्रुव कि सानो गुट ?, १५ मंसिर*) । पार्टी सञ्चालनमा देउवा र पौडेल नै दुई ध्रुवमा फर्किएका बेला त्यसबाट फाइदा लिन सिटौला गुट जन्मिएको प्रस्ट हुन्छ । पार्टीमा गुटगत राजनीति हाबी भएपछि सिटौलाले मौकामा चौका हान्न पाएका हुन् ।

■ **नवराज घिमिरे**
बिरुवा, भक्तपुर

ग्यास च्याम्बर बन्दै छ काठमाडौं
Devendra Koirala @koiraladevendra

प्रदूषण अवश्य छ । तर ग्यास च्याम्बरकै रूपमा तुलना गरेर विश्लेषण गर्नुचाहिं पराकाष्ठा हो । सन्तुलित विश्लेषणको अपेक्षा छ ।

Hari krishna shakya @Harikrishnashky

मानिस सोत्तर नहुन्जेल काठमाडौं छाड्ने छैनन्, जो बसेका छन् । बाहिरबाट आउने क्रम अझै रोकिएको छैन । यहाँ राजादेखि नेतासम्म, करोडपतिदेखि खागपतिसम्म रमाएकै छन् ।

आलंकारिक राष्ट्रपतिको अनपेक्षित शक्ति अभ्यास
Bishodip@bishodip

राष्ट्रपतिका नाममा कसैले यस्तो गरिरहेजस्तो मलाई लाग्दैन । उनी आफैंले यस खालका विवादास्पद काम गरिरहेकी छन् । उनका नाममा कसैले यस्तो गर्न सक्छजस्तो लाग्दैन ।

'यो सरकार बनेपछि हाम्रो प्रतिवेदन अछुत भयो'
PhanindraDahal@phanindraktm

परराष्ट्र नीतिका दिग्गजहरूले निकै गम्भीरतापूर्वक लिनुपर्ने कुरा छन् । *नेपाल* म्यागजिनले प्रा खत्रीसँग गरेको अन्तर्वार्ता महत्त्वपूर्ण छ ।

गढीमाई मेलामा पशुबलिको विरोध हुँदै छ, दर्शनार्थी भने झन् थपिँदै छन्
Harihar Joshi

पशु अधिकारकर्मीहरू विदेश जाओ, के-के, कुन-कुन चौपाया, दोपाया, पखेँटे जलचर मारिन्छन्, रेकर्ड राख । कसरी मारिन्छन्, हेर । आफ्नो राष्ट्रको संस्कृति मास्नतिर नलाग ।

ग्यास च्याम्बर बन्दै छ काठमाडौं
Prakash Pun

ग्यासभन्दा धुलो बढी छ । धुलो नियन्त्रण गरे समस्या छैन । नाका-नाकामा टिपरलाई धोएर सहर भित्र्याइए ५० प्रतिशतजति समाधान हुन्छ ।

मेडिकल शिक्षा सुधार्ने कसरी ?
Buddhipd Rai

सारमा राजनीतिक माफिया र मेडिकल माफिया एउटै सिक्काका दुई पाटा रहे-भएकै कारण चिकित्सा शिक्षालगायत राज्यको चौतर्फी क्षेत्रमा राज्यको उपस्थिति नरहेको हो ।

ससुराको शक्तिमा बुहारीको रजाइँ
Min Gurung

यदि उनी आफ्नो काममा सक्षम छन् भने चिन्ताको विषय भएन । उनी पनि यही देशका नागरिक हुन् । राष्ट्रलाई यस्ता नेता चाहिन्छ, न कि गए-गुज्रेका ।

साताका ७

nepalmag.com.np

१ सरकारलाई खबरदारी, प्रतिपक्षप्रति आशावादी, अरू दलको 'अन्त्येष्टि' (उपचुनाव समीक्षा) : गेजा शर्मा वाग्ले

निर्वाचनमार्फत जनताले नेकपा र कांग्रेस दुवैलाई सुधार र रूपान्तरणका लागि अवसर दिएका छन् । आत्मसमीक्षा गरेनन् भने यसको मूल्य दुवैलाई महँगो पर्नेछ ।

२ 'क्लाउड नाइन' मा बसिरहन नरुचाउने न्युयोर्क नगरीका फेसन डिजाइनर

अमेरिका अर्थात् स्वप्नधर्ती, जो स्वतन्त्रताको पर्यायवाची थियो, अहिले आफैं रंगभेद र निरंकुशतातिर ढल्किरहेको छ । यस्तो माहोलमा फेसन डिजाइनर प्रबल गुरूङले 'हु गेट्स टु बी अमेरिकन' शीर्षकमा स्प्रिङ-२०२० कलेक्सन न्युयोर्क फेसन विकमा प्रदर्शन गरे । र, अमेरिकामा भइरहेको राजनीतिक मुद्दालाई प्रबलले पोसाकका माध्यमबाट दर्शाए ।

३ विदेशी फेस्टिभलमा वाहवाही लुटिरहेको एउटा सिनेमा, जसको नेपालमा चर्चा छैन

एसियाको प्रतिष्ठित बुसान अन्तर्राष्ट्रिय फिल्म फेस्टिभलको २४ औं संस्करणमा 'आमा खान्डो' को वर्ल्ड प्रिमियर भयो । यही फिल्म इन्टरनेसनल फिल्म फेस्टिभल अफ इन्डिया, गोवामा स्क्रिनिङ भयो । काठमाडौं अन्तराष्ट्रिय पर्वतीय फिल्म महोत्सव (किम्फ) को १७ औं संस्करणका लागि छानिएको छ । संसारका अन्य ख्यातिप्राप्त सिने-महोत्सवबाट पनि फिल्म युनिटले निम्तो पाइरहेको छ । तर न फिल्मवृत्तमा चर्चा छ, न त मिडियामा ।

४ २० तस्बिरमा हेर्नुस्, गढीमाईका रङहरू

गढीमाई मेलामा दिइने पशुबलिका आलोचक बढ्दै छन् । तर त्यसले गढीमाईको पशुबलि घटेको छैन । गढीमाई पञ्चवर्षीय मेला मूल व्यवस्थापन समितिका अनुसार यस पटक ८ हजारभन्दा बढी राँगा र अनगिन्ती बोका र पक्षीको बलि दिइएको छ । यो आँकडा २०७१ सालको मेलाभन्दा बढी हो ।

५ नौ मिटरको सडक (कथा) : अन्वेष राई थुलुङ

बाटो पहिलोचोटि आएको समय ऊ एकदमै उत्साहित भएको थियो । त्यसो त गाउँ नै हर्षित बनेको थियो । बाटो बिग्रन्छ कि भनेर अन्तरे खायल छेवैको खोल्सामा आफ्नै खर्चले पाइप ल्याएर कुलो कटाएको थियो । अब उसको पुरानो पाइप नयाँ बनेको बाटोको पानी कटाउन लागि पर्याप्त थिएन ।

६ पढ्नुस्, *माछा माछा*को समीक्षा

काम छैन । खाने, बस्नेसमेत टुंगो छैन । पैसाकै लागि अपराध गर्नुपर्ने बाध्यता आइलाग्छ । तर ढंग पुग्दैन, एकपछि अर्को संकटमा फस्नुपर्छ । उज्यालो होला भनेको जीवन झन् अन्धकारतिर धकेलिन्छ । यही कथाको आसपासमा दर्जनौं फिल्म बनेका छन् । लुट फिल्मपछि त यस्तै कथा र शैलीमा फिल्म बनाउने होडबाजी नै चल्यो । यसको धङधडी अन्त्य भएको छैन । प्रमाण हो, *माछा माछा* ।

७ गढीमाई मेलामा पशुबलिको विरोध हुँदै छ, दर्शनार्थी भने झन् थपिँदै छन् (फोटो कथा)

गढीमाईको एकै थलोमा हजारौं राँगाको रगत बग्दा हाम्रो मन कटक्क खान्छ । तर प्रत्येक दसैं वा अन्य जाति, धर्मावलम्बीका पर्वमा पनि बलि दिने परम्परा त छँदै छ । पशु अधिकारकर्मीहरू पनि यसै क्रममा गढीमाई पुगेर विरोध जनाउने गर्छन् । तर आस्थावानको लर्को रोकिने वा घट्ने त के, उल्टै बढेको छ ।

सबै स्टोरी पढ्न क्युआर कोड स्क्यान गर्नुहोस् ।

जुद्धकलादेखि जेजे स्कुलसम्म

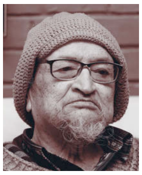

शशि शाह

हाम्रो परिवारको राजा र राणासँगको सम्बन्ध पुरानै हो । मेरा बाजे सरदार यक्षविक्रम शाह जुद्धशमशेरका सम्धी हुन् भने पिताजी चूडाविक्रम शाहसमेत दरबारमै नोकरी गर्थे । सत्ताधारीसँग नजिकको सम्बन्ध भए पनि साधारण मान्छे जस्तो परिवेशमा हुर्किन्छ, त्यस्तैमा हुर्किएँ । सुरुमा आर्टिस्ट नै बन्छु भन्ने उद्देश्य थिएन । आमा र दाजुभाइको सद्भावका कारण ममा आर्टिस्ट बन्ने लोभ पलायो । ८ भाइमध्ये कान्छो छोरा भएको हुँदा पिताजी चूडाविक्रम शाहबाट पेसा रोजाइमा कुनै अवरोध भएन ।

आर्ट विषय रोज्नुको अर्को कारणचाहिं मेरो श्रवणशक्ति बालक अवस्थादेखि नै कमजोर रह्यो । दस वर्षको उमेरदेखि नै मैले कला सिर्जना थालिसकेको थिएँ । जुद्धकला पाठशाला (हालको दरबार स्कुल) मा मैले आर्टको अध्ययन अगाडि बढाएँ । एसएलसी पास हुन सजिलोका लागि पनि मैले आर्ट रोजेको हुँ । प्राक्टिकलमा धेरै नम्बर ल्याएर उत्तीर्ण हुन सकिन्थ्यो । गुरू तेजबहादुर चित्रकार र दिलबहादुर चित्रकारले पनि मेरो अध्ययनमा सहयोग गरे ।

मैले आर्ट अध्ययन गरे पनि दाजुहरू राजदरबार, निजामती सेवाका उपल्लो पदमा काम गर्थे । दाजु मोहनविक्रम शाह राजा महेन्द्रका सचिव र मन्त्री भए । दाजु गोवर्द्धनविक्रम शाह परराष्ट्रका जागिरे हुँदै स्वीट्जरल्यान्डका राजदूतसमेत भए । अर्का दाजु नरेन्द्रविक्रम शाह पनि परराष्ट्रमन्त्री बने ।

एसएलसी सकेपछि त्रिचन्द्र कलेज भर्ना भएँ । त्रिचन्द्रमा केदारभक्त माथेमा र म एउटै कक्षामा पढ्थ्यौँ । माथेमा कुपन्डोल बस्ने हुँदा सँगसँगै कलेज जान्थ्यौँ । माथेमा मैलेभन्दा राम्रो चित्र बनाउँथे । म उनका चित्र भनेपछि हुरूक्कै हुन्थेँ । त्रिचन्द्रमा मैले कोर्सको विषयभन्दा बढी चित्र बनाउँथेँ । चित्रप्रतिको मेरो लगाव देखेरै माथेमा र अन्य साथीहरूले विभिन्न म्यागजिन, ब्रस, रङलगायत सामग्री जुटाइदिन्थे । त्यतिबेला माथेमा, यादव खरेलहरू पढाइमा अब्बल थिए ।

विदेशमा सिर्जनाशीलता बढाउँछ भनेर प्राथमिक तहदेखि नै आर्ट विषय अनिवार्य हुन्छ । नेपालमा अहिले पनि आर्ट विषय पढाइ हुने कलेज सानो संख्यामा छन् । त्यतिबेला (सन् १९५०) आर्ट पढाइ हुने स्कुल कतै थिएनन्, दरबार हाइस्कुलमा मात्र आर्ट विषय पढाइ हुन्थ्यो । आर्ट विषयलाई त्यो बेला अछुतसमेत मानिन्थ्यो । शाह, राणा, बाहुन, क्षत्रीजस्ता उच्च जातकाले आर्ट गर्नुलाई अछुत मानिन्थ्यो ।

मैले अन्य विषय लिएर पनि अध्ययन अगाडि बढाउन सक्थेँ किनभने राजदरबारसँग नजिकको सम्बन्ध छँदै थियो । तर आर्टलाई प्राथमिकता दिएँ । आर्ट विषयको पढाइलाई कतिसम्म हेय गरिन्थ्यो भन्ने उदाहरण चन्द्रमान मास्केलाई लिन सकिन्छ । नेवार परिवारका भएकै कारण घरपरिवारलाई ढाँटेर उनी डाक्टरी पढ्न बाहिर गए तर आर्ट विषयको पढाइ पूरा गरेर आए । उनै चन्द्रमान पछि नेपालका नामुद आर्टिस्ट बने ।

उबेला अहिलजस्तो आर्टलाई खासै महत्त्व दिइँदैनथ्यो । त्यो अवस्था म आफैँले पनि भोगेँ । साथीभाइमध्ये पनि विशेषगरी अशेष मल्ल 'तपाईं त पृथ्वीनारायणको तबेला हेर्ने अथवा अकबर वादशाहको तबेला हेर्ने सइसजस्तो हुनुहुन्छ नि' भनेर जिस्काउँथे । पछि मेरै समकक्षी साथीभाइमा आर्टप्रतिको लगाव बढ्दै गयो । तिनले मेरो सिर्जना कर्मलाई उत्प्रेरणा दिन थाले । अध्ययन गर्दै र सिक्दै जाने क्रममा ममा आर्टिस्ट बन्ने सपनाले मूर्त रूप लिँदै गयो ।

त्रिचन्द्रमा पढाइ चलिरहेको थियो । त्यो बेला जसरी हुन्छ, छात्रवृत्ति पाएर विदेश पढ्न जाऊँ भन्ने चलन बढ्तै थियो । त्यही समय नेपालस्थित भारतीय दूतावासले छात्रवृत्तिसहितको आर्ट विषय अध्ययनका लागि सूचना निकाल्यो, सन् १९६२ मा । छात्रवृत्तिमा बम्बईको जेजे स्कुल अफ आर्टमा छात्रवृत्ति अध्ययन गर्ने अवसर जुटेसँगै मेरा सिर्जनाले फस्टाउने मौका पाएका हुन् ।

शाह वरिष्ठ चित्रकार हुन् ।

■ **प्रस्तुति : गोकुल अर्याल**

पोडकास्ट सुन्न soundcloud.com/nepalmagazine

प्रवेश

सोझै

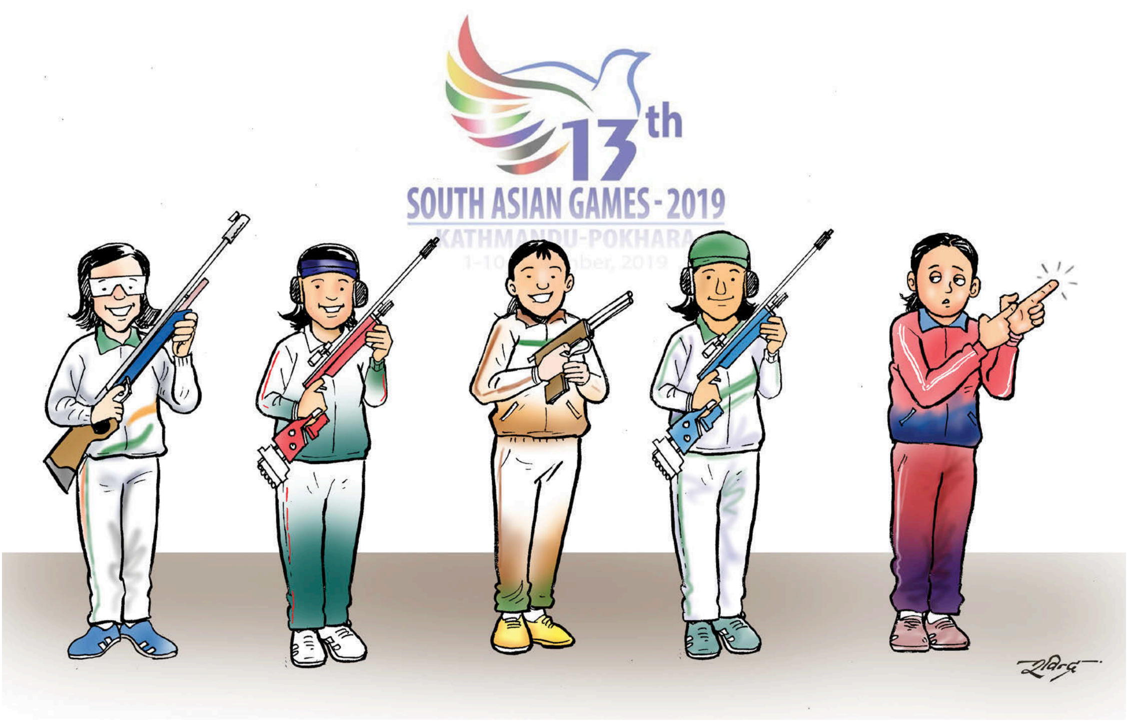
13th
SOUTH ASIAN GAMES-2019
KATHMANDU-POKHARA
1-10 ...ber, 2019

साताका चर्चित

जगन चापागाईं
इन्जिनियर

👍

अन्तर्राष्ट्रिय रेडक्रस महासंघको कार्यकारी प्रमुख तहमा निर्वाचित हुने पहिलो नेपाली ।

कुलमान घिसिङ
कार्यकारी निर्देशक
नेपाल विद्युत् प्राधिकरण

❤

१ लाख राशिको नास्ट प्रविधि पुरस्कार ।

विलियम बर्क
कोशकार

😢

शब्दकोश *सही* शब्दका लागि ०५१ को मदन पुरस्कार विजेता ९४ वर्षीय बर्कको दार्जिलिङमा निधन ।

कुमोध ढुंगेल
डीएसपी, नेपाल प्रहरी

👎

आपराधिक क्रियाकलापमा संलग्न रहेको पुष्टिपछि काठमाडौं जिल्ला अदालतद्वारा पक्राउ पुर्जी ।

खगेन्द्रप्रसाद रिजाल
दोलखा प्रजिअ

👎

जिल्लाका सरकारी निकाय प्रमुख र मुद्दाका पक्षधरसँग घुस लिएपछि गृह मन्त्रालय फिर्ता ।

मुलुकबाहिर

१८ हजार वर्ष पुरानो छाउरो

फिल्महलमा चलिरहेको छ, हलिउडको एनिमेसन फिल्म *फ्रोजन टु* । फिल्मका मुख्य पात्र दिदीबहिनीमध्ये दिदी एल्सासँग हिउँ सिर्जना गर्न सक्ने शक्ति छ । फिल्ममा मान्छेको जस्तै पानीको स्मृति हुन्छ भनी देखाइएको छ । त्यही पानीको स्मृतिबाटै एल्सा आफ्ना पूर्वजबारे थाहा पाउँछिन् ।

पानीको स्मृति हुन्छ कि हुँदैन, त्यो त थाहा भएन । तर पानीबाट जमेर बनेको हिउँमा कुनै जीव परे त्यो कैयौं शताब्दी म्युजियमले हिफाजत गरेजस्तै राख्न सक्छ । *न्युजडटस्काइडटकम*काअनुसार रूसको साइबेरियामा १८ हजार वर्ष पुरानो छाउरो फेला परेको छ । वैज्ञानिकले सो जन्तु कुकुर वा ब्वाँसोमध्ये कुन जातिको हो, छुट्याउन सकेका छैनन् । छाउरोको नाक, दाँत र शरीरका रौं सकुशल छन् । डोगोर नामक सो जन्तु साइबेरियाको याकुत्सक नजिक फेला परेको थियो ।

अनुसन्धाता लभ डालेनका अनुसार यो कुकुर अहिलेसम्म पाइएको जन्तुमा सबैभन्दा पुरानो हो । भन्छन्, 'यो अनौठो पाराले संरक्षित भएको छ । हामीले सफा पनि गर्नु परेन ।' वैज्ञानिकले छाउरो कति वर्ष पुरानो भनी पत्ता लगाए पनि डीएनए ल्याबमा परीक्षण गर्दा यसको वंशज भने पत्ता लगाउन नसकेको वेबसाइटमा उल्लेख छ । साधारणतया कुकुर र ब्वाँसोबीच भिन्नता पत्ता लाग्ने भए पनि डोगोर भने कुकुर र ब्वाँसो दुवैबाट जन्मेको आशंका छ । *नेचर कम्युनिकेसन*ले २०१७ मा निकालेको अनुसन्धनात्मक जर्नलका अनुसार २० हजार देखि ४० हजार वर्ष अगाडिदेखि कुकुर पाल्तु जनावर भएको हो । ने

तथ्यचित्र राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाको प्रगति

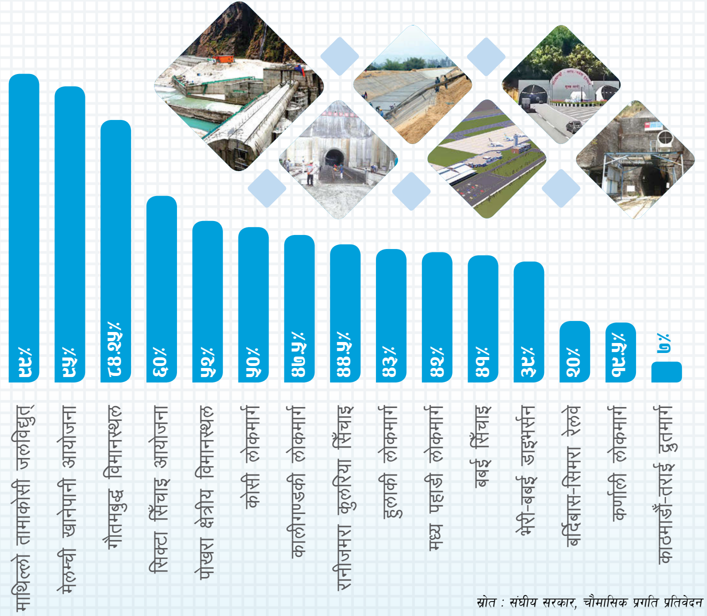

स्रोत : संघीय सरकार, चौमासिक प्रगति प्रतिवेदन

त्यस बखतको **नेपाल**

नेपाल
यसरी बढ्दैछन् इसाईहरू

खेल्नुअगाडिको तनाव

सिड्नी ओलम्पिकमा नेपालबाट भाग लिन पुगेकी पौडी खेलकी खेलाडी रूना प्रधान पनि मानसिक तनाव, भय र त्रासमा नै थिइन् । प्रधानलाई आफ्नो पुरानो राष्ट्रिय रेकर्ड ब्रेक होला कि नहोला भन्ने तनाव थियो । उनी पनि कैयौं दिन मानसिक तनावसँग जुधिरहेकी थिइन् । राष्ट्रिय रेकर्ड तोड्न सकिने हो वा होइन, यस कुराले निद्रा बिगारिरहेको थियो । रुचि भइरहेको थिएन । तर रूना प्रधानले डटेर प्रतिस्पर्धा गरिन् र राष्ट्रिय रेकर्ड पनि तोडिन् । रुना भन्छिन्, 'प्रतियोगिताको दिन मेरो त मुटुको धड्कन नै बन्द होलाजस्तो भएको थियो । म साँच्चिकै डराएकी थिएँ, एकदमै नर्भस् ।' प्रतियोगिता अगाडिको ज्वरोको आफ्नै तह छ । मारियन जोन्सलाई प्रतियोगिता अगाडि स्वर्ण पदक जितुँला कि नजितुँला भन्ने ज्वरो वा तनावको डिग्री उच्च थियो भने रूनालाई प्रतियोगितामा आफूले सकेसम्म राम्रो प्रदर्शन गर्ने र राष्ट्रिय रेकर्ड तोड्ने टेन्सन । जतिजति तनावको डिग्री बढ्दै जान्छ, त्यतित्यति मानसिक एवं शारीरिक दबावहरू सृजना हुन्छन् । खेलाडीहरूमा विद्यमान यो मानसिक एवं शारीरिक तनावको स्थितिलाई हटाउने वा सुल्झाउने उपायहरू सुरुदेखि नै सिकाउनुपर्छ ।

***नेपाल*, १६-३० मंसिर २०५७**

राष्ट्रपतिको कार्य

सुरेश किरण

गएको साताभरि राजनीतिमा एउटा कुरा बहुत चर्चामा आयो, राष्ट्रपति विद्यादेवी भण्डारीले राजनीति र सरकारी कामकाजमा पनि हस्तक्षेप गर्न थालिन् । उनी अब कार्यकारी तहमा उत्रिन थालेकी छन् । *नेपाल* म्यागजिनले त कभर स्टोरी नै लेख्यो- 'कार्यकारी राष्ट्रपति !'

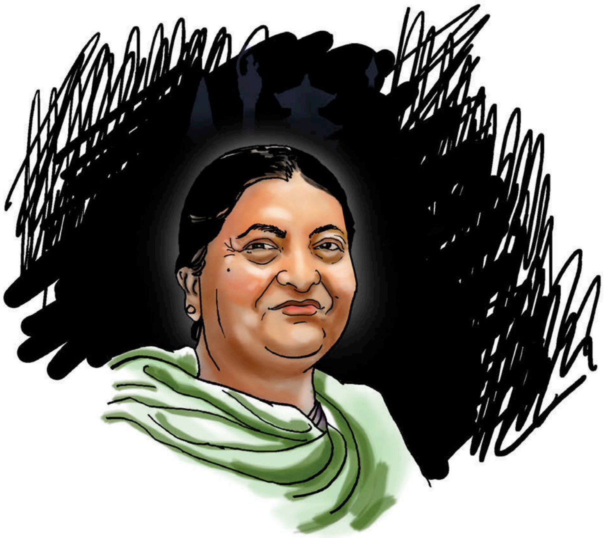

राष्ट्रपति कार्यकारी तहमा आइन् वा कार्यकारी हुन थालिन् भन्नुको अर्थ त उही हो, अब राष्ट्रपतिले कार्य पनि गर्न थालिन् । कार्य अर्थात् काम पनि गर्न थालिन् ।

अब राष्ट्रपतिले काम गरिन् त नराम्रो के भयो ? काम गर्नु त राम्रै कुरा हो । नराम्रो कुरा होइन । विद्वान्हरू भन्छन्, काम भनेको ठूलो-सानो हुँदैन, सबैले गर्नुपर्छ । तर यहाँ त राष्ट्रपतिले काम गरिन् भनेर पो बबाल छ बा ! के भा'को यो देशमा ? मान्छेले कामै गर्न नपाउनु ?

उसै पनि राष्ट्रपतिमाथि आरोप लागेको छ- कामसाम केही गर्नु छैन, महारानीजस्तो बसीबसी खाइरहेकी छिन् । राज्यले दिएको तलब खाएको छ, भत्ता खाएको छ, सुविधा खाएको छ । कामै नगरी यसरी खाई मात्र रहनु राम्रो कुरा होइन । त्यसैले राष्ट्रपति चाहन्छिन् कि केही काम पनि गरौं । कति बसीबसी खानू ? तलब खाएपछि अलिकति काम पनि त गर्नुपर्‍यो नि । उनले त्यही भएर अलिकति काम गरेकी हुन् । तर काम के गर्‍यो, बबाल मच्चिइहाल्यो- राष्ट्रपतिले काम गरिन् ! राष्ट्रपति कार्यकारी हुन खोजिन् !

बन्धु ! यो के तरिका हो ? के राष्ट्रपतिले कामै गर्न नपाउनु ?

प्रचण्ड अरुचि

सरकारी नेकपाको एकल अध्यक्षता गर्न चीनको सवारी स्थगित गरेका थिए, प्रचण्डले । जसै उनको एकल बैठकमा हाजिरी गर्नुपर्ने अवस्था भइपरी आउँदा सचिवालयका नेताहरूले जहाज चढिसकेको खबर पठाइदिए । बहालवाला उपप्रधानमन्त्री ईश्वर पोखरेल, भूतपूर्व प्रधानमन्त्री झलनाथ खनालले नाकमुख देखाएनन् । अरुचि पनि कस्तो ? सिंगापुरमा हुँदा भिडियोबाट मन्त्रिपरिषद् बैठकको अध्यक्षता गर्ने प्रधानमन्त्री एवं नम्बर वन अध्यक्ष केपी ओलीले काठमाडौंकै अस्पतालमा भएर पनि भिडियो हाजिरीको खासै रहर गरेनन् । भलै हालसालै उनको 'मलाई केही भएको छ र ?' टाइपको भिडियो भाइरल भइरहेको छ । ९ मा ६ जना मात्रै हात मिलाएर छुटेको बैठकको एजेन्डा रहेछ, ओलीको स्वास्थ्यलाभको कामना । नेतागणलाई त्यही मन नपरेको हो कि प्रचण्ड अरुचि भएको ?

■ **लाल कुमाल**

पञ्चायती पुनरोदय

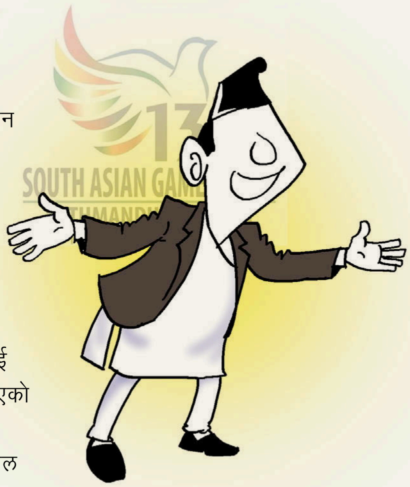

दक्षिण एसियाली खेलकुद (साग) का आयोजकले मन्त्रीहरूलाई दौरासुरुवाल दिने निर्णय गरे । कतिले लिए, कतिले लिएनन् । यसमा पञ्चायतकालीन झल्को पनि आयो । तर खेलमैदानमा मन्त्रीहरूलाई दौरासुरुवालमा देख्न चाहने आयोजकको आफ्नै तर्क थियो । उनीहरूको एउटै स्वर छ, 'विगतमा पनि तत्कालीन युवराजधिराजसम्मलाई यसैगरी दौरासुरुवाल दिने गरिएको थियो । त्यो हाम्रो परम्परा हो । त्यसैले मन्त्रीहरूलाई दौरासुरुवाल

हराएका खेलाडी

काठमाडौँमा साग खेलकुद सुरू गर्दै गर्दा एक खेलाडी भागिहालिछन् । भागेकी मात्र होइनन्, भागेरै कतारै पुगिसकेकी रहिछन् । आफू कतार पुगेको खबर उनले त्यहाँ पुगेपछि मात्रै यता पठाइन् । दौडकी खेलाडी हुन्, यति रफ्तार त हुनैपर्छ । काठमाडौँमा दौडेकी भए उही रंगशालाकै मात्र चक्कर लगाइरहनुपर्थ्यो । काठमाडौँ छाडेर बाहिरतिर दौडेकीले कतारतिर पुगिछन् ।

केही खेलप्रेमीहरूले दुःखपूर्वक भने- काठमाडौँमा खेलेकी भए एक स्वर्ण त पक्का थियो, त्यो गुम्यो । तर ती खेलप्रेमीले यो बुझेनन्, जुन खेलाडी कतार पुगेकी हुन्, उनी पनि त्यहाँ स्वर्णकै लागि गएकी हुन् । फर्कंदा सात-आठ तोला स्वर्ण भन्सारै नतिरी ल्याउन मिल्छ । त्यो स्वर्ण ल्याउन पाए यता सागमा स्वर्ण नल्याए पनि केही फरक पर्दैन ।

यसले एउटा नयाँ ट्रेन्डचाहिँ देखायो । विदेशमा आयोजना हुने खेलकुदमा जाँदा खेलाडीहरू उतै हराउने हाम्रो पुरानो चलन हो । तर अहिले विदेशमा मात्र होइन, स्वदेशमै खेलकुद आयोजना हुँदा पनि खेलाडी हराउन थालेछन् । अब स्वदेशमै खेलकुद हुँदा त खेलाडी हराउँछन् भने विदेशमा हराए भनेर के सुर्ता लिनू, कि कसो ?

ठट्टै हो कि ?

प्रधानमन्त्री केपी ओलीले आफ्नो स्वास्थ्यस्थितिबारे आफैँले वक्तव्य जारी गरेका छन् । आफ्नो बिरामीको स्वास्थ्य अवस्थाबारे वक्तव्य त अस्पतालले जारी गर्नुपर्थ्यो । तर यसपालि प्रधानमन्त्री आफैँले आफ्नो स्वास्थ्य अवस्थाबारे बोलेरै वक्तव्य जारी गरे । सायद यो नै उनको पहिलो त्यस्तो बोलाइ हुनुपर्छ, जसमा कुनै चुट्किला र उखानटुक्का मिसावट भएको छैन । उनको ठट्टापूर्ण भाषण शैलीकै कारणले हुनुपर्छ, अहिले हाम्रोमा एउटा आम बुझाइ नै भइसक्यो- प्रधानमन्त्रीले बोलेपछि ठट्टै गरेको ठान्ने । उनले जे बोले पनि ठट्टा हो कि भन्ने लागिहाल्छ । अब कतै यस्तो नहोस् कि उनले आफ्नो स्वास्थ्यबारे हालै जो बोले, त्यसलाई पनि मानिस ठट्टा नसम्झिऊन् !

वास्तवमा प्रधानमन्त्रीले भनेझैँ उनलाई अहिले कुनै समस्या छैन । खराबी आएको पनि उनलाई होइन, उनको मिर्गौलालाई मात्रै हो । अब उनको मिर्गौला खराब भयो भनेर किन चिन्ता लिने ? देश चलाउने थोडै मिर्गौलाले हो र ? देश त उनी आफैँले चलाउने हो ।

दिनु नौलो विषय होइन ।'

खेलाडी र व्यवस्थापकलाई पोसाक दिनु स्वाभाविक भए पनि खेलकुदबाहेकका मन्त्रीलाई पनि पदाधिकारी मानेर दौरासुरूवाल किन दिइयो ? बुझ्न सकिएको थिएन । आयोजकले नै कुरा बुझाए, किनकि यो पञ्चायतकालीन परम्परा नै हो । विगतमा पनि युवराजधिराज सरकारलाई दौरासुरूवाल दिने परम्परा नै थियो ।

■ **वाटरगेट रिटर्न्स**

यस्तै त हो नि रवीन्द्र ब्रो

आफू चुनाव हार्ने । गालीचाहिँ मतदातालाई गर्ने । उपनिर्वाचनका चार लाख मतदातामध्ये धरानमा ८०, पोखरामा ९ सय ४२, भक्तपुरमा ३ सय ९३ र दाङमा २ सय ६६ भोट पाएपछि रवीन्द्र मिश्रको पार्टीलाई साझा भनिरहनु परोइन् । खेल होस् वा राजनीति, जितहारलाई सहजै स्वीकार्नुपर्छ । मैदानमा छिरेपछि परिणामलाई स्वीकार्नुपर्छ । तर रवीन्द्र ब्रोले आफूलाई भोट नहाल्ने मतदातालाई भ्रष्ट, अक्षम, काण्डैकाण्डका मतियार भन्दै ट्वीट गरेछन् । कुनै बेलाका धारिला प्रश्नकर्ता मिश्रमा राजनीतिको रंग भरिँदैछ । कुनै दिन भन्न बेर छैन, हामी (नेता) यस्तै त हो नि ब्रो ।

■ **महर्षि**

युरोपको प्रिन्टर

प्राविधिकको मुख ताक्ने प्रवृत्तिले हामी पछि परेका रहेछौँ । महँगो प्रिन्टर किनेको लामो समय बिते पनि चलाउन नजानेर स्मार्ट लाइसेन्स छाप्न सकिएको छैन । यो समस्या समाधान गर्न यातायात मन्त्रालयले भने प्राविधिकको भर परेन, सचिवहरूको जम्बो टोलीलाई प्रिन्टर चलाउन सिकेर आउनू भनेर युरोप पठायो । सचिवहरूको युरोप भ्रमणपछि अब सो प्रिन्टर खररर चल्न थाल्ने र धमाधम लाइसेन्स छापिने विश्वास गरिएको छ । आश गरौँ, भर नपरौँ ।

■ **छुल्याहा गुरु**

हजारौँ पशुको माया

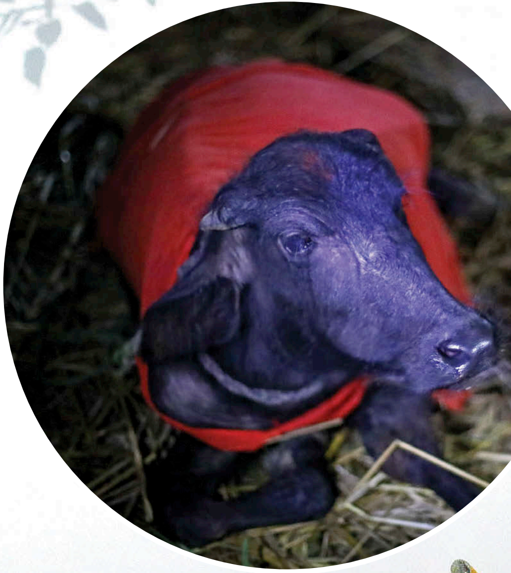

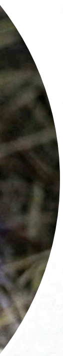

सरोज बैजु

रातो कपडाले बेरेर राँगा घिस्याइरहेका दर्शनार्थी। बाराको कलैयाबाट ६ किलोमिटर पूर्व महागढीमाई नगरपालिका-१ बरियारपुरमा यस्तो दृश्य सामान्य लाग्छ। १ मंसिरदेखि सुरु भएको एक महिने मेलाको १७ औँ दिन पञ्चबलि दिएर त्यसको प्रारम्भ भयो।

तान्त्रिक विधिबाट रातभरि पूजा चल्ने गढीमाईमा बिहान ४ बजेतिर सेतो मुसा खोजेर त्यसको बलि दिने चलन छ। त्यसपछि पालो आउँछ, सुँगुर, परेवा, हाँस, कुखुरा र अन्त्यमा मान्छेको।

पञ्चबलिको समय रौतहट सिमरीका झाँक्री दुखा चौधरीले आफ्नो शरीरको पाँच ठाउँबाट रगत चढाउने गरेका छन्। पञ्चबलिमा आफ्नो रगत चढाउने दुखा पनि ११ औँ पुस्ताका हुन्। उनको अघिल्लो पुस्ताले प्रत्येक मेलामा हुने पञ्चबलिमा शरीरबाट रगत चढाउने गरेका थिए। अन्तर्राष्ट्रिय चर्चामा रहेको गढीमाई मेलामा हजारौँको संख्यामा पशुबलि दिइने गरेको छ। ने

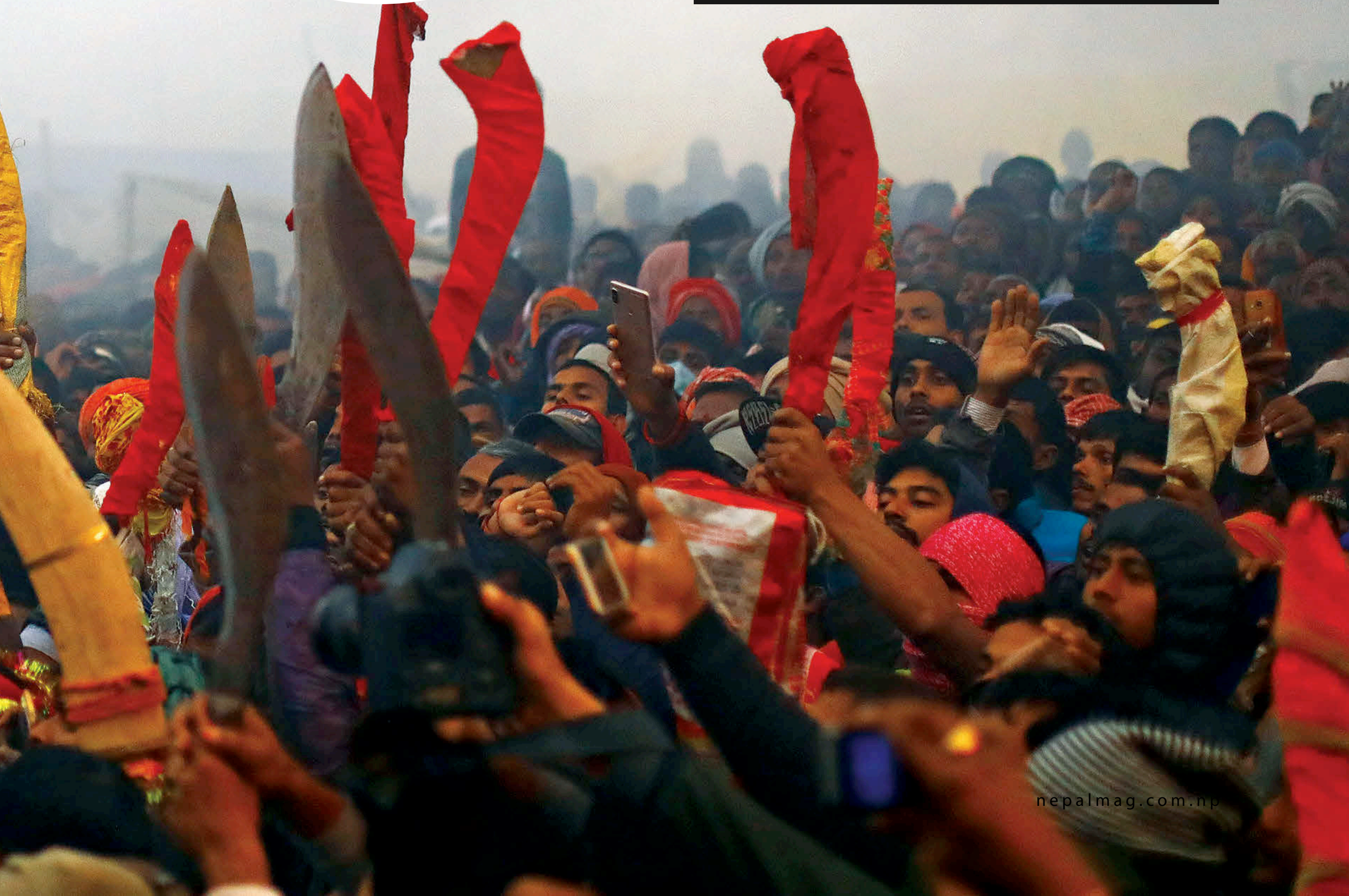

कांग्रेसको विकल्प कम्युनिस्ट, कम्युनिस्टको विकल्प कांग्रेस

गेजा शर्मा वाग्ले

राष्ट्रवाद, विकास, समृद्धि र स्थिर सरकारको नाराका आधारमा सत्तामा पुग्न सफल भएको नेकपालाई भर्खरै उपनिर्वाचन परिणामले झट्का दिएको छ। आमनिर्वाचनमा करिब ४६ प्रतिशत लोकप्रिय मत हासिल गरेको नेकपा भक्तपुर, धरान र भरतपुरमा अप्रत्यासित रूपमा पराजित भएपछि सरकार अलोकप्रिय हुँदै गएको देखिएको छ । नेकपाको ह्रासोन्मुख लोकप्रियता र कांग्रेसको आंशिक सफलताको परिवेशमा भावी राजनीतिक परिदृश्यबारे नयाँ बहस प्रारम्भ भएको छ।

दुई तिहाइको शक्तिशाली संघीय सरकार, ६ प्रदेशमा आरामदायी बहुमतको सरकार तथा अर्को एक प्रदेशमा सत्ता सहयात्री पार्टीको सरकार र ७ सय ५ भन्दा बढी स्थानीय सरकार भएको कारणले नेकपाले राज्य सञ्चालनको दृष्टिले अभूतपूर्व अनुकूल अवसर पाएको छ । राजनीतिक रूपमा यति अनुकूल अवसर निकट भविष्यमा कुनै पनि पार्टीले पाउने सम्भावना छैन । संविधान संशोधनसमेत गर्न सक्ने हैसियत भएको दुई तिहाइको शक्तिशाली सरकारप्रति जनताको अपेक्षा पनि उच्च थियो। यदि सरकार देश, जनता, लोकतन्त्र, संविधान, राष्ट्रवाद, विकास र समृद्धिप्रति प्रतिबद्ध र इमानदार भएको भए २ वर्षमा उल्लेखनीय फड्को पनि मार्न सक्थ्यो । त्यसैले विगत २ वर्ष सरकारलाई निरपेक्ष रूपमा अनुकूल अवसर थियो ।

२ वर्षमा राष्ट्रवाद, विकास र समृद्धिका प्रोपागान्डा बढी भए तर उपलब्धि आंशिक र निराशाजनक । सरकार जति शक्तिशाली थियो, त्यति प्रभावकारी हुन सकेन । सरकारले जुन गतिमा विकास, समृद्धि र सुशासनका दृष्टिले दीर्घकालीन महत्त्वका नीतिगत निर्णय गर्नुपर्ने थियो, अपेक्षाकृत गरेन । सरकारका घोषणा महत्त्वाकांक्षी, पपुलिस्ट र प्रचारमुखी भए तर कार्यशैली परम्परागत र गति सामान्य देखिए ।

व्यवस्थापिका, न्यायपालिका र कार्यपालिकाबीचको शक्ति सन्तुलन, नागरिक अधिकार, स्वतन्त्र न्यायपालिका, अभिव्यक्ति तथा प्रेस स्वतन्त्रता लोकतान्त्रिक प्रणालीका आधारभूत प्रस्थापना हुन् । तर ओली सरकार लोकतान्त्रिक प्रणालीअनुरूप जनताप्रति जवाफदेही छैन। जुन दिन ओलीले प्रधानमन्त्रीको शपथग्रहण गरे, सोही घडीदेखि लोकतान्त्रिक मूल्य-मान्यता, संघीय प्रणाली, लोकतान्त्रिक संस्था, संवैधानिक निकाय र प्रेस स्वतन्त्रतामाथि क्रमिक प्रहार गरिँदै आएको छ । उपरोक्त बृहत्तर क्यानभासमा विश्लेषण गर्दा सरकार अनुदारवादी र सर्वसत्तावादी दिशाउन्मुख भएको देखिन्छ । त्यसैले लोकतान्त्रिक मूल्य-मान्यता, संविधानको प्रस्तावना र संघीय प्रणालीको सिद्धान्तविपरीत अधिकार केन्द्रीकरण गरी शक्तिको अतृप्त अभिलाषा पटक-पटक सार्वजनिक भएपछि लोकतन्त्र तथा स्वतन्त्रताप्रेमी जनताले सरकारको विपक्षमा मत दिनु स्वाभाविक हो ।

पोखरा र दाङमा पार्टीभन्दा पनि भावना र सहानुभूतिको कारणले नेकपाका उम्मेदवार विजयी भएका हुन् । त्यसैले सिंहदरबार र धुम्बाराहीबाट हेर्दा देश कम्युनिस्टमय भए पनि नेकपाको भविष्य अनिश्चित देखिन्छ । दोस्रो संविधानसभा निर्वाचनमा माओवादी दम्भको विपक्षमा जनताले मत दिएका थिए । अहिले नेकपाको अहंकारविरुद्ध दिएका छन् । यदि संविधान र लोकतान्त्रिक प्रणालीअनुरूप सरकार सञ्चालन भएन, सरकार जनताप्रति उत्तरदायी भएन र 'डेलिभर' गरेन भने अर्को निर्वाचनमा नेकपाको विकल्प खोज्ने स्पष्ट संकेत निर्वाचनमार्फत दिएका छन् ।

कांग्रेसप्रति आशावादी

कांग्रेसले यस पटक आक्रामक चुनावी रणनीति अख्तियार गरेकाले सरकारविरोधी जनमत सिर्जना गर्न सफल भयो । जनताले कांग्रेसको पक्षमा भन्दा पनि सरकारको विपक्षमा मत दिएका हुन् । किनभने नेपाली जनता लोकतन्त्रवादी र स्वतन्त्रताप्रेमी छन् र कुनै पनि मूल्यमा आफ्नो स्वतन्त्रता र लोकतान्त्रिक अधिकारमा सम्झौता गर्दैनन् । त्यसैले लोकतन्त्र र स्वतन्त्रताप्रति कांग्रेसको 'क्रेडेन्सियल' को कारणले जनताले भोट हालेका हुन् । किनभने राज्य सञ्चालनको छवि विवादास्पद भए पनि लोकतन्त्र, विधिको शासन र मानव अधिकारप्रति कांग्रेसको प्रतिबद्धताबारे विपक्षीले समेत आशंका गर्दैनन् । त्यसैले सरकारको सर्वसत्तावादी चरित्रको पर्दाफास गरी लोकतन्त्र, संविधान र संघीय प्रणालीको संरक्षणका लागि नेतृत्वदायी भूमिका गर्न निर्वाचनमार्फत जनताले कांग्रेसलाई अतिरिक्त जनादेश दिएका छन् ।

भक्तपुर, धरान र भरतपुरमा विजय हासिल गरी लोकप्रिय मतमा समेत उल्लेखनीय वृद्धि गरेपछि कांग्रेसमा

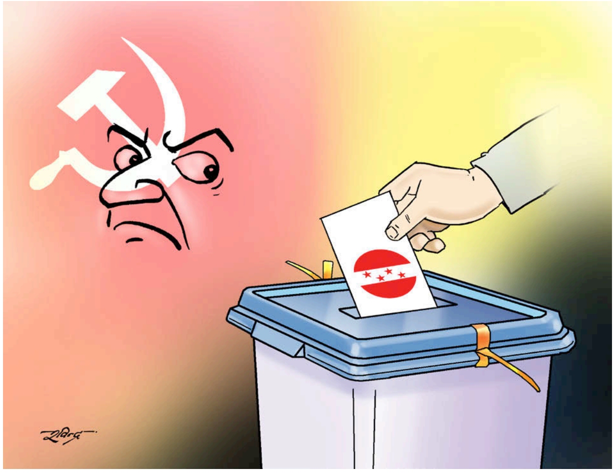

उपचुनाव नतिजाले नेपाली राजनीति पनि अमेरिका, बेलायतको जस्तै दुई दलीय प्रणालीउन्मुख छ । त्यसैले कांग्रेसको विकल्प कम्युनिस्ट र कम्युनिस्टको विकल्प कांग्रेस हुन सक्ने देखिन्छ ।

नयाँ रक्तसञ्चार भएको छ । त्यसैले निर्वाचन परिणामले कांग्रेसका नेता-कार्यकर्ताहरूको आत्मविश्वास अभिवृद्धि गरेको छ । कांग्रेसका लागि परिणाम सकारात्मक हो तर उत्साहजनक होइन । निर्वाचन परिणामअनुसार जनता कम्युनिस्ट सरकारप्रति सन्तुष्ट छैनन् तर कांग्रेसप्रति पनि पूर्ण रूपमा विश्वस्त भई नसकेको देखिन्छ । गत निर्वाचनमा लज्जास्पद पराजय भएपछि कांग्रेसको भविष्यमाथि नै गम्भीर प्रश्नचिह्न खडा भएको थियो । तर उपनिर्वाचनमा अपेक्षाकृत जनमत हासिल गरेपछि विपक्षीले दाबी गरेजस्तो कांग्रेसको भविष्य समाप्त भई नसकेको पुष्टि भएको छ । यदि कांग्रेसमा सुधार र रूपान्तरण भयो भने जनताले पुनः अवसर दिने संकेत गरेका छन् । तर कांग्रेसको नेतृत्वपंक्तिले अहिलेको जनमत यथास्थितिवादी कांग्रेसलाई होइन, रूपान्तरित, सुधारवादी र प्रगतिशील कांग्रेसलाई हो भन्ने वास्तविकता आत्मसात गर्नु अपरिहार्य छ ।

निर्वाचन परिणाममार्फत जनताले सुधार र रूपान्तरणका लागि कांग्रेसजनलाई उत्प्रेरित गरेका छन् । त्यसैले जनभावनाअनुरूप कांग्रेसमा अविलम्ब सुधार र रूपान्तरणको प्रक्रिया प्रारम्भ गरिनुपर्छ । कांग्रेसलाई यो उपयुक्त र अन्तिम अवसर हो । उपयुक्त अवसर भए पनि कांग्रेसको प्रवृत्ति, मनोवृत्ति र आवृत्तिका आधारमा विश्लेषण गर्दा सुधार र रूपान्तरणप्रति विश्वस्त हुने आधार कमजोर छ किनभने कांग्रेसले विगतमा यस्ता अवसर पटक-पटक गुमाएको छ । त्यसैले यो अन्तिम अवसर कांग्रेसका लागि अग्निपरीक्षा नै हो ।

अन्य दलको 'अन्त्येष्टि' ?

हालसम्मका निर्वाचन परिणाम र नेपाली जनताको मनोविज्ञानको आधारमा विश्लेषण गर्दा पहिलो प्राथमिकता कम्युनिस्ट र कांग्रेसको सुधार र रूपान्तरण भएको देखिन्छ । त्यसैले कैयौं गल्ती र कमजोरीका वाबजुद नेपाली जनताले कम्युनिस्ट र कांग्रेसलाई पटक-पटक अवसर दिएका छन् । अहिलेको परिणामले नेपाली राजनीति पनि अमेरिका र बेलायतको जस्तै दुई दलीय प्रणालीउन्मुख देखिन्छ । त्यसैले कांग्रेसको विकल्प कम्युनिस्ट र कम्युनिस्टको विकल्प कांग्रेस हुन सक्ने देखिन्छ । यद्यपि उक्त निष्कर्ष गैरकम्युनिस्ट तथा कांग्रेस पार्टीलाई आग्रहपूर्ण र कठोर पनि लाग्न सक्छ तर तथ्य र तथ्यांकले सोही वास्तविकताको पुष्टि गरेका छन् ।

के अन्य पार्टीको औचित्य समाप्त भएकै हो भन्ने प्रश्न उठ्न सक्छ, जुन स्वाभाविक हो तर अन्य पार्टीहरूको सान्दर्भिकता र औचित्य तिनको नीति र नेतृत्वमा निर्भर रहनेछ । नीति र नेतृत्व दुवै दृष्टिले राप्रपालगायत पुरातनवादी दलको सान्दर्भिकता र औचित्य करिब समाप्त भएको देखिन्छ । त्यसैले जनताले उनीहरूलाई पूर्णविराम लगाउन चाहेको देखिन्छ । भौगोलिक आधार, एजेन्डा र सांस्कृतिक पहिचानका दृष्टिले समाजवादी र राजपाको सान्दर्भिकता तराई-मधेसमा कायमै रहेको देखिन्छ । तर केन्द्रीय राजनीतिमा 'हैसियत' कायम राख्न र प्रदेश २ को सत्ता सुनिश्चित गर्न समाजवादी र राजपाबीच एकीकरण अपरिहार्य भएको सन्देश पनि निर्वाचनले दिएको छ । सम्भवतः निकट भविष्यमा नै उनीहरूबीच एकीकरण हुनेछ ।

नयाँ र वैकल्पिक भनिएका दलहरू 'भिजन' का दृष्टिले विकल्पका रूपमा स्थापित नै हुन सकेनन् । काठमाडौं तथा सहरकेन्द्रित, मध्यम तथा बौद्धिक वर्ग लक्षित र सञ्चार माध्यम तथा सामाजिक सन्जाल उत्प्रेरित अभियानमार्फत पार्टी निर्माण गर्ने प्रयोग असफल भयो । सार्वजनिक शिक्षा, स्वास्थ्य, सुशासन, पारदर्शिता र विधिको शासनजस्ता मुद्दालाई उनीहरूले सामाजिक सन्जालमार्फत सशक्त रूपमा उठाए पनि उनीहरू सामाजिक सन्जाल क्लबभन्दा माथि उठ्न सकेनन् । उनीहरूले आफ्नो राजनीतिक औचित्य नै पुष्टि गर्न सकेनन् । यदि सकेको भए निर्वाचनमा यति दयनीय अवस्था हुने थिएन ।

मध्यावधि वा उपनिर्वाचनमा सरकारको 'पर्फर्मेन्स' को परीक्षण हुन्छ । सरकारको 'पर्फर्मेन्स' को आधारमा जनमत निर्धारण हुन्छ । त्यसैले यो उपनिर्वाचन सरकारको मध्यावधि समीक्षा मात्रै होइन, मिनी जनमतसंग्रह नै हो । लोकप्रिय मत घट्नुको सीधा अर्थ सरकारको अलोकप्रियता र असफलता हो ।

दलको नीति, नेतृत्व र विगतको मूल्यांकनको आधारमा जनताले निर्वाचनमा फैसला गर्दै आएका छन् । त्यसैले विजय, पराजय र जनमत सबै अस्थायी र आवधिक हुन् । निर्वाचनमार्फत जनताले नेकपा र कांग्रेस दुवैलाई सुधार र रूपान्तरणका लागि अवसर दिएका छन् । यदि मिनी जनमतसंग्रहको परिणामलाई गम्भीरतापूर्वक आत्मसात गरी आत्मसमीक्षा गरेनन् भने यसको मूल्य नेकपा र कांग्रेस दुवैलाई महँगो पर्नेछ ।

@GejaWagle

विशेष

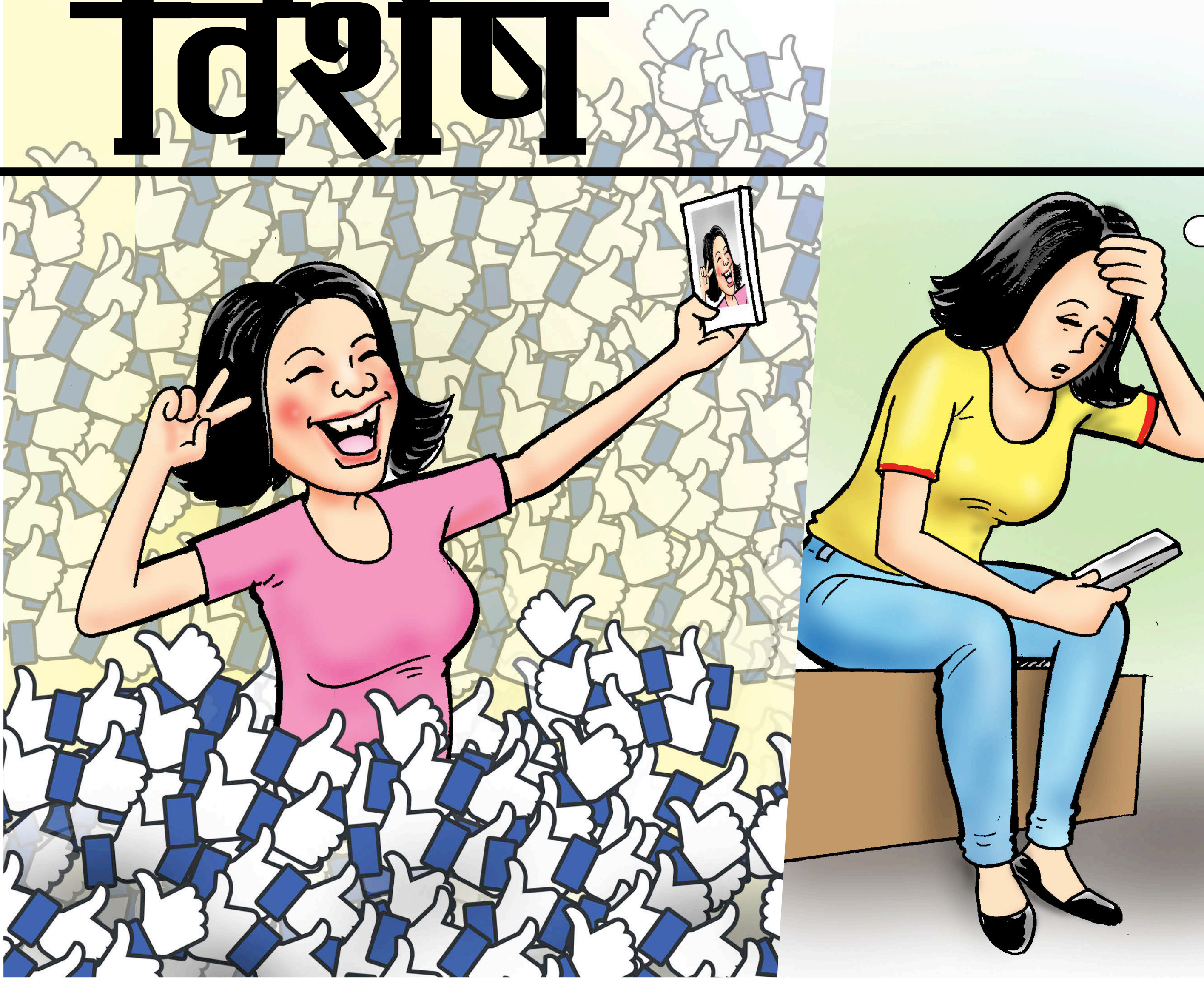

लाइक, लभ र रिट्वी चक्करमा छटपटिएका

सामाजिक सञ्जालमा 'एटेन्सन सिकिङ' को भद्दा रूप

टको हामी

गोकर्ण गौतम

केही समयअघि एक शिक्षित वयस्क मनोविद् मधुविलाश खनालकहाँ पुगे । उनले 'सामान्य' भन्दै पोखेको समस्याको सार थियो, 'मलाई *फेसबुक*मा फोटो हाल्न मन लाग्छ। फोटो खिच्छु, सम्पादन गर्छु, राम्रो क्याप्सन लेखेर पोस्ट गर्छु । तर सोचेजस्तो लाइक, कमेन्ट आउँदैन । मजस्तै साथीहरूको चाहिँ टन्नै आउँछ। त्यस्तो बेला मलाई तनाव र छटपटी हुन्छ। किन होला ?'

सामाजिक सञ्जालका कारण मानसिक उल्झनमा फसेकाहरूलाई खनालले रोजै परामर्श दिन्छन् तर ठ्याक्कै त्यस्तो पीडा कसैले व्यक्त गरेका थिएनन्। त्यसैले खनालले उनको *फेसबुक* हेरे, नयाँ-नयाँ पहिरनमा चाखलाग्दा कुरा लेखेर फोटो हाल्दा रहेछन्, हरेक कमेन्टमा रिप्लाइ गर्दा रहेछन्। निष्कर्ष निकाले, आम *फेसबुक* प्रयोगकर्ताझैँ उनलाई पनि लोकप्रिय हुने लत बसिसकेको रहेछ ।

"सोचेजस्तो लाइक आएन भने अलोकप्रिय भएँ, अरूले वास्ता गरेनन् भन्ने चिन्ता हुन्छ," खनाल भन्छन्, "मान्छेले आफ्नो अस्तित्व र लोकप्रियताको मानक सामाजिक सञ्जाललाई मान्न थालेको छ। सबैलाई यहीँ र यसैमार्फत अरूको ध्यान खिच्नु परेको छ । जबकि यो पूरापूर भ्रम र नक्कली दुनियाँ हो ।" 'डिजिटल एडिक्सन' अर्थात् विद्युतीय दुर्व्यसनकै एउटा रूप हो, यो ।

धन्न ! ती व्यक्तिले समयमै समस्या पहिल्याए, परामर्श लिइहाले तर उनीजस्तै 'भर्चुअल वर्ल्ड' मा अरूको ध्यान तान्न मरिहत्ते गर्ने र अपेक्षा पूरा नहुँदा भित्रभित्रै तड्पिने कति होलान् ? यो प्रश्न अरूप्रति तेर्स्याउनुभन्दा हरेक व्यक्तिले आफैँलाई सोध्न र मनन गर्नु आवश्यक छ। हाम्रा हरेक गतिविधि 'एटेन्सन' पाउने नियत र उद्देश्यबाट प्रेरित हुन थालेका छन् । झट्ट हेर्दा लाग्छ, लोकप्रिय हुने यो प्यास मेटाउन सामाजिक सञ्जाल प्रभावकारी बनेको छ तर होइन । खासमा यसले घाँटी अझ सुकाएको छ । मानवशास्त्री सञ्जीव पोखरेल भन्छन्, "एटेन्सन खोज्ने मान्छेको केन्द्रीय विशेषता हो । सामाजिक सञ्जालले थप बढावा दिएको छ। बिहानदेखि रातीसम्म अरूको ध्यान खिच्न लाइक, कमेन्ट, ट्वीट, रिट्युट, भ्युज बटुल्ने ध्याउन्न हुन्छ ।"

फरक यत्ति हो, कोही जानेरै चर्चा खोजिरहेका हुन्छन्, कोही थाहै नपाई यो दलदलमा भासिन्छन्। अघिल्लो वर्ष *गार्जियन*ले लेखेको थियो, '*फेसबुक* एक्लैले दैनिक १ अर्ब ४० करोड मान्छेको एटेन्सन फलाउँछ र बेच्छ, जुन संसारको पाँचमध्ये एक हिस्सा हो ।'

पोखरेलका अनुसार मानव सभ्यताको सुरुआतबाटै 'म' लाई स्थापित गर्न खोजिएको देखिन्छ । जंगलबाट सिकार गरेर ल्याउँदा अरूलाई बोलाएर आफ्नो बहादुरी देखाउने, रूखको बोक्रा-ढुंगामा आफ्नो नाम खोपाउने, नयाँ ठाउँको नामकरण गर्दा भव्य महल, मठमन्दिर बनाउँदा वा अरूभन्दा केही विशेष काम गर्नासाथ आफूलाई अघि सारिहाल्ने गरिन्थ्यो । तर उबेला 'एटेन्सन' पाउने स्रोत सीमित थियो ।

धेरै पनि होइन, सामाजिक सञ्जालको उदय हुनुअगाडि पनि मान्छेलाई आफ्नो चर्चा गराउने सुविधा र पहुँच थिएन। शासक र सम्पन्नशालीले मात्रै आफ्नो अस्तित्व ठूलो समुदायसम्म स्थापित गर्न सक्थे । तर सामाजिक सञ्जालले हरेक व्यक्तिलाई समान हैसियत दियो। यो आफैँमा लोकतान्त्रिक पद्धति थियो । यसका यावत् फाइदा थिए/छन् तर दुर्भाग्य ! प्रयोगकर्ताको मोह 'आत्मप्रचार' मा केन्द्रित हुन थाल्यो । मानवशास्त्री पोखरेलकै शब्दमा सामाजिक सञ्जालका हरेक गतिविधि प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष रूपमा 'एटेन्सन' पाउनकै खातिर हुन्छन्। जसरी हुन्छ, अरूमाझ आफू 'नोटिस' हुनुपर्‍यो । बस् ।

आधारभूत आवश्यकता !

मानवीय जीवनका नभई नहुने आवश्यकता के-के हुन् ? जवाफ साझा हुन्छ- गाँस, बाँस, कपास, शिक्षा र स्वास्थ्य । विज्ञहरू भन्छन्, मान्छेले हेक्का नराखेको वा नस्वीकारेको वास्तविकता के हो भने 'एटेन्सन' पनि यस्तै खाँचो पर्छ । मान्छेलाई खानेकुराको जत्ति खोजी हुन्छ, चर्चा कमाउने लालसा पनि उत्तिकै हुन्छ । मुखले फ्याट्टै व्यक्त नगरे पनि दिमागमा सधैँ अरूको ध्यान जित्ने लोभले राज गरिरहेको हुन्छ । कतिपय त *फेसबुक*तिर ठाडै लेखिदिन्छन्, 'लाइक गर्न पैसा तिर्नु पर्दैन, किन कन्जुस्याइँ गर्नुहुन्छ ?,' 'यो फोटोलाई यति जनाले लाइक गर्नुस् कि नयाँ रेकर्ड बनोस्। तपाईंको टएक लाइकको प्रतीक्षामा...' आदि-आदि ।

> एटेन्सन खोज्ने मान्छेको केन्द्रिय विशेषता हो । सामाजिक सञ्जालले यसलाई बढावा दिएको छ । बिहानदेखि रातीसम्म लाइक, कमेन्ट, भ्युज बटुल्ने ध्याउन्न हुन्छ ।
>
> – **सञ्जीव पोखरेल**, मानवशास्त्री

यसरी मागिएको र देखावटी प्रेमले जीवनमा कत्ति पनि फाइदा हुँदैन भन्ने जान्दाजान्दै किन मरिहत्ते गरिन्छ ? वरिष्ठ मनोचिकित्सक कपिलदेव उपाध्यायसँग यसको उत्तर छ, “मान्छेलाई निन्दा र आलोचना मन पर्दैन, चाहे त्यो वस्तुगत किन नहोस् । प्रशंसा मात्र खोज्छ । त्यो स्वाभाविक रूपमा पाएन भने घुर्क्याएर, धम्काएर र याचनामार्फत पूरा गर्न खोज्छ ।” त्यस्ता प्रवृत्ति हुनेका लागि सामाजिक सञ्जाल ‘वरदान’ बनेको छ किनभने एकैपल्ट हजारौँमाझ आफ्नो उपस्थिति जनाउन सम्भव हुन्छ । उपाध्यायका अनुसार हरेक व्यक्तिमा गुण र अवगुण दुई पाटा हुन्छन् तर सबैले आफूमा गुणै-गुण देख्छन्, अवगुणजति अरूमा । यसरी आफूलाई राम्रो छु भनेर पुष्टि गर्न प्रशंसा, चर्चा र अरूको ध्यान तान्ने लहड हुन्छ । उपाध्याय भन्छन्, “आत्मरतिको चरम रूप हो, यो ।”

नेपालमा ‘एटेन्सन’ खोज्ने प्रवृत्तिबारे अध्ययन भएको पाइन्न । राज्य वा सरोकारवाला निकायले पनि गम्भीर ढंगले लिएको देखिँदैन । विकसित मुलुकमा भने यसलाई मानव जीवनको गम्भीर चुनौतीका रूपमा स्वीकार्दै अध्ययन भएका छन्, जसले हामीलाई पनि ‘एटेन्सन’ को महामारी आकलन गर्न सघाउ पुग्छ । बेलायतमा गरिएको एक अनुसन्धानको निष्कर्ष छ, ‘जसलाई अरूमाझ आफ्नो महत्त्व छैन भन्ने लाग्छ, उनीहरू धूमपान वा मोटोपना भएकाहरूले भोग्नेभन्दा डरलाग्दो स्वास्थ्य समस्याबाट ग्रसित हुन्छन् ।’

वयस्कमाझ गरिएको अर्को एक अध्ययनले कार्यस्थलमा शारीरिक दुर्व्यवहारभन्दा अरूले चासो नदिएको चिन्ताले ज्यादा मनोवैज्ञानिक तनाव हुन्छ । ‘सामाजिक प्राणीको अस्तित्वका लागि अरूको ध्यान तान्नु एकदमै मूल्यवान स्रोत हो,’ टोरन्टो विश्वविद्यालयका मनोविज्ञ जिओफ म्याकडोनाल्ड भन्छन्, ‘यो साँच्चै मृत्यु र जीवनको कुरा हो । अरूको नजिक हुँदा राम्रो नमान्ने अथवा छुट्टिँदा नराम्रो नमान्नेहरूसँग अर्को पुस्तालाई वंशाणुगत गुण हस्तान्तरणका लागि केही कुरा गर्नसमेत उत्प्रेरणा हुँदैन ।’ यही कारण भनिएको हुनुपर्छ, आयतन र शैली फरक होला तर अरूको ध्यान तान्ने मोहबाट सायदै कोही मुक्त छन् ।

‘एटेन्सन’ का अनेक रूप

कतिपय मान्छे ठान्छन्, *फेसबुक*मा प्रायः किशोर-किशोरी सक्रिय हुन्छन् । त्यसैले उनीहरूमै चर्चाको भोक हुन्छ र अनेक हत्कन्डा गर्छन् । तर तथ्यहरूले देखाउँछन् कि सामाजिक सञ्जालमा सक्रिय हरेक उमेर समूह, पेसा-व्यवसायका मानिस आत्मरतिमा रमाउँछन् । रूप फरक होला, सार उही छ । समाज अध्येता उज्ज्वल प्रसाई भन्छन्, “घुर्की, धम्की, रोदन, कुन्ठा, इर्ष्या, आक्रोश, चाकडी जेजति *फेसबुक-ट्वीटर*मा व्यक्त हुन्छन्, तिनको प्रधान उद्देश्य एटेन्सन कमाउने हुन्छ ।”

कोही चाकडी गरेर शक्तिशाली र सम्पन्नको प्यारो हुन खोज्छन्, कोही आक्रोश पोखेर विरोधी खेमासँग । सम्बन्धमा हल्का चिसोपना आउँदा होस् वा सामान्य उत्सव मनाउँदा *फेसबुक*मा लेखिहाल्नुपर्छ । नितान्त व्यक्तिगत भोगाइ सार्वजनिक गर्नुको फाइदा के ? ‘एटेन्सन’ कमाउने होडकै कारण हाम्रा मानवीय संवेदना र सम्बन्ध पुनः परिभाषित भएको बुझाइ छ, प्रसाईको । जसमा नकारात्मकता ज्यादा छ, प्राकृतिक नभई देखावटी सामीप्यले अर्थ राख्न थालेको छ ।

उदाहरणका लागि, पतिपत्नी सँगै बस्छन्, सम्बन्ध सुमधुर छ, जन्मदिनजस्ता उत्सव सँगै मनाउँछन् । तर यत्तिले मात्र पुग्दैन, उनीहरूले *फेसबुक*मा फोटो अपलोड गरेनन् भने समाजले अनेक शंका-उपशंका गर्न थालिहाल्छ । त्यसपछि मन छैन भने पनि बाध्य

भएर फोटो हाल्नैपर्छ। मनोविद् खनाल भन्छन्, “हाम्रो सामाजिक व्यवहारले कहिलेकाहीँ ‘एटेन्सन’ खोज्न बाध्य बनाइदिन्छ। त्यसैले नचाहेरै *फेसबुक* चलाउन सुरु गर्नेसमेत बिस्तारै लोकप्रिय हुने कुलतमा फस्छन्।” अरू त अरू, आफ्नै आँसु र पीडाको प्रचार गरेर भए पनि अरूलाई आकर्षित गर्न खोजिन्छ।

नेपालमा फाट्टफुट्ट *युट्युब* चलाउनेले पनि ‘अघोरी बाबा’ को अन्तर्वार्ता छुटाएका हुँदैनन्। जो सम्पूर्ण मायामोह, लोभ, क्रोध त्यागेर जोगी बनेको छ, उसैलाई चर्चा चाहिएको छ, *युट्युब* च्यानलमा अन्तर्वार्ता दिन भ्याई-नभ्याई हुन्छ। अर्को डरलाग्दो उदाहरण, अघिल्लो वर्ष चितवनका एक युवकले *फेसबुक*मा लाइभ आत्महत्या गरे, त्यो पनि दुई घन्टाअगाडि ‘आत्महत्या गर्दै छु’ भन्ने आशयको स्ट्याटस लेखेर। २५ वर्षीय निश्चल तामाङले मदिरा पिउँदै क्यामेरा अगाडि राखेर मध्यरातमा आफ्नो जीवन समाप्त पारे।

मनोविद्हरूका अनुसार मर्ने निर्णय गरिसक्दा पनि अरूको ध्यान तान्ने चाह हुने उदाहरण हो, यो। बिसन्चो हुँदा *फेसबुक*मा लेखेर ‘गेट वेल सुन’ पाउन लालायित हुने मात्र होइन, दुर्घटनामा पर्दा आफ्नै वीभत्स फोटो पोस्ट गरेर अरूको नजर आफूतिर तान्ने प्रवृत्ति सामान्य भइसक्यो। मनोविद् खनाल भन्छन्, “आफ्नो बच्चा रोएको भिडियो *फेसबुक*मा हाल्ने अनि लाइक र भ्युज देखेर बच्चा हिट भयो भनेर दंग पर्ने अभिभावकसमेत छन्। तर त्यसले बच्चामा कति मनोवैज्ञानिक असर पर्छ, हेक्कै हुँदैन। चर्चाको लोभमा बच्चालाई दिइएको यातना हो, त्यो।”

केही महिनाअगाडि क्षेत्रीय श्रम कार्यालय, विराटनगरका प्रमुख प्रेम सञ्जेलको भिडियो *फेसबुक*मा भाइरल भयो। भ्रष्टाचारविरोधी भनेर चिनिएका यी उपसचिवले आफ्नो कार्यकक्षामा सेवाग्राहीलाई ‘स्याल’, ‘थुक्क’, ‘तँ’ भन्छन्। अरू फोहोरी शब्द बोल्छन्, हप्कीदप्की गर्छन्। क्यामेरासामु नियोजित रूपमा यसो गरेको प्रस्टै देखिन्छ। नागरिकको करबाट सेवा-सुविधा लिइरहेका सरकारी अधिकारीको यस्तो व्यवहार पूर्णतः आपत्तिजनक छ। तर यही भिडियो ‘सरकारी कर्मचारी भनेको यस्तो हुनुपर्छ’ शीर्षकमा अपलोड गरियो, हजारौँ लाइक र कमेन्ट पायो। यसबाट ‘एटेन्सन’ कै लागि उपल्ला तहका व्यक्तिले गर्ने हर्कत र त्यसलाई सामाजिक सञ्जाल प्रयोगकर्ताबाट हुने प्रशंसासहितको अनुमोदनको वास्तविकता झल्किन्छ।

टिकटक झन् भयावह

*टिकटक*बारे ज्यादै चर्चा भएपछि मानवशास्त्री सञ्जीव पोखरेलले तीन साताअगाडि टिकटक खाता खोले। प्रयोगकर्तालाई नियालेपछि पोखरेल थप चिन्तित भएछन्। कतिपय त दैनिक १५ वटा भिडियो हाल्दा रहेछन्। सामान्य युवतीदेखि सेलिब्रिटीसम्म पर्छन्, यसमा। लाइक, सेयर र फलो माग्छन्। पोखरेल भन्छन्, “अरूले आफूलाई हेरिदिऊन् भन्नेबाहेक अर्को ध्याउन्न र फाइदा हुँदो रहेनछ।”

टिकटक भिडियो १५ सेकेन्डको हुन्छ। एउटा बनाउन औसत आधा घन्टा लाग्छ। अरू ‘इफेक्ट्स’ राख्ने हो भने तीन-चार घन्टा नै लाग्छ। दिनमा चार-पाँच *टिकटक* बनाउनेको समय कति खर्च होला ? हरेक भिडियोमा नयाँ कपडा र ठाउँ जुटाउने रन्को अर्कै हुन्छ। भ्युज धेरै भएन भने अनेक चर्तिकला गर्छन्। केटाहरू केटीको कपडा, मेकअप लगाएर केटीझैँ स्वर निकाल्छन् भने केटीहरू केटाको।

कतिपय युवती कामुक शैलीमा प्रस्तुत हुन्छन्, ‘क्लिभेज’ देखाउँछन्। भल्गर शब्द प्रयोग गर्न केटाहरू अगाडि हुन्छन्। उद्देश्य अर्को हुन्न, अरूले हेरिदियोस् भन्नेबाहेक। “कतिपय साथीहरू टिकटकलाई जीवन नै ठान्छन्। भ्युज कम आयो भने गुनासो पोख्छन्, तनाव लिन्छन्,” कहिलेकाहीँ *टिकटक* भिडियो बनाउने सञ्चारकर्मी वर्षा बस्नेत भन्छिन्, “यही कारण कतिपय त थाहै नपाई डिप्रेसनतिर फस्छन्। जबकि जति नै भ्युज आए पनि फाइदा केही हुने होइन।” नेपालमा वर्षा राउत, प्रियंका कार्की, कुञ्जना घिमिरेजस्ता सेलिब्रिटी *टिकटक*मा सक्रिय छन्।

“सोसल मिडियामा तार्किक बहस र व्यवहारभन्दा आवेगपूर्ण अभिव्यक्तिले छिट्टै चर्चा पाउँछ,” लेखक अर्चना थापा भन्छिन्, “बलात्कारीको लिंग काट्नुपर्छ भने छिनमै सयौँ लाइक, कमेन्ट र सेयर हुन्छ। तर कोही किन बलात्कारी हुन्छ, त्यसको अध्ययन गरेर कारण पहिल्याउनुपर्छ भन्यो भने वास्तै हुन्न।” यसो हुँदा तथ्यपरक संवाद गर्नेहरू पनि बिकाउ अभिव्यक्तिमा रमाउने खतरा देख्छिन्, थापा। थप्छिन्, “कतिपयको नियत नै जसरीतसरी अरूप्रति ‘नोटिस’ हुने हुन्छ, त्यसका लागि जे पनि बोल्छन्, गर्छन्। त्यसलाई फिल्टर गर्न प्रयोगकर्ता नै सचेत हुनुपर्छ।” तर हालसम्मको प्रवृत्ति नियाल्ने हो भने फेक र उत्तेजक कन्टेन्ट नै भाइरल हुन्छन्। धेरैलाई त्यही भ्युज र कमेन्टले ‘म छु’ भन्ने भ्रम दिइरहेको हुन्छ।

आवरणमा मुस्कान, भित्र बेचैनी

द्विविधा रहेन कि सामाजिक सञ्जालका अधिकतम क्रियाकलाप ‘एटेन्सन’ आर्जन गर्ने खातिर हुन्छन्। दुई-चार दिन सञ्जालमा निस्क्रिय हुँदा आफू हराइएला भन्ने भय हुन्छ। त्यसो हो भने सञ्जालले दिने चर्चाले हामीलाई खुसी बनाएको छ त ? विज्ञहरूको एउटै जवाफ हुन्छ, खुसी होइन, झन् तनाव दिएको छ र मानसिक रूपमा अस्थिर र विचलित गरेको छ। कारण हो, चर्चा जति भए पनि पुग्दैन, लालसा बढ्दै जान्छ। कहिलेकाहीँ घट्छ, त्यसो हुँदा व्यक्तिको दैनिकी र पारिवारिक सम्बन्धमै संकट निम्ताइदिन्छ, निराशाका स्रोत बढाइदिन्छ। मनोविद् खनाल भन्छन्, “नाम सामाजिक सञ्जाल भए पनि यसले व्यक्ति स्वयं र व्यक्ति-व्यक्तिमा विग्रह ल्याएको छ, सम्बन्धहरूलाई कृत्रिम बनाएको छ।”

अस्पतालको बेडमा सुतेको फोटो हाल्दा सयौँले स्वास्थ्यलाभको कामना गर्छन्, भलै बेडमा एक्लै किन हुनु नपरोस्, तैपनि बिरामीले त्यही *फेसबुक*को भ्रमपूर्ण प्रेममै आनन्द लिन्छ। वास्तविकताभन्दा इन्टरनेटले निर्माण गरेको समाज र सम्बन्धप्रति मग्न हुनु घातक मान्छन्, विज्ञहरू। हातमा मोबाइल चलाइन्जेल त मान्छेले असली दुनियाँ भुल्छन् नै, नचलाउँदा पनि त्यसको धङधडीबाट बाहिर निस्कन सक्दैनन्। यसलाई पुष्टि गर्छिन्, मनोविद् नन्दिता शर्मा। केही समयअघि शर्माले *नेपाल*सँग भनेकी थिइन्, “*फेसबुक*मा दैनिक तीनभन्दा धेरै व्यक्तिगत फोटो अपलोड गर्नेलाई मानसिक समस्या हुन सक्छ।”

त्यसको कारण छ। पहिले फोटो खिच्नुपर्‍यो, सबै हाल्न मिलेन, त्यसमध्ये

राम्रो छान्नुपर्‍यो, त्यसलाई सम्पादन गर्नुपर्‍यो, त्यत्तिकै हाल्नुभएन, रोचक क्याप्सन चाहियो। बल्लतल्ल फोटो पोस्ट हुन्छ, त्यसपछि छिनछिनमा कसले लाइक गर्‍यो, के-के कमेन्ट गर्‍यो, चासो हुन्छ। मोबाइल पर राख्दा पनि कति लाइक र कमेन्ट आयो, कसैले नराम्रो पो लेख्यो कि भन्ने चिन्ताले सताउन थाल्छ। हिजोआज त लाइक मात्र आएर भएन, लभ, वाउ रियाक्ट पनि चाहिन थालेको छ। शर्माले भनेकी थिइन्, "हेर्नुस् त, एउटा फोटो हाल्दा कति कुरा दिमागमा खेलिरहेको हुन्छ ? तर फोटो जति मन पराइए पनि आत्मरतिबाहेक पाउनु त केही छैन । यो बोध नभइन्जेल मानिस शान्त हुनै सक्दैन ।" अझ आफूलाई असाध्यै मन परेको पोस्ट हिट भएन भने त तनावको ग्राफ उकालो लाग्छ ।

मनोचिकित्सक उपाध्यायका अनुसार प्रशंसा मात्र चाहने र अरूसँग तुलना गर्ने बानीले व्यक्तिलाई अस्थिर बनाउँछ। सुखमा मात्तिने र दुःखमा आत्तिने प्रवृत्ति विकास हुन्छ । खाने, घुम्ने, नयाँ कपडा लगाउने, उत्सव मनाउनेजस्ता हरेक गतिविधि *फेसबुकउन्मुख* हुन्छ । प्राकृतिक खुसीभन्दा 'भर्चुअल इन्गेजमेन्ट' प्यारो हुन्छ। उपाध्याय भन्छन्, "अरूको आफूप्रतिको वास्ता, चासो वा देखावटी प्रेमले खुसीको मापन गर्न थाल्यो भने त्यसको परिणाम दर्दनाक हुन्छ। हामी त्यतैतिर अग्रसर हुँदै छौँ ।"

भनिहालियो, जानेबुझेकै मान्छेसमेत हिट हुने चक्करमा साखलाई धूमिल पार्दै छन् । आफ्नो बोलीले समाजमा प्रभाव पर्न छाडेको उनीहरूलाई हेक्कै हुँदैन । प्राध्यापक सुरेन्द्र केसीलाई यस्तै आरोप लाग्ने गर्छ। *युट्युबमा* उनका आक्रोशपूर्ण शब्द र हाउभाउसहितका सयौँ अन्तर्वार्ता भेटिन्छन्। तर चर्चाका लागि नभई सामाजिक भावनाबाट प्रेरित भएर आफ्नो भनाइ राख्ने गरेको केसीको जिकिर छ। भन्छन्, "मूलधारका मिडियाले निषेध गर्‍यो। ममाथिको यो अन्याय समाजले हेरिरहेको थियो । त्यसैले सामाजिक सञ्जालले स्थान दिएको छ ।" पहिले दिनको आठ वटासम्म अन्तर्वार्ता दिएको तर 'सस्तो भइन्छ' भनेर केही समययता तीन वटामा झारेको गर्वसाथ सुनाउँछन्। अनर्गल प्रचार नगरेको दाबी गर्दै भन्छन्, "नेता र मिडियाले मलाई दुर्व्यवहार गरेकाले ममा कुन्ठा होला तर भाइरल हुने लालसा छैन। प्रोफेसर भइसकेको मान्छेलाई एन्टेसनको लोभ हुन्छ र ?"

चाहे बिकाउ र उत्तेजक अभिव्यक्ति दिएर होस्, आफ्नो दुःख र रोदन बिसाएर। चाहे आफ्नो तस्बिर हालेको हाल्यै गरेर होस् वा कसैको गालीबेइजती गरेर। कुन्ठा पोखेर होस् वा प्रेम । सामाजिक सञ्जालमार्फत चर्चामा रहिराख्ने ध्येयले ग्रसित बनाइरहेको छ। बेवास्ता गर्नै नसकिने तीतो सत्य हो, यो । दुःखलाग्दो कुराचाहिँ यो प्रवृत्तिलाई केलाउने र सही मार्गतिर अगाडि बढ्ने संकेत देखिन्न । तर यसका बहुआयामिक असरले हामीलाई गाँज्न थालेको छ। अध्येता प्रसाई भन्छन्, "एकोहोरो एटेन्सन खोज्ने प्रवृत्तिले जे बिक्छ, त्यही बोल्नेहरूको जमात बढ्छ। वस्तुपरक बहस हुन्न। विश्लेषणात्मक र सूचित संवादले कम महत्त्व पाउँछ ।" उता मनोविद् खनालचाहिँ यसो भन्छन्, "भनेजति चर्चा नपाएपछि मान्छेले अनेक हत्कन्डा अपनाउँछ तर त्यसरी पनि सधैँ चर्चा पाउँदैन। महत्त्वाकांक्षा र उपलब्धिको सन्तुलन नमिलेपछि डिप्रेसन सुरु हुन्छ । धेरै प्रयोगकर्ता अहिल्यै डिप्रेसनको सिकार भइसकेका छन्, भलै उनीहरू स्वयंलाई यसको हेक्का छैन ।"

अरूको ध्यान आफूतिर तान्ने होडमा हामीले आफैँलाई मासिरहेका त छैनौँ ? ने

सेलिब्रिटीमा आत्मरति

केही समयअगाडि गायक प्रमोद खरेलले दुई महिला र एउटा सानो बच्चासँगको सेल्फी खिचेर ट्वीट गरे, 'एयरपोर्टमा पछिपछि हस्याङफस्याङ गरेर उहाँ आउनुभयो र भन्नुभयो, मेरो छोरो आमाले ल्याउँदै हुनुहुन्छ, म तपाईंलाई भेट्न दौडेकी, मेरो दुई महिने बाबु तपाईंको गीत सुनेर रुन बन्द गर्छ। प्लिज, एउटा फोटो खिचिदिनू न। म निःशब्द भएँ। उहाँको फोन ह्याङ भयो, मैले नै सेल्फी खिचेँ र भनेँ ट्वीटमा राख्छु नि ल ?'

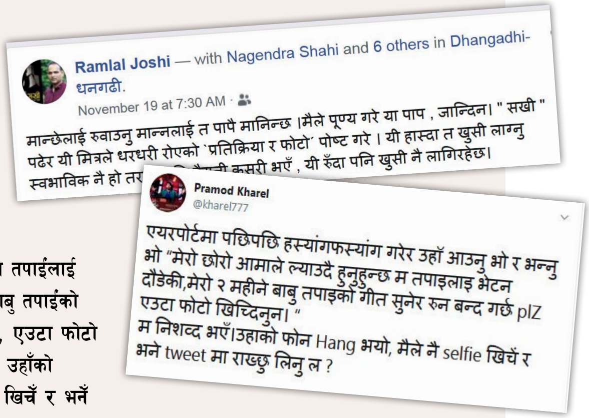

Ramlal Joshi — with Nagendra Shahi and 6 others in Dhangadhi-धनगढी.

November 19 at 7:30 AM ·

मान्छेलाई रुवाउनु मान्नलाई त पापै मानिन्छ ।मैले पूण्य गरे या पाप , जान्दिन। " सखी " पढेर यी मित्रले धरधरी रोएको `प्रतिक्रिया र फोटो´ पोष्ट गरे । यी हास्दा त खुसी लाग्नु स्वभाविक नै हो तर कसरी भएँ , यी रुँदा पनि खुसी नै लागिरहेछ।

Pramod Kharel
@kharel777

एयरपोर्टमा पछिपछि हस्यांगफस्यांग गरेर उहाँ आउनु भो र भन्नु भो "मेरो छोरो आमाले ल्याउदै हुनुहुन्छ म तपाइलाइ भेटन दौडेकी,मेरो २ महीने बाबु तपाइको गीत सुनेर रुन बन्द गर्छ plZ एउटा फोटो खिच्दिनुन। "
म निशव्द भएँ।उहाको फोन Hang भयो, मैले नै selfie खिचें र भने tweet मा राख्छु लिनु ल ?

खरेलको यो ट्वीट 'भाइरल' भयो र सस्तो ढंगले आफ्नो प्रचार गरेको भन्दै आलोचना खेप्नुपर्‍यो। हुन पनि उनको लेखनशैली र प्रस्तुतिबाट पूरापूर आत्मरति नै झल्कन्थ्यो। मदन पुरस्कार विजेता लेखक रामलाल जोशीले नयाँ उपन्यास *सखी*का एक पाठकले हातमा किताब र आँखामा आँसु भरिएको फोटो पोस्ट गरे। त्यसलाई सेयर गर्दै जोशीले लेखे, 'मान्छे रुवाउनुलाई पापै मानिन्छ...तर म यति बैगुनी कसरी भएँ, यी रुँदा पनि खुसी नै लागिरहेको छ।' यसलाई जोशीको सस्तो लोकप्रियता र आत्मप्रशंसा आर्जन गर्ने शैलीका रूपमा अर्थ्याइनु सामान्य भइहाल्यो।

मनोरञ्जनको दुनियाँमा एउटा भनाइ खुब जपिन्छ, 'नाम होस्, बदनाम होस्, गुमनाम नहोस्।' यसको आशय हो, जसरी हुन्छ, चर्चामै रहनु, ओझेल पर्दै-नपर्नु। यसलाई खासगरी कलाकारले शिरोधार्य गरिरहेका हुन्छन्। फिल्म रिलिज हुने बेला हिरो-हिरोइनको अफेयरको हल्ला चलाइन्छ, कहिले झगडा परेझैँ गरिन्छ। विवादमा छाइरहने अभिनेता/निर्माता दीपकराज गिरी भन्छन्, "हामीतिर मान्छेको ध्यान छैन कि हरायौँ कि भन्ने सोच दिमागमा भइराख्छ। त्यसैले कहिलेकाहीँ योजनाबद्ध ढंगले लफडा गरेर भए पनि चर्चामा बसिरहनु पर्छ।" 'शो-वीज' का लागि यस्तो रवैया बाध्यकारी भएको उनी बताउँछन्। तर मनोविद्हरू नियोजित चर्चा र त्यसको लालसाले भित्री रूपमा कमजोर बनाउने दाबी गर्छन्। बाहिरबाट चमकधमक हुन्छ, भित्रचाहिँ अन्धकार र बेचैनी। मनोविद् मधुविलास खनाल भन्छन्, "लोकप्रियताको एकोहोरो लहडले प्रायः सेलिब्रिटीलाई मानसिक रोगी बनाइदिन्छ।"

निर्मला हत्यापछि कञ्चनपुरमा भएको विरोध प्रदर्शन

प्रहरीलाई पाठ

निर्मला पन्तका हत्यारा पहिचान हुँदासमेत पक्राउको साइत कुर्दै प्रहरी

मनबहादुर बस्नेत

प्रहरी महानिरीक्षक सर्वेन्द्र खनाल ५ मंसिर साँझ सुदूरपश्चिम प्रदेश प्रहरी कार्यालय धनगढी पुगे। नेपालगन्ज विमानस्थलमा ओर्लिएर धनगढी गएका आईजीपी खनालले प्रदेश प्रहरी कार्यालयमै कञ्चनपुरबाट एउटा मुद्दाको अनुसन्धान फाइल झिकाए। फाइल निर्मला पन्त हत्या प्रकरणको थियो, जो गत वर्ष राष्ट्रिय मुद्दा बन्न पुग्यो।

कञ्चनपुर प्रहरी प्रमुख प्रहरी उपरीक्षक (एसपी) दिनेश आचार्यसहितको टोली फाइल बोकेर धनगढी आएको थियो, ६ मंसिर बिहान। फाइल अध्ययनपछि आईजीपी खनालले अभियुक्तलाई तत्काल पक्राउ गर्नुपर्ने विषयमा छलफल गरे। तर कञ्चनपुर प्रहरीले १४ मंसिरको उपनिर्वाचनपछि मात्रै पक्राउ गर्दा राम्रो हुने राय दिएपछि भोलिपल्ट साँझ खनाल काठमाडौँ फर्किए।

डेढ वर्षपछि निर्मला हत्या प्रकरणका दोषी पक्राउ गर्ने निचोडमा प्रहरी पुगेको छ। त्यही भएर फिल्डको अवस्था र अनुसन्धानको प्रगति जाँच्न महानिरीक्षक खनाल सुदूरपश्चिम प्रदेश पुगेका थिए। तर प्रहरीले पक्राउ गरिहालेको छैन। कारण हो, अनुसन्धानका क्रममा प्रहरी स्वयंले गरेका शृंखलाबद्ध गल्ती।

गल्तीमाथि गल्ती

१० साउन ०७५। राती ८ बजे भीमदत्त नगरपालिका सालघारी प्रहरी कार्यालयमा १३ वर्षीया किशोरी निर्मला पन्त हराएको खबर पुगेको थियो। मोबाइल फोनबाट आएको खबरलाई प्रहरीले वास्ता गरेन। त्यसपछि निर्मलाको परिवारले जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा समेत जानकारी गरायो। फोनबाट सूचना दिँदा प्रहरीले गम्भीर रूपमा नलिएपछि पीडित पक्ष सालघारी प्रहरी कार्यालय नै पुग्यो, राती ९ बजे।

'दिउँसो हराएकी यतिबेला खबर गर्ने' भन्दै प्रहरीले उल्टै हप्काएको पीडित पक्षको दाबी छ। बिहान ११ बजे घरबाट निस्किएकी निर्मला राती अबेरसम्म नफर्किएपछि परिवारजनले प्रहरी गुहारेको थियो। तर प्रहरीले पीडित पक्षको कुरा बेवास्ता गर्दै पन्छाइदियो।

दबाबपछि भोलिपल्ट स्थानीयसहित प्रहरीले खोज्दा निर्मला मृत हालतमा भेटिइन्, उखुबारीमा। बलात्कारपछि हत्या गरिएको निर्मलाको शरीर अर्धनग्न थियो। प्रहरीले समयमै पीडा नसुन्दा निर्मलाको ज्यान गएको स्थानीयले ठाने। भलै घटनापछि अनुसन्धानमा खटिने प्रहरी भने निर्मलाको हत्या दिउँसो साढे २ बजेतिर भएकाले खबर पाउनासाथ प्रहरी परिचालन गरेको भए पनि जिउँदो भेट्न असम्भव रहेको बताउँछ।

"मान्छे हराएको सूचना पाउनासाथ रेस्पोन्स नगरेपछि सुरुमै प्रहरीले स्थानीयको विश्वास गुमायो," पूर्वप्रहरी अतिरिक्त महानिरीक्षक (एआईजी) नवराज ढकाल भन्छन्, "प्रहरीले पीडितसँग र्‍यापोर्ट बिल्डिङ गर्न नसक्नु ठूलो कमजोरी थियो। पीडितको समस्या तत्कालै सुनेको भए थप अनुसन्धान गर्न सहज हुन्थ्यो भने स्थानीयको सहयोग पनि रहन्थ्यो।"

सुरुमा पीडितको चोट महसुस गर्न नसकेको प्रहरीले शव भेटिएपछि अर्को त्रुटि थप्यो, घटनास्थललाई सुरक्षित राख्न नसकेर। शव भेटिनासाथै प्रहरीले 'क्राइम सिन' दुरुस्त राख्नुपर्थ्यो। तर सीमित संख्यामा रहेका प्रहरीभन्दा पहिले स्थानीयको हुलले शवलाई घेर्न पुग्यो। यसले गर्दा अभियुक्तका पाइलाका डोब मेटिए। यद्यपि शव पानीमा रहेकाले त्यसअघि नै अभियुक्तको पाइला मेटिएको हुन सक्ने अनुसन्धान अधिकृतहरू बताउँछन्। "क्राइम सिन जोगाउनु प्रहरीको प्रमुख जिम्मेवारी हो,"

निर्मला पन्तको हत्यारालाई सार्वजनिक गर ।
बलात्कारीलाई फाँसीको सजायका लागि संविधान संसोधन गर ।।

तस्बिरहरू : भवानी भट्ट

पूर्वप्रहरी नायब महानिरीक्षक (डीआईजी) हेमन्त मल्ल भन्छन्, "घटनास्थलको सुरक्षा र प्रमाण संकलनमा भएको लापरबाहीले अनुसन्धानलाई बिगारिदियो ।"

हुन पनि प्रहरी स्वयंले निर्मलाको सुरुवाल पानीमा चोपलेर लाश छोपिदिएको भिडियो सार्वजनिक भयो । यसले गर्दा प्रहरीमाथि प्रमाण नष्ट गरेको आरोप मात्र लागेन, घटनामा शक्तिशाली परिवारको संलग्नता रहेकाले जोगाउन लागिपरेको आरोप लाग्यो । भलै अनुसन्धानमा खटिएको प्रहरी भने सुरुवालमा सबुत भेटिने सम्भावना नभएको भन्दै यसको प्रतिवाद गर्छन् । "घटनास्थल जोगाउन प्रहरी चुकेको हो । यो काम ठीक थियो भनेर कुनै पनि तर्कले पुष्टि गर्न खोज्नु आफ्नो कमजोरी लुकाउने धृष्टता मात्र हो," पूर्वडीआईजी मल्ल भन्छन् ।

लगातार चूक गरेपछि कञ्चनपुरबासीको प्रहरीप्रतिको अविश्वास बढ्यो । प्रहरीले निर्मलाको हत्यारालाई जोगाएको भन्दै कञ्चनपुरमा प्रदर्शन हुन थाले । भीडबाटै फलानो दोषी, निर्दोषी घोषणा हुन थाल्यो । स्थानीय प्रहरी हुलदंगा नियन्त्रणमै लागेपछि प्रहरीले काठमाडौँबाट छुट्टै अनुसन्धान टोली खटायो, १३ साउनमा । केन्द्रीय अनुसन्धान ब्युरो (सीआईबी) का प्रहरी नायव उपरीक्षक (डीएसपी) अंगुर जोशीको टोलीले कञ्चनपुर पुगेर २२ दिन अनुसन्धान गरेपछि ४१ वर्षीय दिलीपसिंह विष्टलाई अभियुक्तका रूपमा सार्वजनिक गऱ्यो । भौतिक प्रमाणले स्थापित नगर्दै अभियुक्त सार्वजनिक गर्न हतारो गरेकाले प्रहरीलाई यसले 'ब्याक फायर' गऱ्यो । स्थानीयले मानसिक सन्तुलन ठीक नभएको व्यक्तिलाई प्रहरीले फसाएको भन्दै कञ्चनपुरमा दंगा भड्कियो । स्थानीय राजनीति पनि त्यसमा मिसिन आइपुग्यो । ८ भदौमा भएको विरोध प्रदर्शनमा प्रहरीको गोली लागेर भगतपुरका १५ वर्षीय सन्नी खुना मारिए ।

त्यसको अघिल्लो दिन अर्थात् ७ भदौमा गृह मन्त्रालयका सहसचिव हरिप्रसाद मैनालीको संयोजकत्वमा पाँच सदस्यीय उच्चस्तरीय छानबिन समिति बनेको थियो । नाम छानबिन समिति भए पनि यसको कार्यादेश भने 'छानबिन तथा अनुसन्धान' थियो । यससँगै जघन्य प्रकृतिको घटनाको अनुसन्धानको कार्यभार प्रहरी मुख्यालयबाट गृह मन्त्रालयमा पुग्यो । यसअघि समेत गृहले साढे ३३ किलो सुन तस्करी र हत्या प्रकरणको अनुसन्धान आफूमा खिचेको थियो । अपराध अनुसन्धानको जिम्मा प्रशासनिक कर्मचारीलाई दिँदाको उल्झन निर्मला प्रकरणले अहिलेसम्म खेपिरहेको छ ।

विभागीय लाचारी

अवस्था कस्तो आयो भने घटनाको तीन दिनपछि अनुसन्धान गर्न पुगेका सीआईबीका डीएसपी जिसीलाई प्रमाण नष्ट गरेको आरोपमा गृहले निलम्बन गरिदियो, प्रहरी प्रधान कार्यालयको सिफारिसमा । २९ भदौमा प्रहरी मुख्यालयले गृहमा निलम्बनको पत्र पठाएको थियो । जबकि जिसी टोलीले निर्मलाको लाशसमेत देख्न पाएन । "मैले कुन प्रमाण नष्ट गरेँ भनेर विभागले भनेको छैन," जिसी दुखेसो पोख्छन् । जिसी अहिलेसम्म जिल्ला अदालत कञ्चनपुरमा तारेख धाइरहेका छन् । अचम्म त के भने प्रहरी महानिरीक्षक खनाल निर्मला प्रकरण बुझ्न धनगढी जाँदा निलम्बित डीएसपी जिसीलाई पनि लगेका थिए । त्यसअघि पनि जिसीलाई भेटेर महानिरीक्षकले अनुसन्धानमा सहयोग गर्न निर्देशन दिएका थिए ।

अनाहकमा नमेटिने दाग

निर्मला पन्त हत्या प्रकरणपछि कोही निर्दोषलाई दाग लागेको छ भने त्यो अनिता र रोशनी बम दिदीबहिनी हुन् । निर्मलाकी साथी हुन्, रोशनी । सल्लाहअनुसार निर्मला होमवर्क गर्न रोशनीकहाँ बिहान ११ बजे पुगिन् । दिउँसो २ बजेतिर निर्मला आफ्नो घरबाट निस्किएको रोशनीले उच्चस्तरीय छानबिन समितिलाई बताएकी छन् । त्यसपछि निर्मला बेपत्ता भइन् । त्यही भएर धेरैले बम परिवारलाई घटनाबारे थाहा भएको आक्षेप लगाए । अनिता 'अनैतिक क्रियाकलाप' मा लागेकाले उनकै कारण निर्मला मारिएको हुन सक्ने आरोप मानव अधिकारवादी, मिडिया र स्थानीयले लगाए ।

सीआईबी टोलीसँग सुरुमा दिलीपसिंह विष्टले निर्मलाको हत्या र बलात्कार गरेको कबुलेका थिए । तर प्रहरीसँग त्यसलाई पुष्टि गर्ने भौतिक सबुद केही थिएन । निर्मलाको भेजाइनल स्वाब (योनीभित्रको तरल वस्तु) को प्रयोगशाला परीक्षणबाट वीर्य भेटिएको रिपोर्ट आएको थियो । वीर्यको डीएनए जाँच गराउँदा दिलीप दोषी देखिनेमा प्रहरी ढुक्क थियो । तर दिलीपसँग डीएनएको नतिजा नमिलेपछि प्रहरी थप दबाबमा पऱ्यो ।

यही बीचमा गृह मन्त्रालयको उच्चस्तरीय छानबिन समितिले आफ्नो प्रतिवेदन बुझायो । प्रतिवेदनमा प्रहरीले गरेका कमजोरीको फेहरिस्त आयो । जिसीभन्दा अघि नै कञ्चनपुरका तत्कालीन प्रहरी प्रमुख एसपी डिल्लीराज विष्टसहित आधा दर्जन प्रहरी निलम्बनमा परिसकेका थिए ।

समितिको प्रतिवेदनपछि त एसपी विष्ट, डीएसपी ज्ञानबहादुर सेटी, प्रहरी निरीक्षक जनकराज भट्टले जागिर नै गुमाए । प्रहरीले गठन गरेको डीआईजी धीरु बस्नेत (हाल एआईजी) नेतृत्वको छानबिन समितिले पनि दिलीपलाई यातना दिएर अपराध कबोल्न लगाएको आदि आरोपसहित प्रतिवेदन तयार

गऱ्यो। "यी दुई प्रतिवेदनले अनुसन्धानलाई झनै अलमल्यायो। अनुसन्धानमा खटिने प्रहरीलाई फसाउने नियतले प्रतिवेदन आए," पूर्वडीआईजी मल्ल भन्छन्, "अनि त अपराधी खोज्नुपर्ने प्रहरी आफैँ प्रहरीले ठूलो गल्ती गरेको भन्दै एकअर्कालाई सिध्याउने खेलमा लागे। मुख्य काम विषयान्तर भयो।"

सडकदेखि संसद्सम्म हल्लिएको यो मुद्दाले मुलुकको राजनीतिक दिशा र दशा नै बदल्ने हैसियत बनायो। राजनीतिक दबाबका कारण प्रहरीले 'नक्कली अभियुक्त' सम्म खडा गर्नुपर्ने अवस्था आइलाग्यो। पुस ०७५ मा सीआईबीले कञ्चनपुरबाट प्रदीप रावललाई पक्राउ गऱ्यो।

आरोपितसँग डीएनए नमिलेकै कारण अनुसन्धान जटिल बनेको थियो। तर राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको विशेषज्ञ समूहले ०७५ माघमा प्रहरीको डीएनए परीक्षणमै त्रुटि औँल्याइदियो। व्यक्ति पहिचान गर्ने अटोसोमल एसटीआर विधिबाट परीक्षण गर्नुपर्नेमा वंश/समूह पहिचान गर्ने वाईएसटीआर विधिबाट डीएन जाँचेकाले अनुसन्धानमा सहयोगी नबनेको उजागर गरिदियो। त्यसपछि सरकारले राष्ट्रिय विधिविज्ञान प्रयोगशालाका पूर्वप्रमुख जीवन रिजाल नेतृत्वको विज्ञ समिति बनायो। विज्ञ समितिले पनि डीएनए जाँच त्रुटिपूर्ण रहेको निष्कर्षसहितको प्रतिवेदन गृहमा गत कात्तिकमा बुझाएको छ। विज्ञ समितिले त भेजाइनल स्वाबमा वीर्य भेटिएको प्रयोगशाला जाँचबाट प्रमाणित नभए पनि प्रहरीको केन्द्रीय विधिविज्ञान प्रयोगशालाले भेटिएको भनेर गलत लेखिदिएको औँल्याएको छ।

अचम्म त के भने निर्मला हत्या घटनाका अनुसन्धान अधिकृतलाई प्रमाण नष्ट गरेको भन्दै कारबाही गरेको सरकारले डीएनए जाँच त्रुटिपूर्ण गराउने प्रहरीको विधिविज्ञान प्रयोगशालाका प्रमुख एसपी राकेशकुमार सिंहलाई गत २५ जेठमा एसएसपीमा बढुवा गऱ्यो। सिंहको बढुवा हुनु चार महिनाअघि नै आयोगले उनी नेतृत्वको प्रयोगशालाले गम्भीर गल्ती गरेको प्रमाण सार्वजनिक गरेको थियो।

डेढ वर्षमा दुई दर्जन अनुसन्धान टोली

- डीएसपी अंगुर जोशी, सीआईबी
- एसएसपी ठाकुर ज्ञवाली, सीआईबी
- एसपी कमल थापा, सीआईबी, (विशाल चौधरी पक्राउ, पछि छाडिएको)
- एसपी उमाशंकर चतुर्वेदी, सीआईबी
- एसपी सुदीप गिरी, सीआईबी
- एसपीद्वय विष्णु केसी र रमेश थापा, प्रहरी मुख्यालय
- एसपी दुर्गा सिंह, प्रहरी मुख्यालय
- एसपी दीपक रेग्मी, सीआईबी
- एसएसपी प्रकाश अधिकारी, प्रहरी मुख्यालय
- एसएसपी रामदत्त जोशी, सीआईबी, तीन पटक पुगेको
- एसएसपी मेखबहादुर खत्री, प्रहरी मुख्यालय
- एसपी गणेश चन्द, प्रहरी मुख्यालय (हालसम्म)
- इन्स्पेक्टर पञ्चकुमार वाखु, सीआईबी
- इन्स्पेक्टर मदन गुरूङ, सीआईबी
- इन्स्पेक्टर नवराज न्यौपाने, सीआईबी
- इन्स्पेक्टर सरिता न्यौपाने, सीआईबी
- इन्स्पेक्टर मञ्जिल मुकारूङ, सीआईबी
- डीएसपी दुर्गा दाहाल महानगरीय अपराध महाशाखा
- डीएसपी मनोहर भट्ट महानगरीय अपराध महाशाखा
- डीएसपी रूगम कुँवर महानगरीय अपराध महाशाखा (स्केच बनाएको तर सार्वजनिक नगरेको)
- सई गजेन्द्र रावल, जनक गिरी, महानगरीय अपराध महाशाखा
- सई दुर्गा रानालगायत, सीआईबी
- सई सागर राणा, बारा

प्रहरीसँग सुरक्षित एक मात्र भौतिक प्रमाणको समेत उल्टो जाँच गरिँदा निर्मला पन्त प्रकरण जेलिँदै आएको हो। "सुरुकै परिस्थितिमा राम्ररी ह्यान्डल नगर्दा कसरी घटना कचल्टिन्छ र त्यसले प्रहरी संगठन र सरकारसँग सम्बन्धमा समेत अविश्वास उब्जिन्छ भन्ने यो घटनाले सिकायो," पूर्वएआईजी ढकाल भन्छन्।

प्रमाण कि दबाब ?

प्रहरीले अहिलेसम्म दुई दर्जन टोली कञ्चनपुर पठाइसकेको छ, अनुसन्धानका लागि। सीआईबी, प्रहरी मुख्यालय, महानगरीय प्रहरी अपराध महाशाखाबाट कहिले छुट्टाछुट्टै त कहिले संयुक्त टोली पठाएको छ। महाशाखाबाट डीएसपी रुगम कुँवरको नेतृत्वमा गएको टोलीले चैत ०७५ मा अभियुक्तको स्केच बनाएको थियो। यद्यपि प्रहरीले उक्त स्केच सार्वजनिक गरेन।

सीआईबी र महाशाखाको संयुक्त अनुसन्धान टोलीले अहिले अभियुक्त पहिचान गरे पनि पक्राउ गरिहाल्न भने सकेको छैन। प्रहरीसँग अहिले अभियुक्तले घटना आफूले गराएको भनेर सकारेको एउटा भिडियो छ। एक स्थानीयसँग कुराकानी गर्दा ती व्यक्तिले निर्मलालाई आफूले हत्या र बलात्कार गरेको भनेर स्वीकारेको भिडियोमा देखिन्छ। यसका साथै ती व्यक्तिलाई घटनास्थल छेउको कलभर्टमा दिउँसो २ बजेतिर सुतेको आफूले देखेको भनेर एक महिलाले कागजसमेत गरेकी छन्, जसलाई प्रहरीले प्रमाणका रूपमा राखेको छ। 'धन्न त्यतिबेला मलाई एकान्तमा केही गरेनछ,' ती महिलाले प्रहरीमा गरेको कागजमा भनेकी छन्।

त्यसबाहेक ती व्यक्तिले निर्मला हत्यापछि समेत केही महिलामाथि यौन दुर्व्यवहार गरेको कागजात प्रहरीले फेला पारेको छ, जसले उसको आपराधिक छवि स्थापित गराउन मद्दत पुग्ने प्रहरीको आकलन छ। यसबाहेक प्रहरीसँग भौतिक सबुद केही छैन। यत्ति हो, पहिलेजस्तो समाज प्रहरीविरुद्ध एकढिक्का छैन।

महानिरीक्षक स्वयं घटना क्षेत्र पुगेर दोषी पक्राउ गर्न दबाब दिनाले उनी अबको दुई महिने कार्यकालमै यो प्रकरण टुंग्याउन चाहन्छन् भन्ने देखाउँछ। प्रहरी मात्र होइन, सरकारकै क्षमता मापक बनेको निर्मला हत्या प्रकरण सल्टिए ठूलो सफलता हुनेछ। ने

तनावमा पर्यटनमन्त्री

भट्टराईको प्रयासमा भ्रमण वर्ष सचिवालयकै अघोषित असहयोग

योगेश ढकाल

संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयनमन्त्री योगेश भट्टराईले १९ मंसिरमा विभिन्न राजनीतिक दलका नेता तथा तिनका भ्रातृसंगठनका नेताहरूसँग छलफल गरे । भ्रमण वर्ष-२०२० का लागि सहयोग मागे र सफलताका लागि सुझाव पनि । सुझाव र सहयोगको लेनदेन दलहरूसँग मात्र होइन, १८ मंसिरमा ३१ देशका राजदूतसँग पनि गरे ।

दुई दिनका यी घटनाले प्रस्ट पार्छ- भ्रमण वर्ष प्रवर्द्धनको गतिबाट मन्त्री हतास छन् । भ्रमण वर्ष सुरु हुन जम्माजम्मी ३ साता बाँकी हुँदासम्म भ्रमण वर्ष सचिवालयको कछुवा गतिले मन्त्री भट्टराईलाई तनाव त दिएकै छ, त्योभन्दा बढी कार्यक्रम असफलताको निकट पुगेको छ। संयोजक सुरज वैद्यको आनीबानीले नै सचिवालय स्वयं अभियानप्रति गम्भीर छैन भन्ने देखाउन काफी छ ।

संयोजक वैद्य भेटमा मन्त्री र मन्त्रालयका असहयोगको गुनासो सुनाइहाल्छन् अनि सदस्यसचिवमा बच्चुनारायण श्रेष्ठको नियुक्तिप्रति आलोचक देखिन्छन् । तर वैद्य स्वयं मन्त्रीले आयोजना गरेको कार्यक्रममै जाँदैनन् । १९ मंसिरको कार्यक्रममा वैद्यले भारत गएको भनी सहभागी भएनन् ।

विभिन्न दलका नेता तथा भ्रातृसंगठनका नेताहरूसँग छलफल गर्ने त्यस दिनको कार्यक्रममा वैद्य आउने कुरा थियो । अघिल्लो दिनसम्म आउने जानकारी पाएको मन्त्रालयले भोलिपल्ट कार्यक्रम सुरु भएपछि मात्र थाहा पायो, वैद्य नयाँदिल्ली गए । कार्यक्रम सुरु हुनुभन्दा केही समयअघि मन्त्रालयमा खबर पठाएका थिए तर केही घन्टामै पोल खुल्यो, वैद्य दिल्ली गएका छैनन् ।

२० मंसिरको बिहानै वैद्यको सचिवालयकी कर्मचारीलाई *नेपाल*ले फोन गर्दा दिल्ली नगएको प्रस्टीकरण आयो । १९ मंसिर बिहानैको उडान भए पनि भ्रमण स्थगित भएको सचिवालयकी कर्मचारीले जानकारी दिइन् । वैद्यसँग थप प्रतिक्रिया लिन खोज्दा ती कर्मचारीले 'वैद्य सरले मान्नुभएन' भन्ने जवाफ दिइन् । उसो भए दिउँसोको कार्यक्रममा वैद्यको अनुपस्थित किन त ? मन्त्रालयमा वैद्यको असहयोगबारे प्रशस्तै गाइँगुइँ चल्यो । यही उदाहरणले प्रस्ट पार्छ कि संयोजक वैद्यको भ्रमण वर्ष अभियानप्रतिको गैरजिम्मेवारी मात्र होइन, भ्रमण वर्ष- २०२० को प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि मन्त्री भट्टराईको प्रयासमा अघोषित असहयोग पनि देखिन्छ ।

मन्त्री भट्टराई र संयोजक वैद्यबीच सुरुआती दिनबाटै मिल्ती भएन । भ्रमण वर्षको बजेट निर्माणदेखि कार्यक्रम छनोटमा समेत वैद्यले ध्यान नदिएको मन्त्री भट्टराईको गुनासो थियो । भट्टराईले वैद्यलाई भ्रमण वर्षको कामभन्दा विदेश भ्रमण बढी देखेर हुनुपर्छ, अनावश्यक विदेश भ्रमणमा रोक लगाइदिए । वैद्यले आफू निकट मात्र होइन, भेटघाट हुने पत्रकारलाई पनि विदेश जान रोकेको गुनासो सुनाइहाल्थे ।

संयोजक वैद्य कतिसम्म हुस्सु भइदिएका छन् भने भ्रमण वर्ष सुरु हुन २१ दिन बाँकी हुँदासम्म उद्घाटन कार्यक्रमको मोडालिटी तय भएको छैन । मन्त्रालय १ जनवरी २०२० मा

भ्रमण वर्ष सुरु भएको उद्घोष गर्न दशरथ रंगशालामा भव्य कार्यक्रम गर्ने तयारीमा छ। तर वैद्य रंगशालामा केही हजार मानिस निम्त्याएर सकाउने सुरमा छन्। उद्घाटनकै ढाँचामा मन्त्री र वैद्यबीच ट्युनिङ नमिल्दा अहिलेसम्म निम्तालुका लागि आवश्यक निमन्त्रणापत्रको ढाँचासमेत तयार भएको छैन। त्यसबारे कार्यक्रम कार्यान्वयन उपसमितिको बैठकमा छलफलसमेत चलाएका छैनन्। सदस्य नवराज दाहाल वैद्यको एकलौटीबाट आजित भएको बताइरहेका छन्। दाहालको भनाइमा वैद्यले एकातिर बैठक बोलाउँदैनन्, अर्कोतिर केही सदस्य कहिल्यै पनि बैठकमा आउँदैनन्, जसलाई वैद्यले नै ल्याएका थिए।

संयोजक वैद्यलाई देखाउनकै लागि मन्त्री भट्टराईले पार्टीकै कार्यकर्ता बच्चुनारायण श्रेष्ठलाई कार्यविधि नै परिवर्तन गरेर भ्रमण वर्षको सदस्यसचिव बनाए। अनि परामर्शदाता भनेर आफन्त विश्वम्भर घिमिरे र पत्रकार पीताम्बर सिग्देललाई पठाए। श्रेष्ठ स्वयं पर्यटन व्यवसायीभन्दा बढी नेकपाका कार्यकर्ता हुन् अनि घिमिरे क्यानडा बसेर फर्केका हुन्। क्यानडा जानुअघि ०६०/६१ मा बागबजारमा भ्याली इन्स्टिच्युट चलाउने घिमिरे र पत्रकार सिग्देल दुवै पर्यटन क्षेत्रका जानकार होइनन्। पर्यटन क्षेत्र नबुझेको भनेर पर्यटन व्यवसायीले वैद्यको आगमनलाई अस्वीकार गरेका बेला मन्त्रीका ती नियुक्ति पनि खुसी पार्ने भएनन्, जसले भ्रमण वर्ष झन् भद्रगोल भइरहेको छ।

अहिले मन्त्री भट्टराई संयोजक वैद्यको विकल्प खोज्नुपर्ने मनोविज्ञानमा छन्। मन्त्रालय स्रोतका अनुसार भ्रमण वर्ष उद्घाटनपछि वैद्यलाई हटाउने मनसाय उनको छ। त्यतिबेला अर्को संयोजक ल्याउने वा पर्यटन दशकको रूपमा घोषणा गरेर नेपाल पर्यटन बोर्डले संयोजन गर्ने गरी अगाडि बढ्ने भन्नेमा पनि छलफल जारी छ।

हुन त मन्त्री आएलगत्तै गत भदौमा वैद्यको विकल्पमा योगेन्द्र शाक्य, प्रचण्डमान श्रेष्ठहरूको नाम चर्चामा नआएको होइन। मन्त्रीले केही पर्यटनविज्ञसँगको छलफलमा एउटा सहमति भएको थियो- संयोजक वैद्यसहित अन्य ६-७ पर्यटनविज्ञ रहने समिति बनाउने र प्रवर्द्धनको संयोजन बोर्डले गर्ने। त्यसमा सहमति जुटेको भोलिपल्ट सचिव केदारबहादुर अधिकारीले 'मिल्दैन मन्त्रीज्यू' भनेपछि प्रक्रिया रोकियो।

मन्त्री भट्टराईको ध्यान नेपाल वायुसेवा निगमका कार्यकारी अध्यक्ष मदन खरेलको नियुक्तिमा पनि परेको थियो। विवादास्पद गतिविधिमा संलग्न भएको र निगमलाई गति नदिएको आरोपमा मन्त्री भट्टराईले १५ साउनमा मन्त्रालय टेकेको साता दिनमै निगममाथि छानबिन गर्न पूर्वसचिव सुशील घिमिरेको नेतृत्वमा समिति बनाए। समितिले प्रतिवेदन त बुझायो तर मन्त्री भट्टराईले खरेललाई हटाउन सकेनन्।

मन्त्रालय स्रोतका अनुसार मन्त्री भट्टराईले खरेललाई सहयोग गरिदिन आग्रह गरिसकेका छन्। खरेलले प्रधानमन्त्रीलाई सोधेर निर्णय लिन्छु भनेका थिए तर अहिलेसम्म उनको आधिकारिक धारणा आइसकेको छैन। खरेलले नेवानिलाई अन्तर्राष्ट्रिय उडानमा गति दिने प्रयास गरेका छैनन्। यात्रु कम हुने जापानको ओसाका-काठमाडौँ उडान त गराए तर प्रशस्त यात्रु हुने जापानकै टोकियो-काठमाडौँ र चीनको गोन्जाओ-काठमाडौँ उडानलाई प्राथमिकतामा राखेका छैनन्। जबकि निगमभन्दा पछि बेइजिङ-काठमाडौँ उडानका लागि प्रयास गरेको निजी एयरलाइन्स हिमालय एयरले बेइजिङ-काठमाडौँ उडान सुरु गरिसकेको छ। भ्रमण वर्ष अवसरमा राष्ट्रिय ध्वजावाहक विमानको सीधा अन्तर्राष्ट्रिय उडानका लागि पहल नगर्ने खरेल झापालीको फुर्को जोड्दै प्रधानमन्त्रीलाई रिझाएर पद टिकाउने ध्याउन्नमै छन्। ने

सीईओमा अर्कै सुर

परिस्थिति पनि मन्त्री योगेश भट्टराईको प्रतिकूल कसरी बन्दै छ भन्नलाई नेपाल पर्यटन बोर्डको सीईओ प्रकरणले पनि पुष्टि गर्छ। एकातिर भ्रमण वर्ष सचिवालयका संयोजक सुरज वैद्यको सुस्त गति र सहज पहुँच अभावले भ्रमण वर्षको लक्ष्य बुझ्न र प्रवर्द्धनमा जटिलता थपिएको छ। अर्कातिर, भ्रमण वर्ष घोषणा गर्दाताकाका तीनमध्ये बोर्डका सीईओ दीपकराज जोशी उद्घाटन अवधिसम्म बाँकी रहेका एक मात्र हस्ती हुन्। तत्कालीन पर्यटनमन्त्री रवीन्द्र अधिकारीको हेलिटकप्टर दुर्घटनामा निधन र सचिव कृष्णप्रसाद देवकोटाको अवकाश भइसकेको छ। संयोग नै मान्नुपर्छ, जोशीको कार्यकाल भ्रमण वर्ष उद्घाटनको सम्मुख ७ पुसमा सकिँदै छ।

भ्रमण वर्ष उद्घाटनको खड्गो टार्न सीईओ जोशीलाई चैत मसान्तसम्म कार्यकाल थप्ने निर्णय भएको छ। बोर्ड ऐनमा सीईओका कार्यकाल बढीमा चार वर्ष थप्न सकिने व्यवस्थामा टेकेर जोशीलाई ३ महिना कार्यकाल थपिएलगत्तै सीईओका लागि खुला विज्ञापन आह्वान गरियो, जसले सीईओ जोशीको काम गर्ने मनोविज्ञान फितलो हुनु स्वाभाविक छ। जोशीले निकटसँग उद्घाटनका लागि मात्रै थपिएको अवधिमा काम गर्ने कि नगर्ने भन्ने द्विविधा साटिरहेका छन्। सुरुमा कम्तीमा भ्रमण वर्षको एक वर्षे अवधिभर जोशीको कार्यकाल थप्नेबारे छलफल भइरहेको थियो। तर परिस्थिति त्यस्तो बनेन।

जोशीप्रति सचिव तथा बोर्ड अध्यक्ष केदारबहादुर अधिकारी सकारात्मक छैनन् र मन्त्री अहिलेसम्म तटस्थ छन्। खुला विज्ञापनमा गतिलो उम्मेदवार नआए जोशीलाई सीईओमा दोहोऱ्याउन सकिनेमा मन्त्री सकारात्मक छन्। परिस्थिति उस्तै परे संयोजक वैद्यको स्थानमा पनि जोशीलाई लैजान सकिनेबारे मन्त्रालयमा गाइँगुइँ चलेको छ।

नेपाल
राष्ट्रिय साप्ताहिक

समसामयिक विषयवस्तुको वृत्तान्त नेपाल म्यागेजिनको आधिकारिक वेबसाइट
www.nepalmag.com.np
GET IT ON Google Play
Available on the App Store

बर्दीका अपराध

बाँके चिसापानीस्थित भीमकाली गुल्मलाई गैरन्यायिक हत्या, बलात्कार

राष्ट्रिय मानव अधिकार
गरेका

धनकुमारी चौधरी
नौबस्ता, बाँके

२८ पुस ०५८ मा शाही नेपाली सैनिकले ब्यारेकमा बोलाएर बेपत्ता
आयोगको निर्णय/सिफारिस : सो घटना घटाउन जिम्मेवार देखिएका मेजर अजित थापा, क्याप्टेन रमेश स्वाँरसहितलाई कानुनबमोजिम कारबाही गर्न ८ मंसिर ०६६ को निर्णय । २२ मंसिरमा प्रधानमन्त्री कार्यालयलाई पत्राचार

कर्णबहादुर थारू
नौबस्ता, बाँके

२९ साउन ०५९ मा चिसापानी ब्यारेक बाँकेबाट आएका सेनाको टोलीले घरैबाट पक्राउ गरी बेपत्ता

आयोगको निर्णय/सिफारिस : चिसापानी ब्यारेकबाट आएका क्याप्टेन रमेश स्वाँरसहितको सुरक्षाकर्मीको टोलीले घरैबाट पक्राउ गरिएकाले अनुसन्धान गरी कारबाही गर्न २२ जेठ ०६९ मा निर्णय । २२ साउनमा प्रधानमन्त्री कार्यालयलाई पत्राचार

रामप्रसाद थारू
बनकटुवा, बाँके

९ फागुन ०५८ मा शाही सेनाले गाउँमा सर्च गर्ने क्रममा गिरफ्तार गरी बेपत्ता
आयोगको निर्णय/सिफारिस : कुनै व्यक्तिलाई पक्राउ गरेपछि कानुनी प्रक्रियामा लैजानुपर्नेमा सो नगरी राज्यको सुरक्षा निकायबाट मानव अधिकारको गम्भीर उल्लंघन गरेको पाइएकाले घटनामा संलग्न सेनाका मेजर अजित थापा र क्याप्टेन रमेश स्वाँरलाई कानुनबमोजिम कारबाही गर्न ७ माघ ०६६ को निर्णयअनुसार सिफारिस । २० जेठ ०६७ मा प्रधानमन्त्री कार्यालयमा पत्राचार

आनन्द परियार, पल्टा थारू, सर्जु थारू र रोहित (रोइना) थारू
बेलवा, बर्दिया

१४ पुस ०५८ मा सेनाले पक्राउ गरी २३ पुस ०५८ सम्म चिसापानी ब्यारेकमा राखी त्यसपछि बेपत्ता
आयोगको निर्णय/सिफारिस : भीमकाली गुल्म चिसापानी ब्यारेकका मेजर अजित थापा र रमेश स्वाँरसमेतको टोलीले पक्राउ गरेकाले उनीहरूमाथि अनुसन्धान गर्न ३१ असार ०६८ मा निर्णय । २ चैतमा प्रधानमन्त्री कार्यालयमा पत्राचार

रमेश स्वाँर, पूर्वसहसेनानी

जनक नेपाल

संकटकाल लागेपछि ०५८ मंसिरमा सेनाले अन्धाधुन्ध धरपकड र गिरफ्तार गर्न थाल्यो । सोही क्रममा पक्राउ परेका थिए, नेपालगन्जका एक जडीबुटी व्यापारी ।

चरम यातनापछि उनीसँग सेनानी अजित थापा र सहसेनानी रमेश स्वाँरले मोलमोलाइ गरे । रिहाइका लागि उनीहरूले ११ लाख मागेका थिए । उनले तत्कालै रकम जुटाउन सकेनन् । त्यसैले बाँकी रकम तीन महिनापछि दिने सर्तमा साढे ५ लाख रुपैयाँ दिएर उनी छुटे ।

म्यादभित्र पैसा पुऱ्याउन नसक्ने भएपछि पुनः पक्राउ पर्ने डरले उनी भागे । खोज्दै घर पुगेको सैनिक टोलीले उनलाई नभेटेपछि १८ वर्षीया छोरी र १६ वर्षीया भतिजीलाई पक्राउ गरेर चिसापानी ब्यारेक लगेको थियो । तीन दिन थुनामा रहँदा सहसेनानी स्वाँर र अन्य जवानले बलात्कार गरेको उनीहरूले रिहाइपछि खुलासा गरिदिए । पक्राउ गरिएकै राती उनीहरूलाई

लाई उन्मुक्ति

, यातना र बेपत्ता पार्ने अखडा बनाएका सैनिक अधिकृतलाई सफाइ

आयोगले कारबाहीका लागि सिफारिस

अजित थापा, पूर्वसहायक रथी

लिखाराम थारू
महम्मदपुर, बर्दिया

२८ असार ०५९ मा सेनामा भर्ती खुल्दा राँझा ब्यारेकमा छनोट प्रक्रियामा जाँदा लाइनबाटै सहसेनानी रमेश स्वाँरसहितले पक्राउ गरी बेपत्ता
आयोगको निर्णय/सिफारिस : घटनामा दोषी देखिएका सहसेनानी रमेश स्वाँरसमेत उपर कानुनबमोजिम कारबाही गर्न नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने २६ माघ ०६६ मा निर्णय । १४ जेठ ०६७ मा प्रधानमन्त्री कार्यालयमा पत्राचार

रामप्रसाद पोखरेल
कोहलपुर, बाँके

११ माघ ०५८ मा बिहान १० बजे गस्तीमा आएका सुरक्षाफौजले माओवादीको आशंकामा पक्राउ गरी बेपत्ता
आयोगको निर्णय/सिफारिस : घटनामा संलग्न सेनानी अजित थापा र सहसेनानी रमेश स्वाँरलाई कानुनबमोजिम कारबाही गर्न सरकारलाई सिफारिस गर्ने ७ माघ ०६६ मा निर्णय । २० जेठ ०६७ मा प्रधानमन्त्री कार्यालयमा पत्राचार

केशरबहादुर बस्नेत र शालिकराम अर्याल
नेउलापुर, बर्दिया र मोतीपुर, रूपन्देही

२७ फागुन ०५८ मा सेनाद्वारा पक्राउ । बस्नेत मारिए, अर्याल बेपत्ता
आयोगको निर्णय/सिफारिस : घटनामा संलग्न ठाकुरद्वारा ब्यारेकका तत्कालीन प्रमुख लवकुमार रायमाझी, पक्राउको नेतृत्व गर्ने रमेश स्वाँर र अन्य सुरक्षाकर्मीको पहिचान गरी मुलुकी ऐन ज्यानसम्बन्धी महलबमोजिम कानुनी कारबाही गर्न २७ असार ०६९ मा निर्णय । २४ भदौमा प्रधानमन्त्री कार्यालयलाई पत्राचार

राजनकुमार चौधरी, सीताजानकी चौधरी र चैतेलाल चौधरी
धधवार, बर्दिया

५ पुस ०५८ मा नेपाली सेनाको गस्ती टोलीले पक्राउ गरी बेपत्ता पारिएको
आयोगको निर्णय/सिफारिस : घटना घटाउन आदेश दिने चिसापानी ब्यारेकका सेनानी अजित थापा तथा सहसेनानी रमेश स्वाँरसमेतका सुरक्षाकर्मीलाई कानुनबमोजिम कारबाही गर्न २ मंसिर ०६६ को निर्णय । १४ माघमा प्रधानमन्त्री कार्यालयमा पत्राचार

मुखमैथुन गर्न बाध्य पारिएको थियो ।

४ पुस ०५९ को एमनेस्टी इन्टरनेसनलको प्रतिवेदनमा भीमकाली गुल्मका तत्कालीन सेनानी थापा र सहसेनानी स्वाँरले ती दुई युवतीमाथि गैरकानुनी थुनामा राखेर बलात्कार गरेको उल्लेख थियो । तर ९ पुसमै उनीहरूले ती युवतीको बयान फेर्न बाध्य पारे । बलात्कार अस्वीकार गरे बाँकी रकम मिनाहा गर्ने र बुबालाई नपक्रिने आश्वासन दिइएको थियो । छिमेकी घरको छतमा दुवै अधिकृतको उपस्थितिमा उनीहरूले बयान फेरेको भिडियो रेकर्ड गर्न लगाइएको थियो । सो भिडियो *नेपाल टेलिभिजन*बाट प्रसारण गरिएपछि भागेका उनका बुबा १४ पुसमा मात्र घर फर्किन सके ।

“त्यस्तो बेला हामी के गर्न सक्थ्यौँ ? छोरीको इज्जत लुटिँदासमेत हाम्रा लागि बोलिदिने कोही थिएन,” युवतीकी आमा भन्छिन्, “बाँच्नकै लागि पनि सेनाले जे भन्यो, हामीले त्यही गर्नुपर्‍यो । त्यसो नगरेको भए झन् धेरै दुःख पाउँथ्यौँ ।” पछि उनले छोरीहरूको

बिहे भारतमा गरिदिइन्। पुरानो घटना सम्झेर उनीहरू अहिले पनि माइत आउँदैनन्।

पीडितलाई 'होस्टायल' गरिए पनि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय दबाबपछि सो घटनाको छानबिन गर्न सेनाले कोर्ट अफ इन्क्वायरी गठन गर्नु परेको थियो। सैनिक अदालतले सो घटनामा गैरकानुनी थुनाका लागि मात्र स्वाँरलाई दोषी ठहऱ्यायो। उनलाई १० महिना निलम्बन गरियो र पदोन्नति रोकियो। सेनानी थापा र पृतनापति सदीपबहादुर शाहलाई सचेत गराइएबाहेक अरू कारबाही गरिएन। उल्टै, घटनाको केही समयपछि नै सेनानी थापा पदोन्नति भई महासेनानी बने।

बेपत्ता नागरिक छानबिन आयोगमा बर्दियाका मात्र २ सय ७५ पीडितका उजुरी परे। तीमध्ये झन्डै आधाले आफ्नो उजुरीमा भीमकाली गुल्मका तत्कालीन सेनानी थापा र सहसेनानी स्वाँर दोषी रहेको भन्दै कारबाही माग गरेका छन्। राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगले द्वन्द्वकालीन घटनाको अनुसन्धानपछि सरकारलाई गरेको कम्तीमा आठ सिफारिसमा पनि उनीहरूमाथि कानुनी कारबाही गर्न प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद् कार्यालयलाई पत्राचार गरिएका छन्।

संयुक्त राष्ट्रसंघीय मानव अधिकार उच्चायुक्त कार्यालयको ०६५ मा सार्वजनिक प्रतिवेदनमा सेनानी थापा र सहसेनानी स्वाँर चिसापानी ब्यारेकभित्र भएका अमानवीय यातना, यौन हिंसा, गैरन्यायिक हत्या र बेपत्ता पार्ने काममा प्रत्यक्ष संलग्न भएको औँल्याएको छ।

४९ बन्दी बेपत्ता पारिएको र यातनाको घटनाले काठमाडौँस्थित भैरवनाथ गणले सशस्त्र द्वन्द्वका बेला बदनामी कमायो। त्योभन्दा कैयौँ गुणा गैरन्यायिक हत्या, बेपत्ता, यातना र यौन हिंसा भएर 'पश्चिमको भैरवनाथ' नाम पाएको बाँके चिसापानीस्थित भीमकाली गुल्मका दोषी अधिकृतमाथि भने कुनै कारबाही भएन। बलात्कारको मुद्दामा गैरकानुनी थुनामा राखेको दोषी करार गरेर सहसेनानी स्वाँरलाई कारबाही गरेबाहेक आरोपित सैनिक अधिकृतले उन्मुक्ति पाइरहेका छन्।

तत्कालीन सेनानी थापा तीन वर्षे संयुक्त राष्ट्रसंघीय मिसन सकेर ०५७ मंसिरमा बर्दिया राष्ट्रिय निकुन्जको पूर्वी क्षेत्र सुरक्षा प्रमुख बनेर चिसापानी ब्यारेक आएका थिए। त्यही बीचमा संकटकाल लाग्यो र सेना परिचालन गरियो। संकटकालको प्रारम्भिक चरणमा उनले चरम दमनको रणनीति लिएका थिए, जुन ०५९ कात्तिकसम्म रह्यो। ०५९ मंसिरदेखि ०६० वैशाखसम्म उनी पश्चिम डिभिजन हेडक्वार्टर राँझामा अपरेसन अफिसरका रूपमा रहे। त्यही अवधिमा बाँके र बर्दियामा सबैभन्दा धेरै व्यक्ति बेपत्ता पारिएका थिए।

बर्दिया जिल्लामा सेनाका तीन इकाइ थिए, भीमकाली गुल्म, बरख गुल्म र रणसुर गुल्म। सुर्खेतको चौथो वाहिनी र नेपालगन्ज राँझास्थित पश्चिम पृतनाको कमान्डभित्र पर्थे। नेपालगन्जसँगको भौगोलिक निकटताका कारण भीमकाली गुल्मले वाहिनीभन्दा पहिले पृतनालाई रिपोर्ट गर्थ्यो।

सन् २००१ डिसेम्बरदेखि सन् २००३ जनवरीसम्म भीमकाली गुल्मले रम्भापुर सैनिक पोस्ट र चिसापानी ब्यारेकबीचको राजमार्ग खण्डका ६ गाविसमा पटक-पटक खानतलास कारबाही सञ्चालन गरेको थियो। लगत्तै राजापुर क्षेत्रमा 'कर्णाली अपरेसन' चलाइयो। त्यही अवधिमा सैयौँलाई पक्राउ गरियो। उनीहरूलाई गोप्य थुनामा चिसापानी र ठाकुरद्वारा ब्यारेक, रम्भापुर सैनिक चौकी, राजापुर क्षेत्रस्थित अस्थायी शिविर, गुलरियास्थित जिल्ला प्रहरी र बाँकेको राँझा ब्यारेकमा राखिएको थियो। चिसापानी ब्यारेकको 'एक नम्बरको कोठा' लाई थुनुवाहरू खतरनाक हिरासतका रूपमा लिन्छन्। त्यो माओवादी पुष्टि भएका र मारिनेका लागि छुट्याइएको थियो। त्यहाँ लगिएका कमै मात्र रिहा भएको सैनिक स्रोत बताउँछ। कमान्डिङ अधिकृत सेनानी थापा तथा सहसेनानी स्वाँर यातनामा संलग्न रहेको यातनासम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसंघीय विशेष प्रतिवेदकको सन् २००६ को प्रतिवेदनमा उल्लेख छ।

चिसापानी ब्यारेकमा २४ दिन यातना भोगेका जगतराम थापा

दोस्रो जनआन्दोलनपछि ५ साउन ०६३ मा बाँकेका सात राजनीतिक दलले पनि ती सैनिक अधिकारीमाथि कडा कारबाही गर्नुपर्ने निर्णय गरेका थिए।

राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगले भिन्न समयमा गरेका विभिन्न उजुरीको अनुसन्धानका क्रममा तत्कालीन सेनानी थापा र सहसेनानी स्वाँरलाई दोषी देखाएको छ। गैरन्यायिक हत्या र बेपत्ताका भिन्न आठ घटनामा दोषी औँल्याउँदै आयोगले उनीहरूमाथि कारबाही गर्न प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद् कार्यालयलाई निर्देशन दिएको छ। तर उनीहरूमाथि न कुनै कारबाही गरियो, न त मुद्दा चलाइयो।

बर्दिया भूरीगाउँका केशरबहादुर बस्नेतलाई २७ फागुन ०५८ मा पक्राउ गरी हत्या गरिएको मुद्दामा आयोगले ठाकुरद्वारा ब्यारेकका तत्कालीन प्रमुख लवकुमार रायमाझी र पक्राउ गर्न नेतृत्व गर्ने सहसेनानी स्वाँरमाथि मुलुकी ऐन ज्यानसम्बन्धी महलबमोजिम कानुनी कारबाही गर्न सिफारिस गरेको थियो। तर कुनै कारबाही

बर्दिया बेलभारका ठग्गुलाल चौधरी, जसका छोरा चैतेलाल र बुहारी सीताजानकी बेपत्ता छन्

गरिएन। संविधानले मानव अधिकार आयोगका मानव अधिकारसम्बन्धी सिफारिस तथा निर्देशन कार्यान्वयन गर्नुपर्ने बाध्यकारी व्यवस्था गरेको छ। त्यसलाई थप व्याख्या गर्दै २३ फागुन ०६९ मा तत्कालीन प्रधानन्यायाधीश खिलराज रेग्मी, रामकुमारप्रसाद साह र गिरीशचन्द्र लालको विशेष इजलासले राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको सिफारिसलाई कार्यान्वयन गर्ने वा नगर्ने भन्ने स्वविवेक सम्बद्ध निकाय वा पदाधिकारीलाई नहुने भनेको छ।

रायमा भनिएको छ, ‘मानव अधिकारको उल्लंघन वा दुरुत्साहनको घटनामा दोषी व्यक्तिउपर आयोगले प्रचलित कानुनबमोजिम मुद्दा चलाउन आवश्यक देखिए मुद्दा दायर गर्न सिफारिस गरेपछि सो विषयमा महान्यायाधिवक्ता वा निज मातहतको कुनै सरकारी वकिल कार्यालयले अन्य अपराधमा जस्तो मुद्दा चलाउन आवश्यक छ/छैन भनी आयोगको सिफारिसको औचित्यमाथि अन्यथा प्रश्न गर्न मिल्ने अवस्था संविधानतः नदेखिने।’ सो मुद्दाका निवेदक अधिवक्ता ओमप्रकाश अर्याल भन्छन्, “आयोगको सिफारिसबमोजिम दोषी सैनिक अधिकृतलाई कारबाही नगर्नु प्रणालीबद्ध दण्डहीनताको नमुनाबाहेक केही होइन।”

सेनाले केही घटनामा गरेको कोर्ट अफ इन्क्वायरी पनि नियमित अदालतको क्षेत्राधिकारबाट उन्मुक्ति दिलाउने उद्देश्यले भएको अर्यालको दाबी छ। भन्छन्, “एउटै कसुरमा दुई पटक सजाय गर्न नमिल्ने दोहोरो खतराको सिद्धान्तलाई देखाएर मानव अधिकार उल्लंघनका जघन्य अपराधमा संलग्नलाई पनि उन्मुक्ति दिलाउने प्रपन्च भइरहेको छ।”

सैनिक प्रवक्ता विज्ञानदेव पाण्डे भने सेनाभित्र पूरै दण्डहीनता रहेको स्वीकार्न तयार छैनन्। आयोगको सिफारिस र अन्य उजुरीका आधारमा सशस्त्र द्वन्द्वकालका विभिन्न घटनामा संलग्न १ सय ७७ सैनिकमाथि कारबाही भएको उनी बताउँछन्। तीमध्ये ३७ जना अधिकृत स्तरका थिए। भन्छन्, “मानव अधिकार उल्लंघनका घटनामा संलग्नलाई पद घटुवा, पदोन्नति रोक्का, शान्ति सेना रोकदेखि दुई वर्ष कैदसम्मका सजाय भएका छन्।”

सहायक रथीबाट गत असारमा सेवानिवृत्त विवादास्पद अजित थापामाथि भने कुनै ठूलो कारबाही भएको देखिँदैन। तर उनी सहायक रथीभन्दा माथिल्लो तहसम्म जाने बाटो द्वन्द्वकालीन घटनाकै कारण रोकिएको प्रवक्ता पाण्डेको दाबी छ। थापाले कर्णेलका रूपमा शान्ति सेनामा जान र अरू महत्त्वपूर्ण सैनिक तालिममा भाग लिन पाएनन्। त्यसमा सैनिक कारबाहीभन्दा ज्यादा संयुक्त राष्ट्रसंघीय उच्चायुक्तको रिपोर्टलाई कारण मानिएको छ।

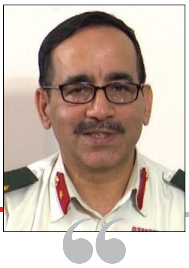

“सेनामा दण्डहीनता छ भन्न मिल्दैन। मानव अधिकार उल्लंघनका घटनामा संलग्नलाई दुई वर्ष कैदसम्मका सजाय भएका छन्।

– विज्ञानदेव पाण्डे
प्रवक्ता, नेपाली सेना

उच्चायुक्तको कार्यालयले ०६५ मा सार्वजनिक गरेको रिपोर्टले महिला थुनुवामाथि गरिएका बलात्कार तथा यौन हिंसाजस्ता थुप्रै घटना सार्वजनिक गरेको थियो। पूर्वथुनुवाका भनाइ उद्धृत गर्दै रिपोर्टमा चिसापानी ब्यारेकमा लगिएका आमाछोरीमध्ये छोरीलाई सहसेनानी स्वाँरले बलात्कार गरेको उल्लेख छ। सो घटनाबारे रिपोर्टमा लेखिएको छ, ‘थुनामा परेको अर्को दिन बिहान खानाका लागि बाहिर ल्याउँदा उनले आफ्नी छोरीलाई भेट्न पाइन्। केही बेर उनले छोरीसँग कुरा गरिन्। जब हामीलाई थुनाकोठाभित्र लगियो, उनी असाध्यै रोइन्। के भयो भनी हामीले सोध्दा उनले आफ्नी छोरीलाई अघिल्लो राती सहसेनानी रमेश स्वाँरले बलात्कार गरेको बताइन्। उनी आफ्नी छोरी सम्झेर कैयौँ साता रोइन्।’

२९ साउन ०५९ मा कोहलपुरबाट पक्राउ गरिएकी २३ वर्षीया युवतीलाई कोहलपुर इलाका प्रहरी कार्यालयमा राखिएको थियो। दिनभर त्यहीँ राखिन्थ्यो। रात परेपछि सेनाको टोलीले चिसापानी ब्यारेकमा लैजान्थ्यो। प्रहरी चौकीमा भेट्न आउने आफन्तलाई उनले आफूलाई दिनहुँ बलात्कार गर्ने गरिएको बताएकी थिइन्। पछि उनलाई प्रहरी चौकी ल्याइएन। बाँके नौबस्ताकी २१ वर्षीया धनकुमारी चौधरीलाई सैनिक गस्तीले साइकलमा हिँडेको देख्यो। उनलाई चिसापानी ब्यारेक आउनू भनियो। २८ पुस ०५८ मा ब्यारेक छिरेकी उनी बाहिर निस्किइनन्।

बेपत्ता नागरिकको अनुसन्धानमा संलग्न आयोगका पूर्वसदस्य विष्णु पाठक चिसापानी ब्यारेकमा ल्याएर बेपत्ता पारिएकामध्ये धेरैलाई भिडन्तका नाममा मारिएको हुन सक्ने प्रशस्त आधार भेटिएको बताउँछन्। अवकाशप्राप्त सैनिक जवानका अनुसार ब्यारेकभित्र मारिएका झन्डै तीन सय थुनुवालाई करेली खोला, महादेवाको जंगल र कर्णाली नदीको बगरमा गाडिएको थियो। अधिकांश महिला थुनुवालाई बलात्कार तथा यौन हिंसा गरिएको उजुरी आएको उल्लेख गर्दै पूर्वआयुक्त पाठक भन्छन्, “त्यस्ता घटनाका आरोपित सैनिक अधिकृतको संलग्नताको प्रमाण संकलन भइसकेका छन्।”

बारबर्दिया तर्कापुरका चौकीदार हुन्, जगतराम थारु। १४ भदौ ०५८ बिहान ३

थुनुवा नं १५

शालिकराम सापकोटा

म नेपालगन्जमा कानुन व्यवसाय गर्थें। तत्कालीन पुनरावेदन बार एसोसिएसनको अध्यक्ष थिएँ। २८ फागुन ०५८ मा शिवरात्रिको बिहान लगभग ३ बजेको समय हुँदो हो। ठूली छोरी वर्ष ७ की आयुषी र म एउटै पलङ्मा सुतिरहेका थियौँ। नेपालगन्ज नगरपालिका वडा-१२ स्थित राजु भट्टराईको घरमा मेरो डेरा थियो। म बस्ने डेरासँगै बाँके जिल्ला अदालतको परिसर जोडिएको थियो। बाटोपारि पुनरावेदन अदालत र शाही नेपाली सेनाको फिए गुल्म रहेको छ।

बिहानपख म मेरी श्रीमती र छोरी सुतिरहेको कोठामा लगातार ढकढकको आवाज आयो। उठेर ढोका खोलेँ। एक हुल सैनिक मेरो कोठाभित्र छिरे। त्यसमध्येका पछि नाम खुलेका अजित थापा भीमकाली गुल्मका मेजर, क्याप्टेन रमेश स्वाँर रहेछन्। ढोका खोल्नेबित्तिकै मलाई मेजर थापाले निर्घात कुटपिट गरे। मेरी श्रीमतीले प्रतिवाद गर्दा उनलाई पनि बुटले हाने। उनी ढलिन्। छोरी आयुषी रोएर कराउँदा मुख थुनिदिए। अनि मलाई बाहिर निकालेर बरन्डामा बस् भनी घुँडा टेकेर बस्न लगाइयो। मेरा घरबेटी राजु भट्टराईको सम्पूर्ण घर उनीहरूले सर्च गरे। उनीहरूलाई पनि मानसिक यातना दिए। उनीहरूले पिकअप टाइपको जीप ल्याएका रहेछन्। कुटपिटले उठ्नै नसक्ने अवस्थामा पुगेको मलाई उचालेर जीपमा हालियो। जीपको भुइँमा मेरो हात पछाडिपट्टि फर्काएर बाँधियो र सुताइयो। ममाथि ३ जना सैनिक बसे। बिहान ३ बजे नेपालगन्जबाट लगेकामा मलाई बिहान ९ बजेतिर कोहलपुर उत्तर सुर्खेतरोडस्थित चिसापानी ब्यारेक पुर्‍याइयो। मेरो आँखामा घाँटीसम्म पुग्ने गरी पट्टी बाँधियो। हात पछाडि फर्काएर हत्कडी लगाइयो। २९ गते १२ बजेको हुँदो हो, मलाई थुनेर राखेको कोठाबाट बाहिर निकालेर लगियो। त्यहाँ चरम यातना दिने ठाउँ रहेछ, 'तैँले माओवादी, प्रचण्ड, बाबुराम र जिल्लाका नेताहरूबारे जानेको जति भन्, नत्र यहीँ समाप्त पारिदिन्छौँ' मेजर थापाले भने।

मलाई केही थाहा छैन भन्दा आफ्ना सिपाहीलाई 'जा त भीमे लिएर आइज, यसलाई भीमले ठीक पार्नुपर्छ' भने। भीमे भनेको त कटबाँसको लौरोलाई चारैतिर रबरले बाँधिएको लाठी रहेछ। भीमकाली गुल्मको नाउँमा त्यस लाठीको नामकरण गरी 'भीमेलाठी' भनिएको रहेछ। उक्त भीमेलाठीले हान्दा जिउ छियाछिया हुने, बाहिर रक्तस्राव नहुने तर भित्र अत्यधिक पीडा र रक्तस्राव हुने खालको लाठीले निर्घात रूपमा शरीरभरि पिटियो। लिंगमा समेत यातना दिइयो। चर्को यातनाले मैले रगत बान्ता गरेँ। म उठ्न सकिनँ। मलाई त्यो ठाउँबाट घिसारेर ट्रेन्च खाल्डोमा लगेर राखे।

त्यसको २ दिनपछि ट्रेन्चबाट निकालेर बोका थुन्ने निकै साँघुरो निस्सासिने,

बजेतिर सेनाले उनको गाउँ घेरा हाल्यो। सुतिरहेका उनलाई उठायो र यातना दिँदै जयनगरसम्म हिँडायो। त्यहाँ रामकिशुन थारु, राजदेव मण्डल र नरबहादुर रानालाई ल्याइएको थियो। चारै जनालाई सैनिक ट्रकमा चढाइयो। उनीहरूका आँखामा पट्टी बाँधियो र रम्भापुर ब्यारेक लगियो। दिनभर त्यहीँ राखियो र चरम यातना दिइयो। उनीहरूलाई एउटै हत्कडीमा बाँधिएको थियो, खुट्टामा नेल लगाइएको थियो। "भुइँमा सुताएर हामीमाथि मोटरसाइकल गुडाइन्थ्यो। तातो भुंग्रोजस्तो फलाममा हिँडाइन्थ्यो," जगतराम भन्छन्।

उनका अनुसार हत्कडी र नेल खुलेका बेला नरबहादुर र राजदेवले भाग्ने सल्लाह गरेका थिए। भाग्न खोज्दा सेनाका जवानले खुकुरीले उनीहरूको ढाडमा हानेर ढाले। गहिरो घाउले उनीहरू रक्ताम्य बने। उपचार नगरिँदा घाउ संक्रमित भई राजदेवको शरीरभरि फैलिएको थियो। उच्चायुक्तको प्रतिवेदनमा पनि उनको कारुणिक स्थितिबारे उल्लेख छ। सँगै लगिएकामध्ये जगतराम मात्र फर्किए। भन्छन्, "१५ दिनसम्म हामीलाई चरम यातना दिएर एकै ठाउँ राख्यो। त्यसपछि मलाई छुट्टै कोठामा लगियो।" उनका पैतालामा यातनाका डोब अझै छन्। २४ दिनपछि उनलाई छाडियो। तीन जनालाई बेपत्ता पारियो।

धनुषाका राजदेव मण्डल तीन छोरी र पत्नी लिएर बर्दिया मगरागढीस्थित अंशुवर्मा माविमा अंग्रेजी पढाउन आएका थिए। कान्छी छोरी मनीषा एक महिनाकी थिइन्। सुखदुःख जीविका चलेकै थियो। विद्यालयको सामान्य विवादपछि उनलाई कसैले माओवादी भनेर सेनामा सुराकी गरिदिएछ। त्यसरी पक्राउ परेका उनी फर्केर आएनन्।

मैथिलभाषी मण्डलपत्नी सोनावतीको भेषभूषा रातो देखिँदैन। तर मनको कुनामा अझै पनि पति फर्किने आशा छ। त्यसैले पति बेपत्ता भएपछि पनि उनी धनुषा फर्किनन्। भन्छिन्, "न भाषा बुझ्थेँ, न त संस्कृति मिल्थ्यो। दुःख परेपछि सबै बुझिँदो रहेछ। द्वन्द्वपीडितहरूले आफ्नै परिवार ठान्नुहुन्छ। त्यसैले जनकपुरभन्दा यतै राम्रो लाग्न थालेको छ।"

स्वेच्छाचारी हर्कत

सहसेनानी स्वाँरले व्यक्तिगत प्रतिशोध साँधेर धेरैलाई बेपत्ता पारेको आरोप छ। माओवादी द्वन्द्व चर्किएपछि स्वाँरको जमिनदार परिवार गोला पशुपतिनगरबाट विस्थापित हुन पुग्यो। उनको घरजग्गा कब्जा गरियो। ती घटनाले उनमा प्रतिशोधको भावना पलाएको धेरैको बुझाइ छ। उनले आफूलाई मन नपरेका व्यक्तिलाई पक्राउ गर्ने, यातना दिने, बेपत्ता पार्ने र हत्या गर्नेसम्मका काम गरे। महम्मदपुरका लिखाराम थारु उनको घरमा काम गर्थे। उनले बीचैमा काम छाडे। सेनाको भर्ती खुलेको थियो। २८ असार ०५९ मा लिखाराम राँझा ब्यारेकमा भर्तीका लागि लामबद्ध भए। त्यहीँ उनलाई सहसेनानी स्वाँरले देखे र पक्राउ गरे। लिखाराम जिउँदा छन् वा मारिए, अहिलेसम्म परिवारलाई थाहा छैन।

माओवादीका तत्कालीन बाँके-बर्दिया इन्जार्च ज्ञामप्रसाद चालिसे उनकै गाउँ गोलाका हुन्। उनीहरू दुवै सँगै हुर्के-पढेका थिए। तर चिसापानी ब्यारेकभित्र चालिसेको हत्यामा उनै स्वाँर संलग्न भएको सैनिक स्रोत बताउँछ। सहसेनानी स्वाँरको हिंस्रक प्रवृत्तिलाई उच्च सैनिक अधिकृतले प्रयोग गरेका थिए। उनी 'मिनी रोल्पा' भनेर चिनिएको राजापुरका बासिन्दा भएकाले भूगोल थाहा

कतैबाट हावा, प्रकाश नछिर्ने कोठामा लगेर थुने। कुटपिट र यातनाले देब्रे खुट्टामा नराम्रो संक्रमण भएको थियो। त्यसैले म उठेर हिँड्न सकिनँ। दिसापिसाब शरीरभरि भयो। हातखुट्टा दुवैमा हत्कडी थियो, आँखामा पट्टी थियो। थुनाको पाँच दिनपछि मलाई त्यहाँबाट झिकेर बाहिर निकालियो र मेरो बिग्रेको घाउमा औषधी लगाइदिए। बल्लबल्ल बस्न सक्ने भएँ। उठेर दिसा बस्न दस दिन लाग्यो। दिसा गर्ने सामूहिक शौचालय रहेछ, पालैपालो थुनुवा दिसा बस्न जाँदा केही थुनुवा बन्दीहरूलाई चिनेँ। त्यहाँ नेपालगन्जका व्यापारी, वन कार्यालयका सहायक वन अधिकृत, शिक्षक, विद्यार्थी, डाक्टरलाई ल्याइएको रहेछ। दिनहुँजसो बाहिर निकाल्ने र यातना दिने गरिरहन्थे। चरम यातनाले राम्ररी हिँड्न नसक्ने अवस्थामा समेत कुटपिट गरिरहन्थे।

थुनामा राखेको १५-१६ दिन हुँदो हो, मलाई बाहिर चौरमा निकालेर राखियो। आँखाको पट्टी हटाइएन। हत्कडी पनि खोलिएन। एक जनाले सोधे, ‘तँलाई आतंककारी विध्वंसात्मक अपराध र सजाय ऐन, २०५८ को दफा ९ बमोजिम किन नमार्ने ? सफाइ पेस गर।’ मैले ‘तपाईंहरूले घरमा सुतेको निःशस्त्र मानिसलाई अपहरण गरेर कब्जामा राखेर हत्या गर्नु भनेको गैरन्यायिक हत्या हो। यस्तो अवस्थामा दफा ९ लागू हुँदैन’ भन्दै थिएँ। मुखमा बेस्सरी ढुंगाले हानेजस्तो भयो, बुटले हानिएको रहेछ। त्यसपछि मलाई निर्माणाधीन बंकर लगेर राखियो। बंकरमा अँध्यारो नै अँध्यारो थियो। त्यहाँ बन्दीहरूलाई हत्या गर्ने गरिँदो रहेछ। हत्यापछि बाहिर लगेर गाडिँदो रहेछ। त्यो बंकर चिसापानी ब्यारेकको मध्यभागमा छ। मलाई दुई दिनसम्म त्यही बंकरमा राखियो। आँखा खोलिदिएपछि थाहा पाएँ, बंकरमा मारिएका बन्दीहरूका लाश सँगै राखिएको रहेछ।

चिसापानी ब्यारेकमा मुख्यतः ३ प्रकारका ज्यादती भए। गैरकानुनी थुना, गैरन्यायिक हत्या, अपहरण शैलीमा पक्राउ गर्ने र फिरौती लिएर छाड्ने। बलात्कारजस्ता डरलाग्दा घटना पनि भए। थुनुवाको हत्या गर्दा त्यहाँको कोड ‘खाजा खाने’ राखिएको थियो। आज यति जनाको खाजा खाइयो भनेपछि आज यति जना मारिए भनेर बुझ्थ्यौँ। यति क्रूर ढंगले शारीरिक तथा मानसिक यातना दिइन्थ्यो कि बाँचेर फर्किने आशा मारिसकेको थिएँ। अन्यत्र भएको भिडन्तबाट उत्तेजित भएर ब्यारेकमा यातना दिइन्थ्यो। मरणासन्न हुने गरी पिटिन्थ्यो।

दुई महिनापछि मलाई थुनुवा नं १५ को ट्याग लगाइयो। नेपाल बार एसोसिएसन, अन्तर्राष्ट्रिय बार एसोसिएसन, आईसीआरसी, एमनेस्टी इन्टरनेसनललगायत अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकारवादी संघसंस्थाको पहलमा मेरो जीवनरक्षा भयो। आईसीआरसीका प्रतिनिधिको रोहवरमा १ असार ०५९ मा मलाई मेरो परिवारको जिम्मा लगाइयो, रिहा गरियो। चिसापानीस्थित भीमकाली गुल्ममा मलाई दिएको यातनाको कारणले शरीरको देब्रे भाग, हातखुट्टा र ढाड झम्झमाउने, चिसोमा दुख्ने, बसेर उठ्न गाह्रो हुने समस्या भइरहन्छ। तत्कालीन शाही नेपाली सेना भीमकाली गुल्ममा भएको क्रूर यातना कुनै पनि बन्दीले भोग्नु नपरोस्। अपराधीहरूले सजाय पाऊन्, दण्डहीनता अन्त्य होस्।

थियो। माओवादी विद्रोहमा हिँडेका केहीलाई चिन्थे पनि। संकटकालका बेला माओवादी नेता वा कार्यकर्ता मार्न सके सुरक्षाकर्मीले नगद पुरस्कार पाउँथे। त्यो पुरस्कारकै लागि पनि गैरन्यायिक हत्या र बेपत्ता पार्ने काम फस्टाएको थियो। अवकाशप्राप्त एक सैनिक जवान भन्छन्, “क्याप्टेन स्वाँरको स्वभाव अत्यन्तै क्रूर खालको थियो। मान्छे मार्नुलाई सहजै लिन्थे। पदोन्नति रोकिएपछि बल्ल उनले आफू मोहरा मात्र हुन पुगेको महसुस गरेका थिए।” स्वाँरले ०६२ असारमा राजीनामा दिए।

सहसेनानी विनोद भण्डारीले सात थुनुवालाई लहरै उभ्याएर गोली हानेर हत्या गरेको आफूले देखेको अर्का एक थुनुवा बताउँछन्। “एक महिलासहित सातै जनाको हात पछाडि फर्काएर बाँधिएको र टाउकामा कालो नकाब लगाइएको थियो,” उनी भन्छन्, “भण्डारीले देब्रेतिरबाट पालैपालो पेस्तोलले हानेका थिए। त्यो देखाउन मेरो आँखाको पट्टी खोलिएको थियो।” उनलाई ‘तँ पनि यसैगरी मारिन्छस्’ भनिएको थियो। दुर्घटनामय संयोग ! भण्डारीले जुन हातले थुनुवालाई गोली हानेर ढालेका थिए, भोलिपल्ट सवारी दुर्घटनामा उनले त्यही हात गुमाउन पुगे।

ब्यारेकभित्र मात्र होइन, गाउँ घेरेर गरिने सर्च अपरेसनमा पनि भीमकाली गुल्मको टोलीले ज्यादती गरेको थियो। ती अधिकांश कारबाहीमा सेनानी थापा र सहसेनानी स्वाँर संलग्न थिए। बारबर्दिया नगरपालिकाको बेलभारमा उनीहरूको टोली तीन पटक पुग्यो। छिमेकी जब्दहवा गाउँबाट ५ पुस ०५८ मा चैतेलाल चौधरी, उनकी पत्नी सीताजानकी र फुपूका छोरा जनक चौधरी पक्राउ परे। चैते र सीताजानकीको भर्खर-भर्खरै बिहे भएको थियो। घटना सम्झँदा ७६ वर्षीय बुबा ठग्गुलाल दुःखी हुन्छन्। छोराबुहारीको खोजी गर्न नसकेकामा उनलाई अहिले पनि पछुतो छ। भन्छन्, “सोधपुछ गर्न जानेलाई नै पक्रेला भन्ने डरले म कतै जान सकिनँ। घरमै रोएर बस्यौँ। शान्ति आए पनि कुनै थाहापत्तो लागेन।”

१ चैत ०५८ मा सेना पुग्दा गाउँका युवाको भागाभाग चल्यो। सेनाले उनीहरूमाथि पछाडिबाट गोली चलायो। त्यस क्रममा कर्णबहादुर थारु, सुरेश थारु र कन्हैयालाल थारु मारिए। १६ वर्षका कन्हैयालाल कक्षा ९ को वार्षिक परीक्षाको तयारी गरिरहेका थिए। गाउँमा सेना पसेको सुनेपछि उनी कापीकिताब छाडेर खेतैखेत भागेका थिए। उनी शारीरिक अपांगसमेत थिए। कर्णबहादुर घर बनाउँदै थिए भने सुरेश घाँस काट्दै थिए। सो घटनामा भागेर ज्यान गुमाएका रामबहादुर चौधरी भन्छन्, “भाग्न सकेका बाँच्यौँ, जो सकेनन्, मारिए।” राज्य आतंकको यस्तो कहालीलाग्दो बेला गाउँमा सेना आउँदै छ भन्ने हल्लाकै भरमा पनि थुप्रै पटक युवाहरू भागेर जंगल पसेको उनी सम्झिन्छन्।

दसौँ लाख फिरौती

माओवादी द्वन्द्वसँग कुनै साइनो नभएका नेपालगन्जका व्यवसायीलाई सेनाले पक्राउ गर्‍यो। चरम यातना दिएर उनीहरूबाट रकम असुलिएको थियो। त्यसरी पक्राउ परेर चिसापानी ब्यारेकको कहर भोग्नेमा मामराज अग्रवाल, प्रमोद जलान, पञ्चनारायण श्रेष्ठ, मजित मनियार, अजय टण्डनलगायत थिए। उनीहरूलाई रिहा गर्न दसौँ लाख ‘फिरौती’ असुलिएको थियो। त्यस अवधिमा झन्डै ६ करोड रकम असुलेको सम्बद्ध स्रोत बताउँछ। स्थानीय कपडा व्यापारी दामोदर आचार्यलाई

‘नांगै बनाएर कुकुर लगाइयो’

२८ मंसिर ०५९ मा मिर्मिरे उज्यालो नहुँदै बर्दियाको एक गाउँमा सेनाले घेरा हाल्यो। माओवादीको सांस्कृतिक समूहका चार कलाकार सुतिरहेका थियौँ। हामीलाई ओछ्यानबाटै पक्राउ गरियो र आँखामा पट्टी बाँधियो। अश्लील गाली र लछारपछार गर्दै आँगनमा ल्याइयो। हात पछाडि बाँधिएकै थियो। तर आँखाको पट्टी खोलिदिए र नजिकैको अडहरबारीमा लगे। चारै जनालाई खेतको आलीमा बस्न लगाए। कुटपिट गर्न छाडिए पनि अश्लील गाली गरियो। तिमीहरूलाई नांगै घुमाउने हो भनेर डर देखाए। आलीमा उत्तानो पारेर राखियो। हात पछाडि बाँधिएको थियो। मैले लेहेंगा लगाएकी थिएँ। भित्री वस्त्र पनि थिएन। लेहेंगा फर्काएर नांगो पारियो। सैनिक कमान्डरले आफूसँगै ल्याएको जुली नामक कुकुरलाई अह्राए। त्यो कुकुर ममाथि झम्टिँदै आइलाग्यो। उसको यौनांगले मेरो संवेदनशील अंग छुन्थ्यो। मैले अत्तालिएर लात्तीले प्रतिकार गरेँ। ममाथि पटक-पटक त्यस्तो बलात्कार गराइयो। झन्डै आधा घन्टा यातना दिएपछि हामीलाई सैनिक ट्रकमा चढाइयो।

ट्रकमा पनि धेरै नराम्रो व्यवहार गरियो। हातले उचाल्न नसक्ने फलामले ढाडमा हानियो। हामीलाई एकमाथि अर्को खप्टाएर राखिएको थियो। गिरफ्तारीमा परेका कलिला बहिनीहरू बेहोस भएका थिए। सैनिक कमान्डरले जवानलाई भन्थे, ‘हेर-हेर आतंककारीसँग बम हुन सक्छ।’ जवानहरूले कपडा उचाल्दै टर्च लाइट लगाएर हाम्रा गोप्य अंग हेरे, छामछुम पारे। सेना आएको खबरपछि भागेका केही साथीको झोलामा कन्डम भेटेपछि हामीमाथि झन् धेरै दुर्व्यवहार गरियो। मैले ती कन्डम विवाहित जोडीको भएको बताएँ। म आफैँ विवाहित थिएँ तर उनीहरूले त्यसलाई मजाक बनाएर यौन दुर्व्यवहार गरिरहे।

चिसापानी ब्यारेक लगेपछि हामीलाई दिनभर फिल्डमै राखियो। दिसापिसाब गर्नसमेत दिइएन। ट्वाइलेट जान्छु भन्दा पनि ‘मर्ने मान्छे किन जाने ट्वाइलेट’ भन्थे। कपडामै दिसापिसाब चुहिएको थियो। १३ दिनसम्म त्यसरी नै एउटै कोठामा हात बाँधेर राखियो। त्यही बेला मेरो महिनावारी भइदियो। भित्री वस्त्रसमेत नभएकाले रगतै भएर बस्नुपऱ्यो। एक टुक्रा कपडाको टालोका लागि मैले धेरै अनुनयविनय गरेँ। अहँ दिइएन। उल्टै, तिमीहरूलाई मार्ने तयारी भइरहेको छ, किन चाहियो टालो भन्थे। एक जवानले दया देखाएर एउटा टालो ल्याइदिए। बन्दुक पुछेको फोहोर र मट्टीतेलको गन्धसहितको त्यही टालोको भरमा एक साता काटेँ। २८ दिनपछि हामीलाई छाडियो। यत्तिका वर्ष मनमा त्यही यातना र बलात्कारको पीडा गुम्स्याएर बसेँ। पलपल पीडाबोध भइरह्यो। शारीरिक रूपमा पनि अशक्तजस्तै छु। न्याय पाइन्छ, पाइन्न थाहा छैन। तर सत्य खोतल्नुपर्छ भन्ठानेर मैले मुख खोलेँ। घटना सार्वजनिक भएपछि मेरा श्रीमान्ले पनि हीनताबोध गर्नुहुन्छ। समाजले नराम्रो नजरले हेर्छ भन्नुहुन्छ। मलाई विभिन्न बहानामा प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष धम्की आइरहेका छन्। के गर्ने, यति ठूलो परिवर्तनपछि पनि हामी पीडित जस्ताका तस्तै भयौँ।

(कुराकानीमा आधारित)

पनि त्यही क्रममा पक्राउ गरिएको थियो। भलै, जनमोर्चाका नेता भए पनि उनीमाथि माओवादीलाई कपडा सप्लाइ गरेको आरोप थियो। उनी तत्कालीन राष्ट्रिय अनुसन्धान विभागका प्रमुख देवीराम शर्माका नातेदार भएकाले उनकै आग्रहमा छाडिए।

त्यसरी रकम असुलीमा पृतनापति सदीपबहादुर शाहको प्रत्यक्ष संलग्नता रहेको सैनिक स्रोत बताउँछ। तत्कालीन प्रधानसेनापति प्रज्वलशमशेर राणाका बहिनीज्वाइँ भएकाले सेनामा उनी शक्तिशाली थिए। उनकै आडमा सेनानी थापा र सहसेनानी स्वाँरले मच्चाएको अपहरण शैलीको फिरौती, गैरन्यायिक हत्या, यातना र यौन हिंसालाई सैनिक मुख्यालयले अनदेखा गरिरहेको थियो। कतिसम्म भने थुनुवाको बैंकबाट समेत सैनिक अधिकृतले जबर्जस्ती पैसा झिक्न लगाएका थिए। कोहलपुरका रामप्रसाद पोखरेलको राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा रहेको खाताबाट ५ लाख रुपैयाँ झिकिएको थियो। पोखरेललाई सैनिक पोसाक लगाएर बैंकमा लगिएको र तत्कालै चेक बनाउन लगाएर पैसा झिकिएको पत्नी चन्द्रकला सुवेदी बताउँछिन्। त्यसरी बैंकबाट पैसा झिक्न आउने सैनिक टोलीको नेतृत्व सहसेनानी स्वाँरले नै गरेको बैंक कर्मचारीहरूले बताएका थिए।

बदनाम ‘जुली’

भीमकाली गुल्मभित्र बन्दीहरूलाई कुकुर लगाएर यातना दिइन्थ्यो। ठूलो कुकुर बन्दीमाथि झम्टाइन्थ्यो। थुनुवालाई यातना दिन ‘जुली’ नामको त्यही कुकुर प्रयोग गरिन्थ्यो। छुटेका केही बन्दीको कोखामा कुकुरले चिथोरेका दाग अहिले पनि देखिन्छन्। भखरै एक महिला बन्दीले आफूलाई कुकुरबाट बलात्कार गराइएको दाबी गरेपछि धेरै पूर्वथुनुवाको शंका त्यही जुलीमाथि परेको छ।

सैनिक प्रवक्ता विज्ञानदेव पाण्डे त्यो बेला सेनाका उपत्यकाबाहिरका कुनै पनि युनिटमा कुकुर नभएको भन्दै पीडितको दाबीमाथि नै शंका गर्छन्। भन्छन्, “नेपाली सेनाले कुकुरको त्यो स्तरको प्रयोग कहिल्यै गरेको छैन। नीति पनि छैन, हाम्रो क्षमताभित्र पनि पर्दैन।”

पाण्डेका अनुसार ०५८ मा संकटकाल लाग्दा सेनासँग मुस्किलले एक दर्जन कुकुर थिए। ती सबै उपत्यकाभित्र थिए। माओवादीको विद्युतीय धरापका घटना बढेपछि डेढ वर्षपछि भैरवबान गुल्मले विस्फोटक पत्ता लगाउने तालिमप्राप्त कुकुर राख्न थालेको थियो। तर पीडितको आरोपपछि सैनिक मुख्यालयले समिति गठन गरेर छानबिन गरिरहेको छ। प्रवक्ता पाण्डे दोषी देखिए बहालवाला हुन् वा सेवानिवृत्त कारबाही गर्न प्रतिबद्ध रहेको बताउँछन्। त्यसका लागि पीडितले सघाउनुपर्ने उनको आग्रह छ।

भीमकाली गुल्म स्रोतका अनुसार सहसेनानी रमेश स्वाँरले घरमा पाल्न भारतबाट त्यो कुकुर ल्याएका थिए। उनले त्यसैलाई थुनुवालाई यातना दिने साधनका रूपमा प्रयोग गर्न ब्यारेकमा भित्र्याए। ‘जुली’ थुनुवामाझ निकै बदनाम थियो। नेपालगन्जका दिदीबहिनी बलात्कारको रिपोर्ट सार्वजनिक भएपछि सेनाले कोर्ट अफ इन्क्वायरीका लागि स्वाँरलाई मुख्यालय झिकायो। त्यतिन्जेल कुकुर ब्यारेकमै थियो। त्यसपछि आउने सैनिक अधिकृतले जुलीलाई ब्यारेकबाट बाहिर निकालेर सुर्खेत सीमा बबई बजार लगेर छाडे। बालबालिकालाई टोक्न थालेपछि स्थानीयले ०७१ सालतिर विष खुवाएर जुलीलाई मारिदिएका थिए। ने

आवरण तस्बिरहरू : जनक नेपाल

THE ORIGINAL
XXX RUM
Khukri
SINCE 1959
Khukri
XXX Rum
NEPAL'S FINEST
FULLY MATURED RUM
SINCE 1959
Khukri
XXX Rum
खुकुरि XXX रम
PRODUCT OF NEPAL
Since 1959

EXCELLENT.
SMOOTH.
FULLY MATURED
IN WOODEN VATS.

वर्षौंदेखि सर्वप्रिय

Enjoy responsibly.

शून्यमा पलाएकी स

सात दशकयता एथ्लेटिक्समा महिलातर्फ पहिलो स्वर्ण पदक विजेता

पवन आचार्य

स्वयम्भूस्थित गीतमाता स्कुलमा ६ कक्षामा पढ्ने बेला सन्तोषी श्रेष्ठ खेलकुदबाहेक सबै अतिरिक्त क्रियाकलापमा भाग लिन्थिन् । वादविवाद, कथा, कविता र निबन्ध प्रतियोगितामा उनका सहपाठी छेउ पनि आउँदैनथे । उनलाई खेलकुदमा भने फिटिक्कै रुचि नहुने ।

साथीहरूले १५ सय मिटर दौडमा भाग लिऔँ भन्दा उनले नाक खुम्च्याइन् । तर उनीहरूकै आग्रहलाई नकार्न नसकेर दौडिनेको सूचीमा उनको नाम पनि चढ्यो । पछि धेरैले नाम फिर्ता लिए । छुट्टै जुत्ता लगाएर दौडिनुपर्ने भएकाले नाम काट्ने वा फिर्ता लिनेको लर्को लाग्यो । दौडिने छात्राहरू कम भएपछि स्कुलले नयाँ नियम लगायो । जसले नाम फिर्ता लिन्छ, उसले २ सय रुपैयाँ जरिवाना तिर्छ ।

सन्तोषीसँग त्यतिबेला खल्तीमा ५ रुपैयाँ पनि हुन मुस्किल थियो । जे पर्ला पर्ला भनेर दौडिने निर्णयमा पुगिन्, उनी । बुबाले दसैंमा किनिदिएका चप्पल लगाएर उनले विष्णुमती किनारमा डेढ किमि दूरी पूरा गरिन् । पहिलोचोटि दौडमा प्रथम हुँदा पनि उनलाई दौडिने पनि खेल हुन्छ भन्ने थाहा थिएन ।

यिनै सन्तोषीले आफ्नै आँगनमा भएको १३ औँ संस्करणको दक्षिण एसियाली खेलकुद सागमा कीर्तिमान बनाएकी छन् । एथ्लेटिक्सको १० हजार मिटरमा उनले जितेको पदक छोटो दूरीमा नेपालले जितेको पहिलो स्वर्ण हो, महिलाको नाममा । यो विधामा कोलम्बो सागमा सन् २००६ मा कान्छीमाया कोजुले रजत पदक जितेकी थिइन् । त्यही बेला कान्छीमायाले निकालेको ३५ मिनेट ०३ दशमलव ४३ सेकेन्डको टाइमिङ अझै पनि राष्ट्रिय कीर्तिमानका रूपमा कायम छ । आठौँ राष्ट्रिय खेलकुदको ५ हजार मिटर दौडकी विजेता सन्तोषीले नेपाली एथ्लेटिक्सको सात दशकको इतिहासमा महिलातर्फ पहिलो स्वर्ण दिलाएर राष्ट्रलाई ठूलै गुन लगाएकी छन् ।

१७ मंसिर बिहान दशरथ रंगशालाको ट्र्याकमा दौडिँदा सन्तोषीले सुरुबाटै अग्रता बनाएकी थिइन् । भारतीय खेलाडी कविता र उनीबीच तीव्र प्रतिस्पर्धा थियो । १० हजार मिटर पूरा गर्न रंगशालाको २५ फन्को मार्नुपर्थ्यो । अन्तिम ल्यापको ५० मिटर बाँकी हुँदा लेनको देब्रेपट्टि रहेकी सन्तोषी हठात् स्थान परिवर्तन गर्दै दाहिनेतिर आइन् । र, आफ्नो गतिलाई अघि बढाइन् ।

भारतीय खेलाडी कविता आफूले दौड पूरा गर्नेमा विश्वस्त थिइन् । तर सन्तोषीले फुटपावर यसरी बढाइन् कि कविताले जीतको खुसी मनाउँदै गर्दा उनलाई पछि छाडिन् । सन्तोषीको टाइमिङ ३५ मिनेट ०७ दशमलव ९४ सेकेन्ड रह्यो । कविताको टाइमिङ ३५ मिनेट ०७ दशमलव ९५ सेकेन्ड रहन गयो । खेलमा जीतको खुसियाली मनाउन हतार गर्नुहुन्न भन्ने नमीठो पाठ कविताले सिकिरहँदा नेपालकी सन्तोषी भने अन्तिम समयसम्म पनि हार मान्नुहुन्न भन्नेमा अडिग रहिन् । आखिर जीत सन्तोषीकै आत्मविश्वासको भयो ।

हारपछि कविताले भनिन्, “अन्तिम समयसम्म म नै विजेता हुन्छुजस्तो लागेको थियो । अन्तिम ५० मिटरमा आउँदा त मेरो आत्मविश्वास पनि ह्वात्तै बढेको थियो । तर सन्तोषीले लेन परिवर्तन गरेपछि म आत्तिएँ । किन यस्तो गर्दै छिन् भनेर मैले सोच्न नभ्याउँदै उनले रेस पूरा गरिन् । म माइन्ड गेममा उनीसँग हार्न पुगेँ ।”

प्रतियोगितामा दौडिनुअघि सन्तोषीले सेन्थेटिक ट्र्याकमा राम्ररी अभ्यास गर्न पनि पाएकी थिइनन् । विनाशकारी भूकम्पपछि पुनःनिर्माण गरिएको दशरथ रंगशाला यही सागका लागि तयार पारिएको हो । तर उद्घाटनअघि खेलाडीको अभ्यासका लागि त्यो खुला थिएन । उनलाई पनि स्वर्ण जित्छु भन्ने कहीँ-कतै लागेको थिएन । भन्छिन्, “दौड सकिएपछि के म पहिलो भएँ त भन्ने जिज्ञासा र कुतूहल मनमा उब्जिरह्यो । आँखा खुला राखेर पनि कैयौँ पटक मैले स्वर्ण जितेको सपना देखेकी थिएँ । तर त्यही सपना साकार भएको क्षण म आफैँलाई विश्वास गर्न सक्ने अवस्थामा थिइनँ ।”

२५ ल्यापसम्म लिड गरेर दौड पूरा गर्नु पनि अविस्मरणीय हो । यसअघि एउटै पनि औपचारिक अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगितामा भाग नलिएकी सन्तोषीसँग आमन्त्रण प्रतियोगिता खेलेको अनुभव छ । त्यस हिसाबले उनी शून्यबाट पलाएकी प्रतिभा हुन् । “सपना देख्न छाड्नु हुन्न रहेछ,” गलामा पहिरिएको स्वर्ण पदक सुमसुम्याउँदै भावुक मुद्रामा उनले भनिन्, “सपना नै देखिएन भने त्यसलाई पूरा गर्ने आत्मविश्वास पनि पलाउँदो रहेनछ ।”

सन्तोषी परिस्थितिजन्य घटनाक्रमले डोऱ्याएर एथ्लेटिक्समा होमिएकी हुन् । धादिङको ज्वालामुखी गाउँपालिका सुनखानीमा जन्मिएकी उनी माओवादी सशस्त्र द्वन्द्व सुरु नभएको भए सायदै काठमाडौँ आउँथिन् । काठमाडौँ नआएको भए सायदै एथ्लेटिक्समा लाग्थिन् । र, एथ्लेटिक्समा नलागेको भए देशका लागि पदक जित्ने कुरा पनि हुन्थेन ।

ससाना बालबालिकालाई समेत जबर्जस्ती माओवादी सैनिकमा भर्ती गराउन थालेपछि आत्तिएका बुबा विष्णुकुमार श्रेष्ठले जेठा छोरा केदारलाई काठमाडौँमा एक भाइ र बहिनीको

न्तोषी

रवि मानन्धर

जिम्मा लगाए। गाउँमा हुँदा हजुरआमा उनलाई चरी भनेर बोलाउँथिन्। घर मास्तिरको पसलबाट केही सामान किन्न नातिनीलाई पठाउँदा उनी सन्तोषीलाई फुर्क्याउन त्यसो गर्थिन्। सन्तोषीलाई पनि आफू चराजत्तिकै छिटो लाग्थ्यो। दौडिएर गयो, सामान किन्यो अनि दौडिएरै आयो। यस्तो गर्दा सानैमा दौडिने बानी भयो।

काठमाडौँ आएपछि पनि धारामा पानी लिन र मट्टीतेलको लाइन छल्न उनी दौडिएर जाने गर्थिन्। दाइ केदार श्रेष्ठले पनि सामान किन्न उनलाई नै पठाउँथे। पढाइ र दौड मात्र होइन, जीवन जिउनलाई पनि उनले मिहिनेत गरिन्। बुबाले बिदामा आउँदा दिएको खर्चपर्चले नधान्दा र बारीमा रोपेको साग बढी हुँदा सडकमा पसल थापेर पनि यिनले खर्चको जोहो गर्थिन्।

गीतामाता स्कुल खेलकुदका लागि चिनिएको थिएन। तर पनि अन्तिम समय विभिन्न प्रतियोगितामा भाग लिन निम्तो आउँदा पठाउने छात्रा एउटै हुन्थिन्, सन्तोषी। ७ कक्षामा पढ्दा रेडक्रसले आयोजना गरेको दौडका लागि उनी पनि छानिइन्। प्रतियोगितामा भाग लिने अघिल्लो दिन शिक्षकले भनेको उनी झलझली सम्झिन्छिन्, आजै साँझ स्वयम्भूको एक-दुई चक्कर लगाएर बस्नू। भोलि दौडिन सजिलो हुन्छ।'

दौड पनि खेलकुदको विधा हो भन्ने नजानीकनै दौडिन सुरु गरेको पल सम्झिँदा सन्तोषीको खिरिलो ज्यानमा अहिले पनि छुट्टै फूर्ति र अनुहारमा चमक देखिन्छ। विभिन्न प्रतियोगितामा मध्यम दूरीमा स्कूललाई अनेकन पुरस्कार दिलाएपछि उनलाई छनोट खेलिरहने झन्झट भएन। एउटा मात्रै कोटा आए पनि सन्तोषी स्वतः सहभागी हुन्थिन्। धेरै कोटा आए मात्र अरूले मौका पाउँथे। यसै क्रममा उनले पहिलो राष्ट्रपति रनिङ सिल्डको पनि अनुभव बटुलिन्।

एसएलसी सकाएर प्लस टु साइन्समा भर्ना हुने बेलासम्म पनि उनी नियमित दौडिरहेकी हुन्थिन्। विभिन्न प्रतियोगितामा फारम भर्ने कामचाहिँ दाजु केदार र उनका साथी लक्ष्मण मल्लले गरिदिन्थे। हुन त प्लस टु पढ्ने बेला यिनले ट्युसन पढाएर अतिरिक्त आम्दानी सुरु गरिसकेकी थिइन्। तर दाजु केदारले यिनको ट्युसन छुटाइदिए। 'शिक्षक बन्ने भए पो ट्युसनलाई जारी राख्ने। लक्ष्य अर्कै छ भने किन यसमा समय खेर फाल्ने ?' दाजुको यही कुराले उनको मन छोयो। त्यतिबेलासम्म

केशव थापा

भविष्यमा के बन्ने भन्ने योजना सन्तोषीको दिमागमा आइसकेको थिएन । दौडिने कामले चाहिँ निरन्तरता पाइरहेकै थियो ।

पब्लिक हेल्थमा स्नातक अध्ययन गर्ने बेला पनि यिनी फुर्सदमा दौडिरहेकै हुन्थिन् । मंगलबार कलेज बिदा हुँदा यिनी दौडिएरै धेरै परपरसम्म पुग्थिन् । अर्को साता सोही स्थानभन्दा पर पुग्नुपर्छ भनेर सन्तोषीले आफू दौडिएको स्थानमा चित्र कोरेर या अन्य चिनो छाड्ने गर्थिन् ।

यिनको भाग्य बदलिएको चाहिँ एडिडास रनपछि हो । कलेजमा प्रि-बोर्डको जाँच र एडिडास रन एकै दिन पर्‍यो । जाँच छाड्ने या दौड, दोधारमा थिइन् सन्तोषी । दुईमध्ये एक रोज्न निकै अप्ठेरो पर्‍यो, यिनलाई । तर पछि कलेजले यिनका लागि जाँच ३ घन्टा पर सार्‍यो । सो प्रतियोगितामा सन्तोषी तेस्रो भइन् । पहिलो स्थान कान्छीमाया कोजु र दोस्रोमा विश्वरूपा बुढा आइन् । अहिलेकी नामी अल्ट्रारनर मीरा राई सन्तोषीभन्दा पछि चौथो भइन् ।

एथ्लेटिक्सका पूर्वराष्ट्रिय प्रशिक्षक रघुराज वन्तको नजर सन्तोषीमा पर्‍यो । मध्यम दूरीको धावकमा हुनुपर्ने शारीरिक बनोट र मिहिनेत गर्ने सन्तोषीको बानीले वन्तलाई तान्यो । धेरै पटक उनले सन्तोषीलाई फोन सम्पर्क गरेर दौडिन प्रेरणा दिइरहे । सन्तोषी पढाइ छाड्ने पक्षमा थिइनन् । पढाइ सकिन दुई सेमेस्टर बाँकी हुँदा सन्तोषी प्रशिक्षण लिन राजी भइन् । तर वन्तले बाआमाको मन्जुरीबिना उनलाई प्रशिक्षण नगराउने अड्डी लिए । त्यसपछि वन्तप्रति सन्तोषीको श्रद्धा झनै बढेर आयो । पछि तिनै गुरुको प्रशिक्षणमा आफूलाई समर्पित गरिन् । भन्छिन्, “यदि मैले रघु गुरुजस्तो प्रशिक्षक नपाएको भए आज यो अवस्थामा आइपुग्न हम्मेहम्मे पर्थ्यो होला । पछि थाहा भयो, उहाँ त मेरो हजुरबुबा पर्नु हुँदो रहेछ ।”

प्रशिक्षक वन्त पनि सन्तोषीमार्फत सपना साकार पार्ने यत्नमा रहेछन् । आफ्नो जमानामा दौडमा भाग लिए पनि उल्लेख्य सफलता नपाएका वन्तले कान्छा छोरालाई छोटो दूरीमा दौडाउने प्रयास गरे । स्प्रिन्टमा राम्रो भए पनि उनका छोराले राष्ट्रिय प्रतियोगिता जितेनन् । सन्तोषीमा लुकेको अद्भुत प्रतिभा देखेपछि उनको सपनाले झन् ठूलो आकार लिएको रहेछ । त्यसैले त उनी आफ्ना चेलाचेलीलाई घरमै खाना पकाएर टिफिन बक्समा हालेर प्रशिक्षण स्थलमा खुवाउँदा रहेछन् । भन्छन्, “आफ्नो पालामा दौडिएर पदक जित्न सकिएन । अब यिनीहरूले जितेको हेरेर खुसी हुन्छु ।”

१० हजार मिटर दौडमा स्वर्ण जिते पनि २० मंसिरको ५ हजार मिटर स्पर्धामा भने सन्तोषी चौथो भइन् । ५ हजार मिटरमा पनि सुरुबाटै अग्रता बनाएकी सन्तोषी अन्तिम २ ल्यापमा भने निकै पछाडि परिन् । ‘१० हजारमा दौडिने म एक्ली थिएँ । अन्य प्रतिस्पर्धी पावर रिजर्भ गरेर बसेका रहेछन् । मैले ट्याक्टिकल मिस्टेक गरेँ,” उनी भन्छिन्, “सुरुबाटै लिड गर्ने मनसाय नबोकेको भए सायद राष्ट्रलाई दोस्रो स्वर्ण दिलाउँथेँ होला । तर सोचेका र देखेका सबै सपना पूरा नहुने रहेछन् ।”

१३ औँ सागको व्यवस्थापन फितलो र खेलाडीको मनोबल बढाउने काममा खर्च नगरिएको एवं खेल सामग्री समयमै नल्याइएको भन्दै आलोचना भइरहँदा पनि २६ वर्षीया सन्तोषी गुनासो गर्ने मुडमा छैनन् । “खेलाडीका लागि क्याम्प राखिएको छ, प्रशिक्षण गराइएको छ । १३ औँ साग घरमै आयोजना भएको छ । राज्यले केही दिएन भन्न मिल्दैन,” उनी थप्छिन्, “खेलकुदले केही पाएन भन्नुभन्दा अन्य क्षेत्रले के-कति पाएको छ ? त्यो हेर्नुपर्छ । अर्को देशसँग होइन, आफ्नै देशको अन्य क्षेत्रसित खेलकुदको तुलना गर्नुपर्छ ।”

आफूमा विश्वास गर्ने र अरूलाई पराजित गर्ने नभई आफैँलाई उछिन्ने प्रयास गरिए सफलता मिल्ने उनको तर्क छ । “अरूलाई हराउँछु भन्न थालियो भने त नकारात्मक भइन्छ । आफूले सकेको गर्ने हो । जित्नका लागि त ‘स्काई इज द लिमिट’ सोच राख्नुपर्छ,” उनले भनिन्, “मनमा सकारात्मक भावना आएन भने अन्तिम समय सही निर्णय लिन सकिन्न ।”

हुन पनि १० हजार मिटरको अन्तिम ५० मिटरमा लेन परिवर्तन गर्ने र आफ्नो किक पावरमा विश्वास नगरेको भए उनले कीर्तिमानी स्वर्ण जित्ने थिइनन् । राष्ट्रले आफ्ना लागि १३ औँ साग आयोजना गरिदिएको ठान्छिन्, सन्तोषी । उनको नामै सन्तोषी ! ने

सागसम्बन्धी विशेष प्याकेज पढ्न हाम्रो डिजिटल पोर्टल नेपालम्यागमा जानुहोस् ।

KANTIPUR PUBLICATIONS PVT. LTD.

KMG
KANTIPUR MEDIA GROUP

नेपाल
राष्ट्रिय साप्ताहिक

समसामयिक विषयवस्तुको वृत्तान्त
नेपाल म्यागेजिनको आधिकारिक वेबसाइट

नेपाल
व्यापारी र अनुगमनकर्ता मालामाल, सर्वसाधारण ठगिएको ठगियै
चाडबाडमा टालटुले अनुगमन
Exclusive : नेकपा सांसद

www.nepalmag.com.np

GET IT ON Google Play

Available on the App Store

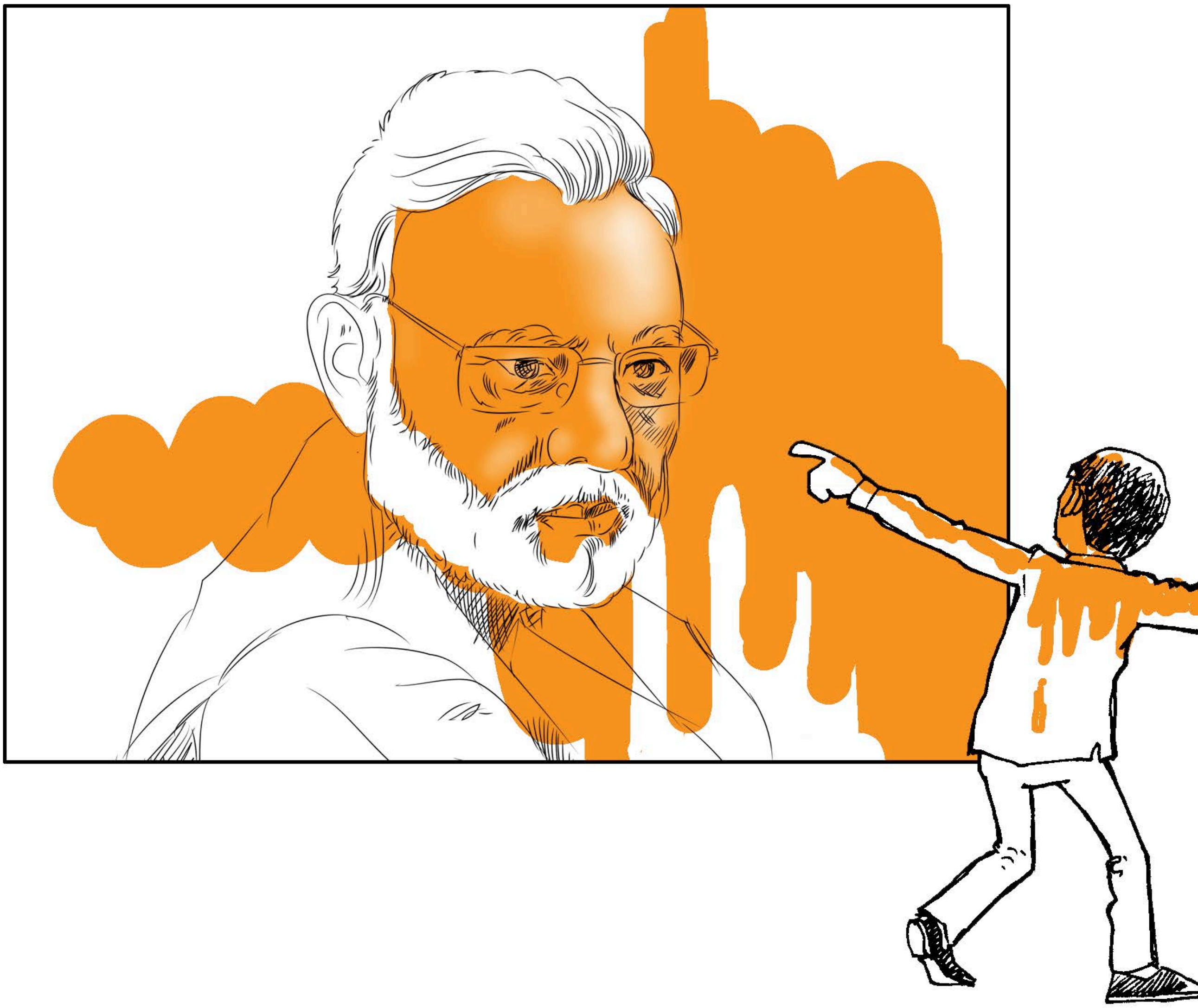

हामी मोदीको विरो तर मोदीजस्तै हुन

ध गर्छौं
चाहन्छौं

उज्ज्वल प्रसाई

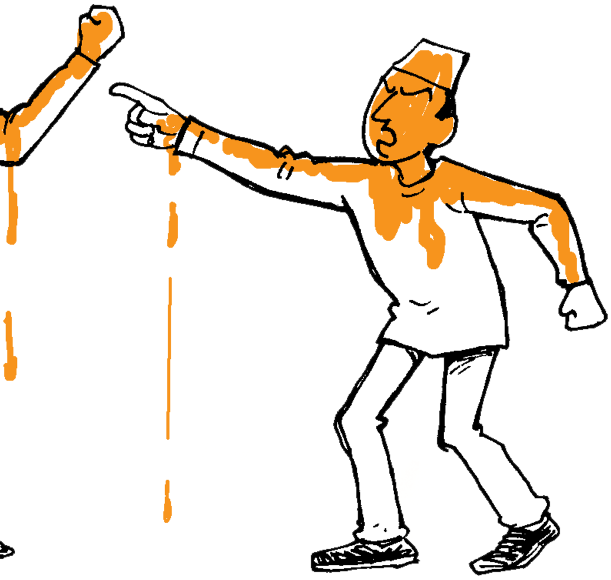

नरेन्द्र मोदी आफैँमा एक परिघटना हुन् । पहिलो पटक शक्तिशाली प्रधानमन्त्रीको रूपमा उदाएर भारतीय मतदाताको जीवनमा कुनै ठोस परिवर्तन नगरी दोस्रो पटक अझ बलशाली बन्दै निर्वाचित हुनु सामान्य घटना होइन । उनको प्रभाव भारतीय समाजमा मात्र सीमित छैन । विशाल भारतको सिमाना छिचोलेर मोदी-फेनोमेननले अन्यत्र पारिरहेको प्रभाव बुझ्न नेपाल एक उदाहरण हुन सक्छ । नेपालमा मोदीको जति विरोध हुन्छ, त्योभन्दा बढी मोदीवादको वैचारिक प्रवर्द्धन हुन्छ ।

भारतका केही समाजविज्ञानीले विश्वासिला तर्क र तथ्यसहित मोदीको पहिलो कार्यकाल असफल भएको बताएका थिए । भारतीय समाज पहिलेभन्दा अशान्त बन्यो, अन्तरसामुदायिक असमझदारी र द्वन्द्वमा वृद्धि भयो, आर्थिक अवस्था खस्कन थाल्यो, सीमान्तकृत एवं गरिब जनताको जीवनस्तर उक्सिने सम्भावना क्षीण बन्दै गयो । द *अल्जेब्रा अफ वारफेयर-वेलफेयर : अ लङ भ्यु अफ २०१४ इलेक्सन्स* पुस्तकमा संकलित खोजमूलक लेखहरूको निचोड थियो, ‘आफ्नो शासनलाई कल्याणकारी बनाउने उद्घोषसहित मोदी सत्तामा आएका थिए तर डिमोनिटाइजेसनजस्ता कामले कल्याणकारितामा ह्रास आयो । उनका धनाढ्य सहयोगीहरू भने खुसी नै भइरहे । साथै, पाकिस्तानजस्तो भ्रमपूर्ण दुस्मनको खेदो खन्नमै बहुसंख्यक भारतीयको समय गुज्रियो ।’

यी सत्यलाई प्रामाणिक ढंगले बाहिर ल्याउँदा पनि बहुसंख्यक मतदातामाझ मोदी-प्रभाव झन् गहिरिएको पछिल्लो निर्वाचनबाट पुष्टि भयो । विद्यमान अवस्थाबाट किञ्चित विस्मित हुँदै अरुन्धती रोयले *क्याराभान*मा हालसालै लेखिन्, ‘पश्चिमा मुलुकहरू आन्दोलित भइरहँदा, भारतका पुँजीवाद र साम्राज्यवादविरोधी सामाजिक र पर्यावरणीय न्यायका आन्दोलन सबैले मौनता साँधेका छन् ।’

भारतीय जनता पार्टी (भाजपा) को चुनावी सफलतामा अतिप्रचारित नरेन्द्र मोदीको छविले महत्त्वपूर्ण योगदान गरेको छ । मूलतः चार प्रभावकारी पहिचान जोडेर मोदीको छवि निर्माण गरिएको छ- भौतिक विकासका लागि समर्पित नेता, दुनियाँभरका हिन्दुको महत्ता र पहिचानको रक्षार्थ खटिएको सक्षम मानिस, व्यक्तिगत फाइदाका लागि भ्रष्टाचार नगर्ने सन्त एवं कुलीन पृष्ठभूमिबाट नआएको तर आफ्नै मिहिनेत र परिश्रमले बनेको राष्ट्रसेवक । प्रभावकारी प्रचार संयन्त्रमार्फत स्थापित तुल्याइएका यस्ता ‘विलक्षण मानव’ लाई भारतका बहुसंख्यक हिन्दुले आफ्नो नेता माने ।

दोस्रो पटक अझै बलशाली बनाउँदै मत हालेका बहुसंख्यक हिन्दुका लागि मोदी-सरकारले दुई उपहार दियो । सैन्य बलमा कश्मीरलाई अधीनस्थ गरेर पहिलो उपहार दिएका मोदीले अयोध्याका ‘भगवान् राम’ को पक्षमा सर्वोच्च अदालतबाट निर्णय गराएर दोस्रो उपहार टक्र्याए । अब उनको प्रयास ‘समान नागरिक संहिता’ मार्फत अल्पसंख्यक मुस्लिमले पाउँदै आएका केही अधिकारको खोसुवामा केन्द्रित हुनेछ । भारतीय हिन्दुहरूले यी उपहारलाई सहर्ष ग्रहण मात्र गरेका छैनन्, मोदीको जयगान पनि गरेका छन् । मोदी महिमा गाउने उपक्रममा मूलधारे भारतीय सञ्चार माध्यम अग्रपंक्तिमा छन् ।

मोदीका नाममा भएको जयगानको फैलावट बिहार र उत्तरप्रदेश हुँदै नेपालको मधेससम्म पुगेको छ, दार्जिलिङ हुँदै पूर्वी नेपालका पहाडी-बहुल क्षेत्रसम्म पनि आइपुगेको छ । काठमाडौँले मोदी-उदयमा स्वाद मानेको धेरै भयो ।

काठमाडौँमा मोदी

सन् २०१४ मा भाजपा विजयी बन्ने अनुमान भएसँगै नेपालमा खुसी मनाउने क्रम सुरु भयो। रुक्मशमशेर राणा र निश्चलनाथ पाण्डेदेखि भेषबहादुर थापासम्मले पत्रिकामा लेख⁄वार्तामार्फत मोदी-उदय नेपालको हितमा हुने विश्वास गरे। पशुपतिदेखि तिरुपतिसम्म सडक निर्माण गर्दै लाखौँ पर्यटक भित्र्याउने सपनादेखि जलविद्युत्मा तरक्की गर्न सकिने अनुमान गरियो। पश्चिमाहरूले क्रिस्चियन धर्म प्रचार गरेर हिन्दु धर्म एवं नेपाल राष्ट्रलाई कमजोर तुल्याएकाले भारतमा मोदीको उदय सुखद रहेको विश्लेषण सुनिन थाल्यो।

मोदी पहिलो पटक प्रधानमन्त्री भएको तीन महिनापछि २०१४, अगस्तमा नेपाल भ्रमणमा आए। संसद्को समेत काम गरिरहेको संविधानसभामा उनले करिब ४५ मिनेटको सम्बोधन गरे। नेपाली भाषामा लिखित एक अंश भाषण पढेपछि उनले हिन्दी भाषामा अलिखित मन्तव्य दिएका थिए। नेपालसँग आफ्नो र भारतको सम्बन्धबारे बोल्दै उनले भनेका थिए, ‘म मूलतः गुजरातको मान्छे हुँ। सोमनाथको भूमिबाट राजनीति सुरु गर्दै काशीस्थित विश्वनाथको छहारीमा हुर्किएँ र अहिले पशुपतिनाथको चरणमा आइपुगेको छु।’ अन्तरिम संविधानमार्फत धर्म निरपेक्ष भएको नेपाललाई उनले हिन्दु राज्यको रूपमा परिकल्पना गर्दै आफू हिन्दु भएकै कारण नेपालसँग न्यानो सम्बन्धमा रहन चाहेको आशय व्यक्त गरे।

नेता, कार्यकर्ता र विश्लेषक मात्र होइन, आम मान्छेमा पनि मोदीको प्रभाव कम छैन। मुलुकको प्रगतिका लागि विधि र संस्थाको निर्माणभन्दा व्यक्तिको भूमिकालाई प्राथमिक मान्नेले मोदीलाई हिरो मान्छन्।

नेपालका हिन्दुलाई ढुक्क बनाइसकेपछि भारतप्रति गरिने सन्देहबारे केन्द्रित भए। गौतम बुद्धलाई भारतले बलजफ्ती आफ्नो बनाउन खोजेको र नेपालको जलस्रोतमा भारत लोभिएको चर्चा नेपालमा धेरै हुने गरेको उनले बुझेका थिए। बुद्ध नेपालकै भएको पुष्टि गर्दै जलस्रोतको विकासमा सहयोग गर्न आफू तयार रहेको उनले बताए। मन्तव्यलाई भव्य स्वागत गर्दै सरकारका मन्त्री, शीर्षस्थ नेता एवं सांसदले पटक-पटक ताली बजाए। संसद्मा बजेको तालीको गडगडाहट केही दिनसम्म काठमाडौँमा गुन्जिइरह्यो।

पहिलो भ्रमणमा मोदीले बहुसंख्यक नेपाली हृदयका तार झंकृत तुल्याइदिए। बुद्ध नेपालकै भएको पुष्टि गर्दा नेपाली राष्ट्रवादले धाप पायो, आर्थिक सम्भावनाका गफबाट विकासको आशक्ति सम्बोधन भयो, सोमनाथदेखि पशुपतिनाथसम्मको कथाले हिन्दु मनलाई सुम्सुम्यायो। बहुसंख्यक नेता मोदीका जोडदार प्रशंसक बने। साताभरि नेपाली अखबारका पानामा मोदी नेतृत्वको भारत नेपालको असली मित्र भएकामा खुसी व्यक्त गरियो। परराष्ट्र मन्त्रालयका पूर्वकर्मचारी गोपाल थापाले मोदीको बहुआयामिक छविको उच्च प्रशंसा गर्दै *द काठमान्डु पोस्ट*मा लेखे, ‘यो भ्रमणमा मोदीको मानवीय पाटो प्रस्ट भयो...उनले कवि र लेखकले जस्तै आफ्नो हृदयलाई अभिव्यक्त गरे।’

तिनताक लेखिँदै गरेको संविधानमा भारतीय प्रभाव देखाउने चाहनालाई मधेस आन्दोलनमार्फत पूरा गर्न खोजेपछि मोदीसँग काठमाडौँ सशंकित हुन थाल्यो। विकासप्रेमी हिन्दु भएर बुद्धको दाबी पनि छाडेका कारण पुलकित भएको काठमाडौँले मधेसलाई मोदीले बोक्नु नहुने सुझाव दियो। तर दोस्रो संविधानसभा चालू रहेकै बेला दोस्रो पटक आएका मोदीले ट्रमा सेन्टर उद्घाटन गर्दै ‘मधेसको माग सम्बोधन गर्न’ नेपालका दलहरूलाई आग्रह गरे। यसबाट चिढिएको काठमाडौँ मधेस आन्दोलन दौरान नाकाबन्दीसम्म पुग्दा मोदीप्रति रुष्ट बन्यो। मोदीले वरण गरेको हिन्दुत्व, राष्ट्रवाद र विकासप्रेमको भने काठमाडौँ सधैँ प्रशंसक रह्यो।

विकास एवं राष्ट्रवादलाई मुख्य एजेन्डा बनाएर सरकारको नेतृत्व गर्न आइपुगेका केपी ओलीले मोदीकै पदचिह्न पछ्याएको बुझ्न कठिन छैन। हरेक स-साना र नियमित कामलाई प्रचार प्रोपागान्डा बनाउनेदेखि पूर्वीय दर्शनको नाममा हिन्दु संस्कृतिको प्रवर्द्धन गर्ने प्रयत्नमा मोदी र ओलीको उस्तै जोड देखिन्छ। सामाजिक सन्जाल एवं सञ्चार माध्यमको प्रयोगबाट आफूलाई युग बदल्ने मसिहाका रूपमा चित्रण गराउने ध्याउन्नमा मोदी धेरै अघि छन्। ओलीको ढिपी पनि सानो छैन।

ओली-सत्तालाई आलोचनाबाट बचाउन चाहने ओली-समर्थक पत्रकार, संस्कृतिकर्मी, लेखक एवं विश्लेषकहरू मोदीबाट प्रभावित छन्। राष्ट्रवादका नाममा भारतको बलमिच्याइँको विरोध गर्न उनीहरू पछि पर्दैनन्। कालापानीजस्ता मुद्दा उछालिँदा र भारतविरोधी जनमत बलियो हुँदा त्यसलाई ओली-सरकारको पक्षमा मोड्न उनीहरू भरमग्दुर प्रयास गर्छन्। तर सैन्य बलमा कश्मीरको झिनो स्वायत्तता खोस्दा मोदीको प्रशंसा नगरी बस्दैनन्। कश्मीरमा मोदीले गरेका कामबाट नेपालले प्रेरणा लिनुपर्ने हाकाहाकी बताउँछन्। नेकपाको अन्तर्राष्ट्रिय उपप्रमुखको जिम्मेवारी सम्हालेका विष्णु रिजालले लेखे, ‘नेपालको नयाँ संविधान निर्माणको क्रममा आत्मनिर्णयको विशेष अधिकारजस्ता चर्का माग उठाइएको परिदृश्यले कश्मीर घटनाबाट हामीलाई मिल्ने पाठ हो- देशभित्र कुनै भूगोल विशेष हुँदैन।’

नेपाली राष्ट्रवाद एवं पूर्वीय संस्कृतिको संवर्द्धनमा प्रतिबद्ध नेपाली विश्लेषक चन्द्रदेव भट्टले अयोध्या फैसलापछि *ट्वीटर*मा लेखे, ‘भारतको सर्वोच्च अदालतले अन्ततः राम लल्लालाई स्थान दियो। राम लल्लालाई उनकै जन्मभूमिमा पहिले मुगलबाट र पछि भारतका शासकहरूबाट सुकुम्बासी बनाइएको थियो। भगवान् रामको दीक्षामा आधारित यो भव्य सभ्यतामा विश्वास गर्ने हामी सबैका लागि खुसीको क्षण हो।’

प्रतिपक्षी कांग्रेसमा हिन्दुत्वको प्रभाव दिनप्रतिदिन बढ्दै गएको बुझ्न कुनै विशेष प्रतिभा चाहिँदैन। आगामी महाधिवेशनमा ‘हिन्दु एजेन्डा’ प्रभावी बन्ने कांग्रेसी नेता-कार्यकर्ता प्रस्ट बताउन थालेका छन्। शशांक कोइरालालगायत शीर्षस्थ नेताले बारम्बार नेपाललाई हिन्दु राष्ट्र घोषणा

गर्नुपर्ने सार्वजनिक माग राखेको सबैलाई थाहा छ। गत वर्ष २९ मंसिरदेखि ८ पुससम्म चलेको कांग्रेस महासमितिमा उपस्थित १ हजार ४ सय सहभागीमध्ये ४ सय ९ जनाले हिन्दु राज्य माग गर्दै हस्ताक्षर चलाए। यसै म्यागजिनले गत वर्ष पुस २४ को अंकमा आवरण कथा प्रकाशित गर्दै भारतीय धार्मिक स्वामीहरूले नेपाली नेतृत्वलाई प्रभाव पार्न खोजेको प्रमाण पेस गरेको थियो ।

कांग्रेसलाई वैचारिक रूपमा सबल बनाउनुपर्छ भनिरहने नयाँ पिँढीका नेता पनि हिन्दु एजेन्डाको खुलेर विरोध गर्दैनन्। सिँगै पार्टी हिन्दुवादी भएका बेला आफू एक्लो परिने भयले उनीहरू पछि हटेका हुन्। एकथरीको जोडबल र अर्काथरीको मौनतामा कांग्रेस हिन्दुवादी पार्टी बन्ने सम्भावना प्रचुर छ।

नेता, कार्यकर्ता र विश्लेषक मात्र होइन, आम मान्छेमा पनि मोदीको प्रभाव कम छैन । मुलुकको प्रगतिका लागि विधि र संस्थाको निर्माणभन्दा व्यक्तिको भूमिकालाई प्राथमिक मान्नेले मोदीलाई उपयुक्त उदाहरण मान्छन् । यस आलेख लेख्नुअघि अनौपचारिक विमर्श गर्दा केही विश्लेषकको समान राय सुनिएको थियो, 'नाकाबन्दी नभएको भए हरेक दिन ली क्वान युको स्मरण गर्दै नेपाललाई विकसित तुल्याउनुपर्ने तर्क गर्नेहरूले मोदीको नाम पनि सँगै उच्चारण गर्ने थिए।'

मधेसमा मोदी

नरेन्द्र मोदीको पहिलो नेपाल भ्रमणमा काठमाडौँ जसरी आह्लादित थियो, उनको तेस्रो भ्रमण दौरान जनकपुर त्यसरी नै भावविभोर भयो । तेस्रो भ्रमण क्रममा काठमाडौँभन्दा पहिले जनकपुर पुगेर उनले 'भगवान्' रामको ससुराली एवं सीताको जन्मभूमिको उच्च सम्मान गरेको सन्देश नेपाल र भारत दुवैतर्फका हिन्दुलाई दिए। भ्रमणमा जनकपुरलाई प्राथमिकतामा राखेको सन्देश दिएर उनले मूलतः भारतका हिन्दु मतदातालाई विश्वस्त तुल्याउन खोजेका थिए। त्यसपछि मुक्तिनाथको भ्रमण र त्यहाँबाट गरिएका प्रचारसमेतले उनलाई हिन्दु नायकका रूपमा स्थापित गर्न मद्दत गऱ्यो ।

मोदीले जनकपुरलाई उच्च प्राथमिकता दिएकामा जनकपुर राजधानी बनाएर संघीयता अभ्यास गरिरहेका प्रदेश २ का मुख्यमन्त्री लालबाबु राउत अतिरिक्त हर्षित देखिन्थे। मोदीलाई १ सय २१ किलोको माला लगाएर स्वागत गरे । भारतीय प्रधानमन्त्रीको स्वागतार्थ आयोजित औपचारिक कार्यक्रममा राउतले नेपाल सरकारबाट मधेसले अद्यापि भोगेका अलगावका कथा हालेर सहयोगको बिन्ती चढाए ।

मधेसका बहुसंख्यक हिन्दु मतदाताले अल्पसंख्यक मुस्लिम समुदायको प्रतिनिधित्व गर्ने आफूलाई नरुचाएको राउतलाई राम्रो अन्दाज थियो । 'हिन्दु सम्राट' लाई भव्य स्वागत गरेर उनका अघिल्तिर आफ्ना दुःख बेसाएको सुन्दा मधेसका हिन्दु आफूप्रति विश्वस्त हुन्छन् भन्ने मुख्यमन्त्री राउतले अन्दाज गरे । त्यति मात्र होइन, मुख्यमन्त्रीले आफ्नै अग्रसरतामा महिला सशक्तीकरणको अभियान सुरु गरे, जसको नारामा मोदी-प्रभाव प्रस्ट देखिन्छ । 'बेटी पढाऊ, बेटी बचाऊ' अभियान नाम दिएर प्रचार गर्न 'प्रथम ऐतिहासिक सामूहिक आदर्श विवाह कार्यक्रम' आयोजना गरिएको छ। 'राम-सीता' को आदर्श जोडीलाई प्रेरणाको स्रोत मान्दै यस्तो आयोजना गरिएको हो । राउत मात्र होइन, मधेसी स्वायत्तताको माग गर्ने मधेसकेन्द्रित अधिकांश दल जनताको विश्वासभन्दा बढी भारतको आडलाई महत्त्व दिन्छन् ।

त्यसो त, जनकपुरमा मोदीलाई स्वागत गर्न पुगेका प्रधानमन्त्री ओली स्वयं गेरुवा पोसाकमा सजिए । मोदीको प्रिय गेरुवा पहिरनसँग मिलाएर ओलीले पनि त्यस्तै रागको कुर्तापाइजा लगाए। जानकी मन्दिर परिसरमा गरिएको भव्य स्वागतमा देखिएका 'जेस्चर' ले मोदीलाई हिन्दु शासकका रूपमा स्थापित हुन जनकपुरले खुलेर सघायो। मोदी-सम्मानको धार्मिक कलेवरलाई अझ गाढा बनाउन जनकपुर उपमहानगरपालिकाले बाह्रबिगाहामा नागरिक अभिनन्दनको कार्यक्रम राख्यो। त्यस दौडमा पछि नपर्ने मनसुवासहित काठमाडौँ महानगरपालिकाले समेत उनलाई नागरिक अभिनन्दन गऱ्यो ।

राजनीतिक वृत्तमा मात्र होइन, मधेसका बहुसंख्यक हिन्दुमा मोदी प्रभाव उत्तिकै देखिन्छ। सहरका भवनमा पोतिएका गेरुवा रङले नै मोदी-प्रभावको संकेत गरेको बताउँछन्, जानकारहरू । सहरका हरेक साना-ठूला पसल एवं घरमा भारतीय टेलिभिजन अनवरत बज्छन् । मूलधारका टिभीले गर्ने मोदीको महिमा-मण्डनबाट दर्शकहरू प्रभावित हुन्छन् । बिहानको चिया गफदेखि साँझको रमझमसम्म मोदी र स्वामी आदित्यनाथका पराक्रमको प्रशंसा गर्नेहरू ठूलो स्वरमा गफ गरिरहेको सुनिन्छ । अयोध्या फैसलाले राम लल्लालाई न्याय गरेकामा जानकी मन्दिरले नै न्याय पाएको अनुभूति गर्नेहरू उल्लेख्य छन् ।

वीरगन्जमा 'महापुरूष श्री नरेन्द्र मोदीजी दोस्रो पटक गणतन्त्र भारतको भारी बहुमतबाट प्रधानमन्त्री बन्न लाग्नुभएकामा बधाई तथा शुभकामना व्यक्त गर्दछौँ' लेखेर एक हुल मानिसले सहर परिक्रमा गरे ।

भारतको पछिल्लो लोकसभा चुनावमा भाजपा नेतृत्वको गठबन्धनले ३ सय ५३ सिट जितेर कांग्रेस आई नेतृत्वको चुनावी गठबन्धनलाई ९१ मा खुम्च्यायो। यस जितले नरेन्द्र मोदीलाई दोस्रो पटक अझ शक्तिशाली प्रधानमन्त्री बन्ने निश्चित तुल्यायो। उता मोदीको दोस्रो कार्यकाल सुरु हुँदा-नहुँदै वीरगन्जमा विजय-ऱ्याली सुरु गरियो। गेरुवा रागको तुलमा 'महापुरुष श्री नरेन्द्र मोदीजी दोस्रो पटक गणतन्त्र भारतको भारी बहुमतबाट प्रधानमन्त्री बन्न लाग्नुभएकामा बधाई तथा शुभकामना व्यक्त गर्दछौँ' लेखेर एक हुल मानिसले सहर परिक्रमा गरे । सहभागीका हातहातमा गेरुवा रङका साना झन्डा देखिन्थे । त्यही साँझ मोदीको सम्मानमा दीपावली गर्नुका साथै मिष्ठान्न वितरण गरियो ।

मोदी-प्रभावको विस्तार नियालिरहेका जनकपुरका एक रैथानेले भने, 'मोदीको दोस्रो विजयमा हर्षोल्लास मनाउनेको

संख्या जनकपुरमा पनि ठूलो थियो । अयोध्या फैसला आएपछि त्यसलाई आफ्नै जित ठान्नेहरू यहाँ कति थिए कति ।' भारतमा हिन्दु शासक विजयी हुँदा नेपालमा समेत हिन्दु धर्मको रक्षा हुने, इस्लाम एवं क्रिस्चियन धर्मको प्रभाव न्यून हुने बुझाइका कारण मधेसमा मोदीको जयगान हुने गर्छ। ती रैथाने भन्छन्, 'अनौपचारिक गफ गर्दा फरक मत राख्नेलाई हाकाहाकी इसाईको पैसा खाएको वा जेएनयुको दुष्प्रभाव परेको भन्छन्, मोदी-प्रशंसकहरू ।'

भारत-प्रभावको इतिहास

भारतमा भएका आन्दोलन हुन् वा प्राज्ञिक बहस, साहित्य होस् वा सिनेमा, दार्शनिक चिन्तन हुन् वा राजनीतिक अभ्यास, ती सबैको धेरथोर प्रभाव नेपालमा पर्छ । नेपालमा गरिएका लोकतान्त्रिक परिकल्पनामा भारतमा अभ्यास गरिएको लोकतन्त्रको गहिरो प्रभाव छ । यताको नेपाली कांग्रेसमा उताको इन्डियन नेसनल कांग्रेसको वैचारिक प्रभाव काफी देखिन्छ भने उताका वामपन्थी दल एवं नेताले यताका कम्युनिस्ट नेतामा प्रचुर प्रभाव पारेका छन् । भनिन्छ, भारतको स्वतन्त्रता आन्दोलनको सफलताले नै नेपालमा प्रजातान्त्रिक आन्दोलनको परिकल्पनालाई सघाएको हो । बीपी कोइराला र पुष्पलाल श्रेष्ठहरूले सुरुआती राजनीतिक प्रशिक्षण भारतमै पाएका थिए ।

राजनीतिक आड बनेका आधारमा भारतले आफ्ना भूराजनीतिक स्वार्थपूर्तिका लागि नेपाली राजनीतिलाई प्रयोग गरेको तथ्य पनि कसैबाट छिपेको छैन । नेपाल-भारत सम्बन्धको यो इतिहास बुझ्नेले मोदी प्रभावको कारण सहजै अन्दाज गर्न सक्छ। सामाजिक न्यायसहितको लोकतन्त्रमा अभ्यासरत हुन खोजिरहेको नेपालमा दक्षिणपन्थी चिन्तन अझै मजबुत भएकाले भारतको पछिल्लो राजनीतिक पटाक्षेप लोकतन्त्रकै लागि समस्या बन्न सक्छ भन्ने अन्दाज पहिल्यै गरिएको थियो ।

मोदी पहिलो पटक प्रधानमन्त्री बन्ने निश्चित भएसँगै नेपालमा दक्षिणपन्थी प्रभाव विस्तार हुने सम्भावना औँल्याउँदै पंक्तिकारले २०१४, मे १७ को *कान्तिपुर*मा 'दक्षिणपन्थका प्रवर्द्धक' शीर्षकको लेख लेखेको थियो । धर्म निरपेक्षताजस्ता संवैधानिक प्रावधान कमजोर पारिन सक्ने अन्दाज सो लेखमा गरिएको थियो । नभन्दै, नयाँ संविधानले धर्म निरपेक्षतालाई सनातन धर्मको रक्षा गर्ने प्रावधानका रूपमा व्याख्या गर्‍यो । साथै, प्रधानमन्त्री मोदीको पहिलो नेपाल भ्रमणपछि *कान्तिपुर*मै लेखियो, 'हाम्रा जनप्रतिनिधिले कमाउनुपर्ने जनभरोसा भारतीय प्रधानमन्त्रीले कमाउनुको दूरगामी असर पक्कै होला ।'

भौतिक विकास एवं राष्ट्रवादबाट प्रभावित बहुसंख्यक नेपालीका लागि मोदी सबल उदाहरण हुन् । आर्थिक विकासका लागि मोदीको गुजरातलाई उदाहरण मान्नेको संख्या पनि उल्लेख्य छ। धर्म निरपेक्षता, समानुपातिक समावेशिता, प्रादेशिक स्वायत्तता एवं विकासका वैकल्पिक उपायजस्ता मुद्दाको विरोध गर्नेहरूले मोदीलाई वैचारिक आड मान्छन्। पहाडे बहुल क्षेत्रमा भारतको 'ठूल्दाइ' प्रवृत्तिको आलोचना गर्दा-गर्दै मोदीको दक्षिणपन्थबाट प्रभावित हुनेको संख्या जति छ, मधेसको स्वयत्तताको माग राख्दै गर्दा मोदीको हिन्दुत्ववाद वरण गर्नेको संख्या त्योभन्दा कम छैन । ने

(लेखक अमिशराज मुल्मीको सहयोगमा यो विश्लेषण तयार पारिएको हो ।)

स्केच : रवीन्द्र मानन्धर

नहरमाथि महल

डेढ सय वर्ष पुरानो नहर पुरेर धमाधम भवन ठड्याइँदै

अमृता अनमोल/बुटवल

नहरमा के हुन्छ ? तपाईंलाई लाग्ला पानी । तर बुटवलको धेरै नहर क्षेत्रमा ठूलठूला महल बनेका छन् । यस कारण यहाँको सोह्र-छत्तीस संयुक्त सिँचाइ प्रणाली साँघुरिँदै र मेटिँदै जान थालेको छ भने नहरको पानीमा आश्रित किसानका खेतबारी सिँचाइविहीन बन्न थालेका छन् ।

रूपन्देहीस्थित सात हजार हेक्टर खेतमा सिँचाइ गरिने सोह्र-छत्तीस संयुक्त सिँचाइ प्रणाली पुरेर नहरछेउका बासिन्दाले कुलो-घर मात्र निर्माण गरिरहेका छैनन्, नहरमाथि होटल, पार्टी प्यालेस र संघ-संस्थाका घर निर्माण भएका छन् । व्यक्तिले नहर मिचेर घडेरी फराकिलो बनाएका छन् । समुदायद्वारा व्यवस्थित दक्षिण एसियाकै नमुना मानिएको नहर अतिक्रमण रोक्न कसैले चासो दिएका छैनन् । “नहर जोगाउन पटक-पटक जिल्ला प्रशासन र स्थानीय तहमा गएका छौँ,” सिँचाइ प्रणालीका अध्यक्ष यज्ञप्रसाद गैरे भन्छन्, “उनीहरूको बेवास्ताले अतिक्रमित क्षेत्र खाली गर्न सकेका छैनौँ ।”

बुटवल उपमहानगरपालिकास्थित तिनाउ नदीको कन्येढुंगाबाट मूल नहर सुरु हुन्छ। इटियाभोट (इँटाभट्टी) बाट अर्को मुहान मिसिन्छ। दक्षिण बग्दै पश्चिममा तिलोत्तमा नगरपालिकाको टिकुलीगढ र पूर्वमा मक्रहर पुग्छ । सोह्र-छत्तीस मौजा जोडेर नहरको मूल लम्बाइ २७ किलोमिटर छ। यसबाट निस्किएका ४४ वटा सहायक कुलोसमेत गरी पाँच सय किलोमिटर लामो छ । झन्डै १ सय ६४ वर्षअघि निर्माण भएको नहरको क्षेत्र ४० फुट कायम गरिएको थियो । नहर १४ फुट चौडाइको छ । त्यसमा चिस्यान, हरियाली, सफाइ र सडकका लागि अन्य क्षेत्र छाडिएको थियो । अहिले नहर छेउको जग्गा अतिक्रमणले सकिएको छ। नहरभित्रबाट समेत पर्खाल लगाएर घर निर्माण गरिएकाले सहज रूपमा पानी बग्नसमेत सकेको छैन ।

बुटवलस्थित नहरको कन्येढुंगा बाँधदेखि योगीकुटीसम्मको करिब दुई किलोमिटर क्षेत्रमा धेरै अतिक्रमण छ। यहाँ नहरको जग्गामा महल बनेका छन् । सुकुम्बासी भन्दै नहर छेउमा झुप्रा बनाएकाले अहिले ठूलठूला पक्की घर ठड्याएका छन् । स्थानीय तहले नहर अतिक्रमित क्षेत्रमा घर बनाउनेलाई समेत पानी, बिजुलीजस्ता आधारभूत सुविधा पुर्‍याएकाले अतिक्रमण गर्नेको मनोबल बढेको छ। बाँकी रहेको भागमा छेउछाउका जग्गाधनीले संरचना थपेका छन् । कन्येढुंगा आसपास,

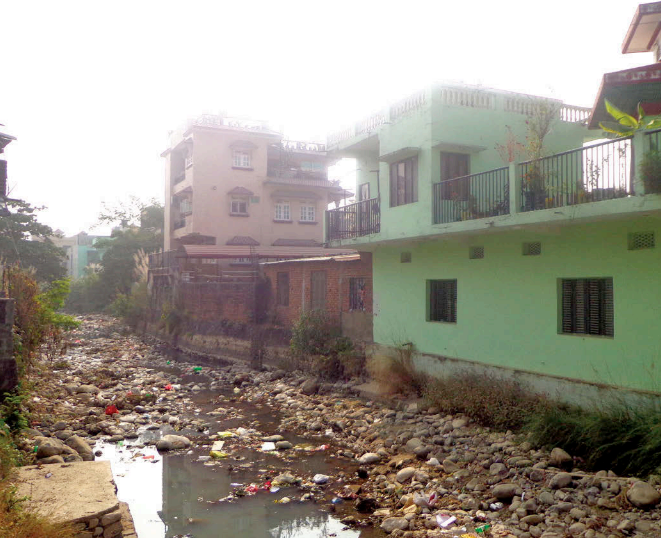

सोह्र-छत्तीस सिँचाइ प्रणालीलाई छेकेर बुटवल क्षेत्रमा बनाइएका घर

अमृता अनमोल

इँट्टाभट्टी र होराइजन चोकका ठूल्ठूला घर कुलोबाटै पर्खाल ठड्याएर बनाइएका छन् ।

निजी प्रयोजनका लागि मात्रै होइन, सामुदायिक र सरकारी संरचना बनाउँदासमेत सोह्र-छत्तीस सिँचाइ प्रणाली अतिक्रमित भएको छ। बुटवल-९, तीनकुनेमा ज्येष्ठ नागरिक किरियापुत्री घर छ। बुटवल उपमहानगरको सहयोगमा बनेको यस घरले नहरको आधा भाग ओगटेको छ। त्यसको नजिकै ९ नम्बर वडा कार्यालय छ। उक्त कार्यालयसमेत नहर क्षेत्रमा बनेको छ। ग्लोरियस कलेज, न्यु होराइजन मावि, मणिमुकुन्द कलेज र सात वटा मन्दिर नहर क्षेत्र ओगटेर बनेका छन् भने मणिमुकुन्द क्षेत्रमा जनजागृति मावि, सिद्धार्थ आधारभूत विद्यालयलगायत आठ शैक्षिक संस्था र नौ वटा मन्दिर नहरमाथि छन् । बुटवल क्षेत्रमा सिँचाइ हुने खेत घर बनेर सकिएको छ । सिँचाइ प्रणालीका सल्लाहकार रोमणीप्रसाद पाठक आफूलाई नहर आवश्यक नपरेपछि त्यसको अतिक्रमण गर्ने क्रम बढेको सुनाउँछन् ।

नियमतः उपमहानगरपालिका क्षेत्रमा घर बनाउँदा जग्गाको लालपुर्जा राखेर घरको नक्सा पास गराउनुपर्छ। मापदण्ड नै नभए पनि बुटवल उपमहानगरले बिजुली, पानीलगायत सुविधा दिने गरेको छ। “सुरुमै अतिक्रमण रोक्नुपर्थ्यो, सकिएन,” नगर प्रमुख शिवराज सुवेदी भन्छन्, “अब पानी-बिजुली रोक्ने होइन। समय दिएर बिस्तारै हटाउने हो।” चालू आर्थिक वर्षमा मुख्य सडकको अतिक्रमण हटाउन लागेकाले आउँदो वर्ष नहर अतिक्रमण हटाउन योजना बनाइने उनले बताए ।

बुटवलको अतिक्रमण नहटाउँदा तिलोत्तमा नगरपालिकाको योगीकुटी, शारदा स्कुल, डिंगरनगर क्षेत्रमा नहरमाथि घर बनेका छन्। “नहर साँघुरिएको छ। पहिलेजस्तो पानी आउँदैन,” शंकरनगरका धनप्रसाद सुवेदी भन्छन्, “यसले गर्दा पानीको पालो पाउन पनि समस्या परेको छ।” नहरका सात फुट चौडाइका सहायक कुलोसमेत मिचिएका छन् । दुई वर्षअघि आएको बाढीले नहरको कन्येढुंगामा रहेको बाँध भत्काएको थियो । पछि मर्मतका लागि संघीय सरकारले करिब १२ करोड रकम विनियोजन गरेपछि उपभोक्ताले नहरको साविक क्षेत्रफल कायम गर्न खोज्दा स्थानीयसित झडप भएको थियो । किसान गुहार माग्दै प्रशासनमा पुगेका थिए। प्रशासनले तत्काल बचेको भागमा मात्रै काम गर्न सुझाव दियो। यसले नहर अतिक्रमण गर्नेको मनोबल अझ बढेको ठान्छन्, अध्यक्ष गैरे ।

नहर अध्येता युवराज कँडेल नहर आसपासमा जमिन नहुँदा नहरमा पानी सोसिन छाडेको बताउँछन् । “वरपर पक्की पर्खाल बनाएर नहर बगाउनु गलत हो,” उनी भन्छन्, “नहरको अस्तित्व बचाउन साविक क्षेत्रफल कायम गरेर मात्रै मर्मतसम्भारका काम गर्नुपर्छ।” नहर पक्की बनाइएपछि जमिनमुनिको पानीको स्रोतसमेत सुक्दै गएर खानेपानी अभाव देखिन थालेको कँडेलको कथन छ।

बुटवलबासीले नहरलाई डम्पिङ साइडका रूपमा प्रयोग गरेका छन् । फोहोर फालिँदा नहर थुनिने र बन्द हुने समस्याले प्रयोगकर्ता किसान हैरान छन्। पानीसँगै सिसा, सिरिन्ज तथा प्लास्टिकजन्य वस्तु खेतबारीमै जाने गरेका छन्। यसलाई रोक्न तिलोत्तमा नगरपालिकाले नगर प्रवेश क्षेत्र योगीकुटीमा जाली लगाएको छ। हिउँदमा नहरमा पानी कम हुँदा जालीमा रोकिन्छ। वर्षामा भने त्यसले काम गर्दैन । “हामी हैरान भएका छौँ,” नगर प्रमुख वासुदेव घिमिरे भन्छन्, “नहरको अतिक्रमण रोक्न र फोहर फाल्ने ठाउँ नबनाउन दुवै तहले संयुक्त योजना बनाउनुपर्ने अवस्था छ।”

विसं १९९३ को सेरोफेरोमा जंगबहादुर राणाले लालमोहर लगाएपछि हालको तिलोत्तमा नगरपालिकाको कानपारा, ठटेरिया, मदरानीलगायत थारु गाउँका खेत सिँचाइका लागि नहर बनाइएको थियो। पूर्व क्षेत्रमा बस्ती बसेपछि ००४ मा बुटवलको कालिकानगरबाट नहर विभाजन गरिएको थियो। यसपछि नहरमा आएको पानी ४० प्रतिशत सोह्र मौजामा र ६० प्रतिशत छत्तीस मौजामा बाँडिएको छ। सिँचाइ प्रणाली संगठित हुँदा ३६ वटा मौजा अर्थात् गाउँ मिलेर बनाइएकाले छत्तीस मौजा र १६ गाउँ मिलेर बनाइएकाले सोह्र मौजा राखिएको हो। “सोह्र-छत्तीस मौजा रूपन्देहीको कृषि उत्पादनका लागि मुटु हो,” प्रदेश सरकारका प्रवक्ता बैजनाथ चौधरी भन्छन्, “स्थानीय तहले अतिक्रमण हटाउने हो भने अन्य मर्मत-सम्भारका काम प्रदेशबाटै हुनेछन्।” ने

www.k33nepal.com

दि़ला नगरौं, चाडै पुगौं

के33 हेयरहोटल

कपाल झरेर चिन्तामा हुनुहुन्छ ? अब चिन्ता गर्नु पर्दैन न त कुनै Surgery न त कुनै Side Effect पुनर्स्थापना पद्धतिबाट पहिलेको जस्तो कपाल पाउनुहोस् । नुहाउन, सुत्न, स्विमिङ्ग खेल्न तथा खेलकुद आदि गर्न कुनै पनि समस्या नहुने ।

पहिले

अहिले

फिल्म अभिनेता
सुधांशु जोशी

K33 Hairhotel

कोटेश्वर : प्रभु बैंकको माथिल्लो तल्ला, फोन : ५१००२०७, ५१००२०८, ५१००४१९, मो: ९८५१०११३१५, इमेल : info@k33nepal.com

त्रिपुरेश्वर : युनाईटेड वर्ल्ड ट्रेड सेन्टर, पहिलो तल्ला, B78~81, फोन : ४११७२३३, ४११७२४४, इमेल : kathmandu@k33nepal.com, **चावहिल :** एसि कम्प्लेक्स पाँचौं तल्ला, फोन : ४४९९६९६, ४४६१८३७

जोडिँदै उत्तरी नाका

भारतको जोगबनीदेखि चीनको सीमा जोड्ने त्रिदेशीय सडक केही किलोमिटर मात्र बाँकी

दीपेन्द्र शाक्य

^ संखुवासभा, भोटखोला गाउँपालिकाको घिरपुक हटियामा सडक निर्माण गर्न प्रयोग गरिएको डोजर

माधव घिमिरे/विराटनगर

संखुवासभाको भोटखोला गाउँपालिका-१ का किमाथांका र आसपासमा दैनिक उपभोग्य सामग्री चिनियाँ क्षेत्रबाटै आउँछ । स्थानीय रूपमा आलु र कोदो मात्र उत्पादन हुन्छ । अरू सबैजसो सामग्री चीनबाट ल्याउँछन् । तर अब उत्तर-दक्षिण कोसी योजनाले त्यो अवस्थामा हेरफेर ल्याउन सक्छ ।

खाँदबारी-किमाथांकाको दूरी १ सय ६२ किलोमिटर छ । त्यसमध्ये १ सय ४४ किलोमिटर सडकको ट्र्याक खोलिसकिएको छ। “१४ किलोमिटर सडक निर्माणका लागि चट्टानी क्षेत्रमा विस्फोट गराएर ट्र्याक खोल्नुपर्ने अवस्था छ,” योजना प्रमुख इन्जिनियर गौतमकुमार श्रेष्ठ भन्छन्, “हिउँदमा १ सय १३ किमि सडक खण्डसम्म टचाक्टर र अरू साना सवारी साधन पुग्छन् ।”

उद्योग वाणिज्य महासंघका उद्योग तथा वाणिज्यतर्फका केन्द्रीय उपाध्यक्ष किशोरकुमार प्रधानका अनुसार किमाथांकासम्म नाका खोल्न चेपुवादेखि किमाथांका बीच पर्ने शंखेभीरमा ६, महभीरमा ५ किलोमिटर सडक र आसपासका साना भीरका कारण अप्ठेरो छ। “सडक चौडा र व्यवस्थित नभएसम्म ढुवानीका ठूला साधन चल्न सहज छैन,” उनी भन्छन्, “चीनबाट आउन सक्ने ठूलो भार क्षमताका साधन सहज चल्न सक्ने बनाइहाल्नुपर्छ ।”

भोटखोला गाउँपालिका अध्यक्ष तेमछेदी भोटे सडक पूरा भए नेपाली उत्पादन गाउँसम्मै ल्याएर उपभोग गर्न सकिने अवस्था रहेको सुनाउँछन्। यो सडक निर्माणमा काम गरिरहेको उत्तर-दक्षिण कोसी योजनाले संखुवासभा सदरमुकाम खाँदबारीबाट १ सय ३३ किलोमिटर र किमाथांकाबाट १० किलोमिटर कच्ची सडक निर्माण भइसकेको जनाएको छ । अब १४ किलोमिटर सडक छिचोलिएपछि किमाथांका जोडिनेछ ।

प्रदेश १ का दुई हिमाली जिल्ला उत्तरी छिमेक चीनसँग चाँडै सोझो सडक सम्पर्कबाट जोडिने क्रममा छन् । केही स्थानमा देखिएको चट्टानी पहरा फुटाएर ट्र्याक खोलेपछि जोगबनी-किमाथांका मार्ग हुँदै बन्ने नयाँ नाकाले भारतको जोगबनीदेखि चीन सीमासम्म जोड्नेछ ।

सरकारले चट्टान भएको क्षेत्र सेनालाई जिम्मा दिएर चाँडै खुलाउने तयारी गरेको छ । व्यापारिक महत्त्वको यो सडक मोरङ सीमावर्ती जोगबनीदेखि संखुवासभाको किमाथांकासम्म पुग्छ । दक्षिणी नाकालाई उत्तरी नाकासँग जोड्ने करिब ३ सय ४० किलोमिटर दूरीको सडक अब केही किलोमिटर मात्र खुल्न बाँकी छ ।

उत्तर तथा दक्षिण सीमाबाट चीन र भारतका प्रमुख व्यापारिक सहर पनि छोटो दूरीबाट जोडिनेछन् । किमाथांकाबाट तिब्बती सहर ल्हासा र ठूलो व्यापारिक सहर सिगात्से पनि छोटो दूरीमा पर्ने भएकाले व्यापार विस्तारमा ठूलो सहयोग पुग्ने उद्योगीले बताउँदै आएका छन् । मोरङ व्यापार संघका पूर्वअध्यक्ष पवन सारडा उक्त नाका हुँदै चीनको नाकाबाट ठूला उद्योगका लागि कच्चापदार्थ ल्याउन सकिने र जडीबुटीलगायत वस्तु निर्यात गर्न सकिने औँल्याउँछन्। संखुवासभाका प्रतिनिधिसभा सदस्य राजेन्द्र गौतमका अनुसार यो सडक नेपाल, भारत र चीन जोड्ने ‘त्रिदेशीय लिंक’ का रूपमा रहेकाले सरकारले विशेष महत्त्व दिएको छ ।

पूर्वोत्तर हिमाली जिल्ला ताप्लेजुङ र चीनको तिब्बत जोड्ने नाका टिप्तालाभञ्ज्याङ हुँदै अर्को सडक बनेको छ। ओलाङचुङगोलाबाट करिब २४ किलोमिटर दूरीको टिप्तालासम्म तीन महिना लगाएर सडकको ट्र्याक हालै खोलिएको हो । ओलाङचुङगोलामा जन्मेर अमेरिका, बेलायत, काठमाडौँलगायत स्थानमा बसेकाहरूको संस्था वालुङ समाजले नाकालाई चीनसँग जोड्नका लागि करिब ३ करोड रुपैयाँ जुटाएर सडकमा लगानी गरेको छ । सडक विस्तारपछि चीनका गाडी गोलाबस्तीसम्म आउन थालेका छन् ।

उत्तर-दक्षिण लोकमार्ग आयोजनाका प्रमुख राम गुरुङका अनुसार फुङलिङबाट बिस्तार भएको सडक लेलेपको लुङथुङमा पुगेको छ भने गोलाबाट उता पनि विस्तारको क्रममा छ । अब १४ किलोमिटर ट्र्याक खुल्न बाँकी छ । सडक सञ्चालनमा आएपछि नुनदेखि सुनसम्म तिब्बतबाट ल्याउन सकिने र नेपालका जडीबुटी, तरकारीलगायत वस्तु निर्यात गर्न सकिने उद्योग वाणिज्य संघ ताप्लेजुङका अध्यक्ष तारानाथ घिमिरेको विश्वास छ ।

KANTIPUR PUBLICATIONS PVT. LTD.

KMG
KANTIPUR MEDIA GROUP

नेपाल म्यागजिन

अब APP मा पनि

नेपाल
तस्विर/भिडियो
शीर्षक
विपत्तिलाई निम्ता
माछाप्रेमीलाई बल्छी
विचार
आवरण टिप्पणी» कालो धनको कालो
विमानस्थलमा विपद्
त्यो माक्र्सको घाउ, यो प्रजातन्त्रको मृत्यु
अर्थतन्त्रको भूराजनीतिक भुमरी
मुख्य समाचार
प्रधानमन्त्री ओलीलाई मानार्थ विद्यावारिधि उपाधि
भारतीय गाडीबाट डेढ करोडका अवैध सामान र १ सय ६७ किलो चरेस
भाटभटेनी सुपरमार्केटमा लागेको आगो नियन्त्रणमा
समसामयिक
जीवनशैली
अर्थ

आजै डाउनलोड गर्नुहोस् ।

GET IT ON
Google Play

Available on the
App Store

प्रबलको पहिरन दर्शन

पोसाकको माध्यमद्वारा महिला र सीमान्तकृतको पहिचानमा सक्रिय न्युयोर्क नगरीका नेपाली फेसन डिजाइनर

सुनिता लोहनी

अमेरिकी राष्ट्रपतिमा रिपब्लिकन पार्टीका अर्बपति डोनाल्ड ट्रम्प विजयी भएसँगै कैयौँ नीति फेरिए । यसको चपेटामा आप्रवासी, सीमान्तकृत पिल्सिएका छन् भने महिला हिंसाका विषय सतहमा आएका छन् । मी टु मुभमेन्ट त्यसैको एउटा कडी थियो ।

अमेरिका अर्थात् स्वप्नधर्ती, जो स्वतन्त्रताको पर्यायवाची थियो, अहिले आफैँ रंगभेद र निरंकुशतातिर ढल्किरहेको छ । यस्तो माहोलमा फेसन डिजाइनर प्रबल गुरुङ, ४२, ले 'हु गेट्स टु बी अमेरिकन' शीर्षकमा स्प्रिङ-२०२० कलेक्सन न्युयोर्क फेसन विकमा प्रदर्शन गरे। अमेरिकामा भइरहेको राजनीतिक मुद्दालाई प्रबलले पोसाकका माध्यमबाट दर्शाए । उनको कलेक्सनले अमेरिकी समाजको सुरुआत र त्यसको जरालाई पुनर्मूल्यांकन गऱ्यो ।

प्रबलले यसरी महिला र सीमान्तकृतबारे

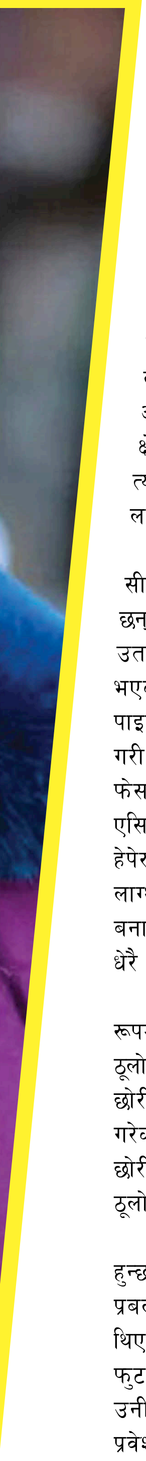

कुरा उठाउँदा फेसन डिजाइनरलाई महिला अधिकारबारे किन चासो भनेर प्रश्न उठाइएको थियो। भन्छन्, “महिलाकै लागि पोसाक डिजाइन गर्छु। मलाई मेरी आमाले हुर्काउनुभयो। फेसन डिजाइनको क्षेत्रमा सहयोग गर्ने पनि महिला छन्। त्यही महिलाका अधिकार खोसिँदा म चुप लागेर बस्ने ?”

१० वर्षयता प्रबलले महिला र सीमान्तकृतका अधिकारबारे बोल्दै आएका छन्। उनी बोल्ने मात्र होइन, व्यवहारमा पनि उतार्न माहिर छन्। महिलावाद विचारधारा भएकै कारण उनी कपडा डिजाइन गर्दा पाइन्टमा खल्ती हाल्ने, कम्मर अलि खुकुलो गरी बनाउने गरेको बताउँछन्। सुरु-सुरुमा फेसन उद्योगमा काम गर्दा काला जाति र एसियाली मूलका मोडललाई डिजाइनरले हेपेर सम्बोधन गरेको देख्दा उनलाई नराम्रो लाग्थ्यो रे। भन्छन्, “जब मैले आफ्नो ठाउँ बनाएँ, ती कुरामा परिवर्तन ल्याएँ। अहिले धेरै परिवर्तन भएको पनि छ।”

प्रबल आफूलाई सर्वप्रथम छोरा र भाइका रूपमा चिनाउन चाहन्छन्। प्रबलको सबैभन्दा ठूलो प्रेरणा स्रोत नै उनकी आमा हुन्। राणाकी छोरी उनकी आमाले अन्तरजातीय विवाह गरेकी थिइन्। छोडपत्र गरेपछि २ छोरा र १ छोरीलाई एक्लै हुर्काएर सबल बनाउनुलाई ठूलो संघर्ष मान्छन्, प्रबल।

सबैको संघर्षको आयाम फरक-फरक हुन्छ। कान्छो छोराका रूपमा जन्मिएका प्रबल सानो छँदादेखि नै भिन्न स्वभावका थिए। कक्षाका अन्य केटाजस्तो उफ्रने, कुद्ने, फुटबल नखेल्ने हुँदा मजाक उडाइन्थ्यो र उनी एक्लै स्केच गर्दै बस्थे। पछि दाजु प्रवेश, दिदी कुमुदिनीको सहयोग र आमाको मायाले उनी आत्मविश्वासी बन्दै गए। आमा आफैँ पनि कविता र चित्र कोर्थिन्। आफूमा कलाप्रतिको अनुराग आमाकै कारण आएको ठान्छन्, प्रबल।

भारतमा हाइस्कुल पढेका प्रबल अलि फिल्मी लाग्छन्। पुराना हिन्दी गीत सुन्न मन पराउँछन्। स-साना क्षणमा पाएको खुसीले सबैभन्दा आनन्दित बनाउँछ, उनलाई। भन्छन्, “मलाई पोलेको गोलभेँडाको अचार मन पर्छ। चिकेन म:म मेरो फेबरेट हो। काठमाडौँ आउनेबित्तिकै त्यही खान मन पराउँछु। दुःखी हुँदा संगीत सुन्छु।” संगीतमा निश्चित जनरा छैन। तर उनलाई नारायणगोपालका मेलोडियस गीत खुब मन पर्दो रहेछ। गुनगुनाए, *पर्खी बसेँ आउँला भनी* ...।

भारतमै पढ्दा फेसन डिजाइनबारे प्रबलको चासो बढ्यो। जहाँ अधिकांश परिवार छोराछोरीलाई डाक्टर, इन्जिनियर बनाउन लागिपर्दा उनले फेसन डिजाइन पढ्न पाए। यसको श्रेय पनि उनी आमालाई नै दिन चाहन्छन्। उनले बनाएको पहिरन अमेरिकाकी फस्ट लेडी मिसेल ओबामादेखि डचेस अफ क्याम्ब्रिज केट मिडलटन, बलिउड नायिका प्रियंका चोपडा, आलिया भट्ट, दीपिका पादुकोणलगायतले लगाइसकेका छन्।

कुनै बेला ओपरा विन्फ्रीको टेलिभिजन कार्यक्रमबाट प्रेरित भएर सपना पूरा गर्न न्युयोर्क गएका प्रबलले बनाएका पोसाक ओपराले पनि लगाएकी छन्। बलिउड अभिनेता शाहरुख खानका शब्दमा उनी शाहरुख खान भन्ने मान्छेका लागि काम गर्छन्। उनलाई आफैँलाई पनि विश्वास लाग्दैन रे आफू शाहरुख खान हुँ भनेर। यस्तै प्रतिक्रिया छ, प्रबलको आफ्नो सफलतालाई लिएर। भन्छन्, “प्रबल गुरुङ भन्ने कोही अरू पो हो कि जस्तो लाग्छ। विश्वास नै लाग्दैन।”

प्रबल गुरुङ भन्ने कोही अरू पो हो कि जस्तो लाग्छ।

•••

सफलताको पछाडि दौडने होइन,
आफ्नो काममा मोह राख्ने हो।

प्रबल आफ्नो सफलतालाई लिएर ‘क्लाउड नाइन’ मै रहन रुचाउँदैनन्। उनका अनुसार हरेक कुराको समय हुन्छ। सफलताको पनि समय हुन्छ। जसरी आयो, पछि त्यसरी नै जान्छ। मरेर जाँदा हामीसँग केही हुँदैन। जति शक्तिशाली र चर्चित भने पनि मर्दा सबैको हालत उस्तै हुने प्रबल ठान्छन्। यस्तै, सफलता पनि ठाउँअनुसार प्रतिकूल हुने उनको बुझाइ छ। भन्छन्, “ग्लोबल हिरो ब्राड पिट काठमाडौँ आउँदा धेरैले चिन्लान्। तर नेपालका कुनाकाप्चामा जाँदा कसले चिन्ला ?”

हुन पनि केही वर्ष अगाडि लियोनार्दो डि क्याप्रियो नेपाल आए, डब्लुडब्लुएफको बाघ संरक्षण कार्यक्रम लिएर। उनी सीधै चितवन गए। बाघका लागि चाहिने सामान पुऱ्याए। निकुञ्जका कर्मचारीले उनलाई खासै चिनेनन्। हाल हलिउडका अर्का चर्चित कलाकार एड्रियन ब्रोडी नेपालमा ट्रेकिङ गरिरहेका छन्। उनलाई चिन्ने दर्शक नेपालका गाउँठाउँमा खासै छैनन्। भन्छन्, “त्यसैले छाडेर जाने भनेको लिगेसी मात्रै हो। फेसन डिजाइन मेरो प्यासन थियो, यसले खुसी दियो तर जीवनको उद्देश्य भने बनेन।”

प्रबल शिक्षा फाउन्डेसन नेपाललाई आफ्नो जीवनको उद्देश्य ठान्छन्। ०६७ बाट गरिबीको रेखामुनि रहेका केही बालबालिकालाई निःशुल्क शिक्षा दिइरहेको फाउन्डेसनमा हाल ३ सय बालबालिका छन्। प्रबलको आफ्नै फेसन लाइन छ, जसलाई प्रबल गुरुङ भनिन्छ। अन्य सिर्जनात्मक व्यक्तिजस्तै उनी चित्र, किताब, संगीत र आँखाले देखेका हरेक कुराबाट प्रभावित हुने गर्छन्। भन्छन्, “ममा सिर्जनात्मक सोच आइरहन्छन्। आएपछि तिनलाई संक्षिप्तमा कापीमै कोर्छु। अन्य स्टाफलाई त्यसमा काम गर्न लगाउँछु।”

अक्सर सिकारु फेसन डिजाइनरले सफल हुने टिप्स माग्दा रहेछन्, प्रबलसँग। *थ्री इडियट्स*मा आमिर खानले भनेजस्तै उनी बताउँछन्, “सफलताको पछाडि दौडने होइन, आफ्नो काममा मोह राख्ने हो।”

कापीमा डिजाइन स्केच गर्नेदेखि डिजाइन प्रवर्द्धन र स्टेजमा मोडलले प्रस्तुत गर्दासम्म सबै क्षेत्रम प्रबल उत्तिकै घोटिन्छन्। उनका अनुसार आठ मिनेटको एउटा रनवे फेसन शो गर्न ६ महिना खटिनुपर्छ। बिहान ५ बजे उठेर दिनको सुरुआत गरेपछि रातीको खाना खाने समय टुंगो हुन्न। नेपालको छोरो प्रबल गुरुङ भाग्यले चर्चित बनेको होइन, मिहिनेतले हो भन्ने आशय उनको छ। त्यसो हो भने उनी सही दिशामा छन्। ने

समृद्धिको सन्देश

घनश्याम न्यौपाने 'परिश्रमी'

राजनीतिक पूर्वाग्रहरहितता, सम्पन्न वर्गको कर्तव्यनिष्ठता र विपन्नको आशावादी लगनशीलता तथा सबै वर्ग र पक्षको मेलमिलापसहितको सौहार्दपूर्ण सहभागितामा युवा जुटेर कर्तव्यपथमा लागे समाज रूपान्तरणसहित मुलुकको विकास सम्भव रहेको सन्देश दिनु नै *तिलस्मी*को मूल उद्देश्य छ । उपन्यासले उद्देश्यगत दृष्टिले समृद्धिको राजमार्ग उत्खननको सन्देश बोकेको छ । उपन्यासमा पुरातन नभई अधुनातन चमत्कारपूर्ण कथा छ । युवाहरूको सकारात्मक चिन्तन र सक्रियताबाटै समाजले परिवर्तनको रूप धारण गर्न सक्छ भन्ने विषयलाई यसको कथानकले संवहन गरेको छ । मूलतः समाजको रूपान्तरणका माध्यमबाट मात्र राष्ट्र विकासको सम्भावना छ भन्ने परिकल्पनामा केन्द्रित छ, उपन्यास । दुई नायक छन्- विराज र धनराज । विराज सम्पन्न सहरिया र धनराज विपन्न गाउँले । यी दुवै बालसखा हुन् । मीतको साइनो पाएका विराज र धनराज पछि साँच्चिकै मीत बन्छन् । दुई नायिका छन्- जुनिका र उर्वशी । विराज र धनराजको विकास अभियानमा यी दुवै युवतीको सहकार्य भूमिका उल्लेखनीय छ ।

उपन्यासमा बालमनोविज्ञान, सन्तानप्रतिको मोह र विधुरको मनोविज्ञान छ । धनी र गरिबबीचको जीवनशैलीको असमानता प्रतिविम्बित छ । सम्पन्नको विपन्नप्रतिको नकारात्मक दृष्टिकोण तथा विपन्नको सम्पन्नप्रति अविश्वास छ । कतै गरिबी र पारिवारिक समस्याबाट आत्महत्या गर्नु परेका, कतै अपहरणका घटना छन् । यसरी नै सन्तानप्रतिको मोह छ । प्रेमप्रसंग, विपरीत लिंगी आकर्षण, वासनात्मक भावना, यौनप्रसंग आदि छन् । कृषि उत्पादनमा हस्तक्षेप गर्ने बिचौलिया तथा भूमाफियाको चर्चा छ । पश्चिमा मान्यता र सभ्यताका झलक छन् । हाम्रो समाजमा विद्यमान विकृति, विसंगति र विद्रूपताका दाग छन् । अँध्यारो र उज्यालो जीवनका प्रतिविम्ब छन् । बेरोजगारीले उत्पन्न वैदेशिक रोजगारीप्रतिको मोह छ । खेलाडीसमेत आर्थिक कारणले विदेश पलायन भइरहेका प्रसंगको चर्चा पनि छ । डिभी परेर अमेरिका पुगेकाहरू भेटिन्छन् । अस्ट्रेलिया गएकाहरूको चर्चा छ । रोजगारीका सिलसिलामा साउदी अरब, मलेसियाजस्ता मुलुकमा जान बाध्यहरूको व्यथामय कथा पनि यसमा छ । बाल मजदुरका पीडा सुनिन्छ । पुलमुनिको छाप्रोमा बस्ने कुलतमा फसेका दाप्चे, सन्केलगायत दुर्व्यसनमा लागेका बालक, किशोर र युवकको जमातसँग जम्काभेट हुन्छ । तिनका क्रियाकलापको अवलोकन गर्न सकिन्छ । राजनीतिक दल तथा नेताहरूका संरक्षणमा रहेका गुन्डा नाइकेहरूको गतिविधि देख्न पाइन्छ । विकास निर्माणका काममा दलीय स्वार्थका कारण हुने अवरोध र त्यसबाट पर्ने असरका प्रतिविम्ब यहीं छन् ।

मूलभूत रूपमा युवा चेतना, उत्साह र क्रियाशीलताका उपलब्धिमा यस उपन्यासको अस्तित्व रहेको छ । आधुनिकतासँग सम्बन्धित यथार्थ, आदर्श जीवनको निरूपण र समाजको वस्तुगत ढंगले व्याख्या गरिएको यो उपन्यास निकै रोचक र कौतूहलपूर्ण छ । वर्तमान नेपाललाई सटिक चित्रण गरिएको उपन्यासमा नेपाली जनजीवनका चित्र तथा नेपाली संस्कृति र परम्पराका झलक भेटिन्छन् । मूलतः यो सुख, शान्ति र समृद्धिको पक्षमा केन्द्रित उपन्यास हो । नेपाल विकासको गतिमा अगाडि बढ्न नसक्नुका कारण यसमा छन् । रोजगारीका लागि विदेश पलायन भएका वा हुन बाध्य युवाले मात्रै नभई राजनेता तथा सचेत कार्यकर्ताले पढेर बुझ्नु जरूरी छ, यसको मर्म । यसमा प्रगतिशील चिन्तन छ । विकास भाषण र नाराले मात्र हुन सक्दैन, यसका लागि लक्ष्य, दृष्टिकोण र क्रियाशीलता चाहिन्छ भन्ने सन्देश प्रवाह गर्ने उद्देश्यमा संकेन्द्रित यस उपन्यासमा समस्या छन् । यसमा समस्याका रूपमा समृद्ध नेपालको निर्माण कसरी गर्न सकिन्छ भन्ने मुद्दा उठान गरिएको छ र समाधानको बाटो पनि देखाइएको छ ।

देशप्रेमको भावना सबल रूपमा मुखरित भएको यस उपन्यासको विषयका आधारमा उपन्यासकारले युवालाई विदेश पलायन हुनबाट रोक्ने र स्वदेशमै बसेर समाजको सुधार, प्रगति र रूपान्तरणका लागि प्रतिबद्ध भएर लाग्न अभिप्रेरित गर्ने उद्देश्य राखेका छन् । समाजको विकासका लागि पुरूष र नारी दुवैको समान भूमिका रहने प्रमाण दिइएको छ । स्वदेशमै बसेर काम गर्ने हजारौँ विराज र धनराजजस्ता कर्मवादी युवाको खाँचो छ, जुनिका र उर्वशीजस्ता सहयोगी युवतीको आवश्यकता छ, समृद्ध नेपाल निर्माणका लागि । यही समयको मागलाई सार्थक बनाउने सोचको उपजका रूपमा कल्पित कथानकको भण्डार हो, *तिलस्मी* । पूर्वी नेपालमा प्रयोग हुने नेपाली भाषाको प्रभाव रहेको यस उपन्यासको भाषाशैली सरल छ । वर्णविन्यासगत त्रुटि भने प्रशस्त भेटिन्छन् । ने

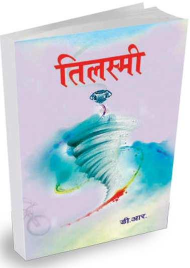

तिलस्मी

उपन्यासकार : डीआर
प्रकाशक : शिखा बुक्स
पृष्ठ : ३३४
मूल्य : ३९५ रुपैयाँ

तीन किताब

प्रा ओम गुरुङ | **मानवशास्त्री**

हिमाली दर्शन
मोहन वैद्य 'किरण'
NEW YORK TIMES BESTSELLER
Yuval Noah Harari
Sapiens
A Brief History of Humankind
PENGUIN CLASSICS
FRIEDRICH ENGELS
The Origin of the Family, Private Property and the State

छम गुरुङ

हिमाली आत्मगौरव

सामान्यतया तिथिमितिको आधिक्य र शासकहरूको गुणगानले गाँजिएकाले इतिहासलाई असाध्यै रूखो विषय मानिन्छ । पदार्थको उत्पत्तिदेखि मानव जातिको विकासलाई ऐतिहासिक शृंखलामा देखाइएको **स्यापियन्स** भने रोचक छ । युवल नोव हरारीको यो किताबलाई प्रशस्त उदाहरण र रसिलो व्याख्याले सुरूचिपूर्ण बनाएका छन् ।

साढे १३ अर्ब वर्षअगाडि पृथ्वीमा पदार्थको उत्पत्ति भएको दाबी गर्ने यो किताबले ७० हजार वर्षअगाडि विकसित मानव जाति पृथ्वीका अनेक भूभागमा छरिएको कथालाई सचित्र व्याख्या गर्छ । आगोको आविष्कारदेखि कृषिको विकास, पशुपालन, जातीय सम्मिश्रण, सम्पत्तिमाथिको कब्जा र राज्यसत्ताको अवधारणासम्मको वस्तुगत इतिहास सरस शैलीमा पस्किनु नै हरारीको सामर्थ्य हो ।

विगतका तथ्य र ज्ञानको पुनरावृत्तिको आधारमा वर्तमानको व्याख्या गरी भविष्यको मार्गचित्र बनाउनमा जोड दिन्छन्, इतिहासकारहरू । तर हरारीचाहिं घटना, शासकीय स्वरूप र सामाजिक संरचनाको पुनरावृत्तिभन्दा इतिहासको अध्ययनपछि त्यसबाट छुटकारा चाहन्छन् । मान्छेलाई मुक्तिको मार्ग देखाउन सक्नुपर्छ । यस किताबले प्रमाणित गर्‍यो कि ज्ञानको केन्द्र पश्चिम मात्रै होइन । मानव सभ्यताको उद्गम अफ्रिका नै हो । पछि अफ्रिकाबाट विभिन्न कालमा मानव जातिले आफ्ना वंशजलाई अन्यत्र फैलायो । नेपालको सन्दर्भमा जातीय पहिचानको सवाल जोडतोडले उठ्यो, जसले आदिवासी-मूलबासीको खोजी गर्‍यो । जिनको उत्परिवर्तन, बसाइँसराइ, पर्यावरण आदिका कारण मानव जातिले नयाँ भूगोलमा आफ्नो बलियो उपस्थिति जनायो । नेपालका आदिवासीलाई परिभाषित गर्दा को पहिले आएर बसोबास गर्‍यो र कसले कसलाई विस्थापित गर्‍यो भन्ने इतिहास पल्टाएर हेर्नुपर्छ । इतिहास तथ्य मात्रै होइन, भोगाइ र अनुभव पनि हो । शासकहरूको लिखित प्रशस्तिलाई मात्रै इतिहास मान्ने एकोहोरो दृष्टिभन्दा फरक जनश्रुतिलाई आधार मान्नुपर्छ । राज्यबाट अति उत्पीडित जातिका भाषा, संस्कार, धर्म आदि मूल प्रवाहमा समेट्ने कुरा नै पहिचानको मर्म हो । *स्यापियन्स*ले हाम्रोजस्तो बहुजातीय-बहुसांस्कृतिक समाजको इतिहासप्रति गम्भीर हुन उत्प्रेरित गर्छ ।

मानव सभ्यताको विकासक्रममा अहिले बलियो भएको राज्यको अवधारणाका पृष्ठभूमिमा रहेका सामाजिक, आर्थिक र राजनीतिक कारण बुझाउने गहकिलो पुस्तक हो, **द ओरिजिन अफ द फ्यामिली, प्राइभेट प्रपर्टी एन्ड द स्टेट** । फ्रेडरिक एंगेल्सको यस किताबमा समाज विकासको वैज्ञानिक र वस्तुगत आधार प्रस्तुत गरिएको छ । मानवशास्त्री लेविस हेनरी मोर्गनको *एन्सेन्ट सोसाइटी*मा आधारित भएर एंगेल्सले राजनीतिक व्याख्या गरेका छन् । मातृसत्तात्मक समाजमा यौनाधिकारदेखि परिवार र सम्पत्तिको स्वामित्व महिलामा हुन्थ्यो । सन्तानका लागि आमाले देखाएको पुरूष नै पिता हुन्थ्यो । यौनिक निषेध नभएको चरणदेखि सामूहिक र एकल विवाहसम्म आइपुग्दा मानव सभ्यताले निकै फड्को मारिसकेको छ । समयले मातृसत्तात्मक युग छाडेर पितृसत्तात्मक पद्धतिमा अँगाल्यो । कालान्तरमा स्त्री र सम्पत्तिका लागि युद्ध भए । नेपालमै पनि कहीं-कतै बहुपति या बहुपत्नी परिवारका अवशेष भेटिन्छन् । यसका आफ्नै आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक दर्शन छन् । सृष्टिको व्याख्यालाई ईश्वरीय सत्तामा लगेर छाडिदिने तर्क फजुल लाग्छ, एंगेल्स पढेपछि । मानवको उत्पत्ति रहस्य नभई क्रमिकतामा आधारित छ । कृषि, पशुपालनमा नयाँ-नयाँ प्रयोग हुन थालेपछि मानव जाति जंगली-बर्बर युगलाई बिसाएर नौलो यात्रामा लम्क्यो । आगोको आविष्कारसँगै औजारको निर्माण भएपछि नवीन सभ्यता आरम्भ भएको मानिन्छ । निजी सम्पत्तिको अवधारणा उदय भएपछि महिलाको अग्राधिकार विस्थापित भयो । घरेलु जिम्मेवारी र काममा खुम्च्याएर अधिकार र न्यायबाट महिलालाई विमुख बनाइए । आजको अवस्थामा कुनै नियतिको खेल होइन । यसका ऐतिहासिक कार्य-कारण शृंखला बुझाउने सरल व्याख्या गर्छन्, एंगेल्स ।

मानव जातिको सिर्जना र सभ्यताबारे वैदिक ग्रन्थमा विशद् व्याख्या गरिए पनि मार्क्सवादीहरूले तिनमा धार्मिक लेपन मात्रै लगाइदिएकाले वैज्ञानिकता गौण भइदियो । तर मोहन वैद्य 'किरण' ले **हिमाली दर्शन**मा हाम्रा नव्यदर्शनमा निहित भौतिकवादी जीवनदृष्टिलाई पनि पर्गेलेका छन् । ब्राह्मणवाद भनेर गाली मात्रै गरिएकाले ती उपयोगी वस्तुवादी विचार पनि ओझेल परेको यथार्थ यो पुस्तकले देखाउँछ । पूर्वीय दर्शनका बौद्ध, जैन र चार्वाकलाई नास्तिक मानिन्छ भने वैदिक र स्वतन्त्र धारालाई आस्तिक । हिन्दु समाजका विकृति, विसंगति, शोषण, अन्याय, अत्याचार र विभेदबाट वाक्कदिक्क भएर विरोधमा निस्किएका व्यक्ति हुन्, बुद्ध । उनको मार्ग मात्रै थियो- शान्ति । बुद्धलाई अवतारवादको अपव्याख्यामा लगेर थन्काइएका कारण बौद्ध दर्शनजस्तो वैज्ञानिकता बोकेको वैचारिकीसमेत पूर्वाग्रहको सिकार भयो । बजारवादलाई पन्छाएर हेर्ने हो भने योगदर्शन निकै व्यावहारिक विज्ञान रहेछ ।

भारतवर्षका दर्शनलाई पूर्वीय दर्शन भन्ने प्रचलनविपरीत वैद्यको नामकरणले हिमाली उपमहाद्वीपमा जन्मिएका वैज्ञानिक दर्शनको पनि पहिचान सबल भएको छ । वैद्यले यसलाई संघर्षको दर्शनका रूपमा अर्थ्याएका छन् । साथै, हिमाली क्षेत्रका धर्म, दर्शन, विज्ञान र तन्त्रलाई पनि आफ्नो विश्लेषणमा समेटेका छन् । सानै मुलुक भए पनि मौलिक सांस्कृतिक दर्शनमा हामी कंगाल छैनौं भन्ने आत्मगौरव हिमाली दर्शनले दिन्छ ।

■ **प्रस्तुति : गुरुङ सुशान्त**

तस्बिर : महेश प्रधान

उपल्लो मुस्ताङको नयाँ खजाना

गोकर्ण गौतम

एसियाको प्रतिष्ठित बुसान अन्तर्राष्ट्रिय फिल्म फेस्टिभलको २४ औँ संस्करणमा एउटा नेपाली फिल्मको 'वर्ल्ड प्रिमियर' भयो, *आमा खान्डो* । यही फिल्म इन्टरनेसनल फिल्म फेस्टिभल अफ

इन्डिया, गोवामा स्क्रिनिङ भयो । काठमाडौं अन्तर्राष्ट्रिय पर्वतीय फिल्म महोत्सव (किम्फ) को १७ औं संस्करणका लागि छानिएको छ । *संसार*का अन्य ख्यातिप्राप्त सिने-महोत्सवबाट पनि फिल्म युनिटले निम्तो पाइरहेको छ । तर न फिल्मवृत्तमा चर्चा छ, न त मिडियामा ।

गोवा महोत्सवमा वाहवाही पाएपछि पुलकित भएका फिल्म निर्देशक दुन्डुप छिरिङ १७ मसिंरमा *नेपाल*सँग भन्दै थिए, "हामीले खुरूखुरू फिल्म बनायौँ, फेस्टिभलतिर पठायौँ, अरू यताउता गर्ने ध्यानै भएन ।" काठमाडौं सिफलमा भेटिएका छिरिङका साथमा थिइन्, फिल्मकी मुख्य कलाकार पेमा ढोका गुरूङ । बौद्ध दर्शनमा स्नातकोत्तर छिरिङ अनि मुस्ताङ कागबेनीमा रेस्टुराँ चलाएर जीविकोपार्जन गरिरहेकी पेमाको सपनामा समेत फिल्म थिएन । तर आफ्नो पहिलो फिल्मबाटै यी दुवैले राष्ट्रिय-अन्तर्राष्ट्रिय प्रसिद्धि पाउँदै छन् । पेमाले सुनाइन्, "गोवामा समुद्र देखेँ, खुसी लाग्यो तर पहिलो पटक हलमा आफ्नो फिल्म हेर्दा रोएछु, पर्दामा देखिने मान्छे मै हुँ भन्ने नै भुलेछु ।" *आमा खान्डो*की आमा हुन्, पेमा ।

*आमा खान्डो*को कथा यसरी सुरू हुन्छ ।

छिरिङका एक सिनेमाटोग्राफर साथी थिए, आली रसिद । माल्दिभ्सका रसिदले नेपाली फिल्म *शेर्ढाक* खिचेका थिए । तर मुस्ताङको जीवनशैली दृश्यचित्रमा पोख्ने प्यास मेटिएन । रसिदलाई थाहा थियो, मुस्ताङको भाषा, संस्कृति, रहनसहन, व्यवहारमा भिजेकाले मात्र जीवन्त स्क्रिप्ट लेख्न सक्छन् । त्यसका लागि मुस्ताङमै बाल्यकाल बिताएका छिरिङबाहेक अर्को उपयुक्त पात्र भेटेनन्, उनले । समस्या के भने, छिरिङलाई स्क्रिप्टको कखरासमेत थाहा थिएन, हल्काफुल्का फिल्म हेर्ने भए पनि यसको लेखनीबाहेक पूर्ण बेखर । छिरिङ सम्झन्छन्, "जब मलाई स्क्रिप्ट लेख्न आग्रह गरियो, सुरूमा सक्दै-सक्दिनँजस्तो लाग्यो तर म कहिलेकाहीं ब्लगहरू लेख्थेँ । मुस्ताङकै कथा लेख्नुपर्ने भएपछि थप आत्मविश्वास र लोभ पलायो ।"

छिरिङ हुर्कँदै गएपछि मुस्ताङसँग दूरी बढ्दै गयो । अध्ययनका सिलसिलामा पोखरा, काठमाडौं हुँदै भारतसम्म पुगे । तर जहाँ जाँदा पनि मुस्ताङको मौलिक जीवनशैली मासिँदै गएकामा चिन्ता हुन्थ्यो । मुस्ताङको भाषा र आनीबानीलाई सिनेमाले संरक्षण गर्ने आशाले उनमा उत्साह जगायो । त्यसका लागि मुस्ताङका अनेक आयाम समेटिएका सुन्दर कथा लेख्नु थियो ।

यात्रा सुरू भयो, माल्दिभ्सबाट । पटकथा लेखनको औपचारिक अध्ययन गर्न त्यहाँ पुगे । फर्किएपछि *युट्युब*मा मूर्धन्य पटकथाकारका अनुभव सुने । पटकथाको संरचना र शैलीबारे प्रशस्त ज्ञान बटुलेपछि बल्ल लेख्न थाले । दुई वर्ष लाग्यो, फाइनल ड्राफ्ट तयार हुन । त्यतिबेलासम्म फिल्ममा उनको भूमिका पटकथाकारमा सीमित थियो । निर्माण पक्षले निर्देशनका लागि अरूसँग सल्लाह गर्दै थियो । जब रसिदले स्क्रिप्ट पढे, निर्देशक 'आउट साइडर' भएर हुन्न, मुस्ताङकै चाहिन्छ, अन्यथा लेखेको कुरा सजीव शैलीमा पर्दामा आउँदैन भन्ने मत राखे । निर्माता र अन्य प्राविधिक टिम पनि रसिदसँग सहमत भए । सबै निष्कर्षमा पुगे, निर्देशन पनि छिरिङले नै गर्ने ।

फिल्म *आमा खान्डो*को एक दृश्य

छिरिङका लागि यो अवसर र चुनौती दुवै थियो । यसलाई उनले सहर्ष स्वीकारे किनभने स्क्रिप्ट तयार भएपछि आफैँले बनाउनुपर्छ भन्ने चाह पैदा भएको थियो, उनमा । निर्देशन सिक्न बाहिर जाने समय थिएन । त्यसैले फेरि *युट्युब*कै सहारा लिए । मन परेका सिनेमाको 'बिहाइन्ड द सिन' हेरे । निर्देशकहरूको 'लेक्चर' सुने । क्यामेरा एंगलका बारे खोतले । केही महिनाको स्वअध्ययनपछि 'लोकेसन हन्टिङ' का लागि मुस्ताङ पुगे । त्यतिबेलासम्म कलाकार कोही छनोट भएका थिएनन् । हुलिया, लवजमा आधिकारिकता चाहिने भएकाले मुस्ताङकै स्थानीयलाई खेलाउनुको विकल्प थिएन ।

मुस्ताङ जाँदा छिरिङको हातमा एउटा फोटो पर्‍यो । आमालाई देखाउँदै भनेछन्, 'तपाईं जवानीमा यस्तै हुनुहुन्थ्यो ?' आमाले फोटो देख्नासाथ भनिछन्, 'हो, यस्तै थिएँ ।' आमाले यत्ति भनेपछि छिरिङलाई लाग्यो, मैले चाहेको मुख्य पात्र यही हो । त्यो फोटो थियो, पेमाको । मुस्ताङमै सुटिङ भएको *शेर्ढाक*मा उनले छोटो भूमिकामा अभिनय गरेकी थिइन् । त्यसकै फोटो छिरिङसम्म पुगेको थियो । जब पेमाले कथा सुनिन्, उनलाई लाग्यो, यो कथा मेरै हो, त्यो पात्र मै हुँ ।

किन ?

किनभने फिल्मकी मुख्य पात्रझैँ पेमा पनि एकल आमा हुन् । उनका दस वर्षे छोरा छन् । उनले जीवनमा जति संघर्ष गरेकी छन्, त्यही छोराको सुखद भविष्यका लागि हो । र, फिल्मकी आमा पनि उसैगरी छोराको सुनौलो भविष्यका खातिर अहोरात्र खट्छिन् ।

चरित्रमा आफूलाई पाएर हुनुपर्छ, पेमाका दृश्य पहिलो टेकमै 'ओके' हुन्थे । भन्छिन्, "मलाई अभिनय गरेजस्तै लागेन । वास्तविक जीवनमा म जे गर्थें, क्यामेरासामु त्यही गरेँ ।" बरू लवजमा थोरै मिहिनेत गर्नुपर्‍यो । उनी तल्लो मुस्ताङकी स्थायी बासिन्दा हुन्, फिल्ममा उनले बाँचेको चरित्र उपल्लो मुस्ताङको । त्यसैले भाषा मुस्ताङी भए पनि भेगअनुसार लवज भिन्न छ । लोमान्थाङ, चाराङ, घरगुम्बा, ढाक्मालगायत क्षेत्रमा सुटिङ गरिएको छ ।

*आमा खान्डो*को अर्को उल्लेखनीय पक्ष के भने विदेशी फन्ड लिएर यो फिल्म बनाइएको होइन । न त विदेशी वितरक र प्रदर्शकसँग नै सहकार्य गरिएको थियो । त्यसैले बजेट बचाउन निर्देशकसहित जम्मा सात जना थिए, सुटिङ युनिटमा । वर्षाले घरिघरि सुटिङ रोकिन्थ्यो । मौसमसँग लुकामारी गर्दै ४५ दिनमा फिल्म खिचे । यही सिनेमाका लागि आकर्षक तलब-सुविधा भएको गैरसरकारी संस्थाको जागिर छाडेका छिरिङ भन्छन्, "मन छुने कथा भनेर मुस्ताङको लोपोन्मुख परम्परा र जीवन जोगाउने जमर्को गरेका छौँ । पहिले विदेशी फेस्टिभल र थिएटरमा चलाउने, त्यसपछि नेपालमा रिलिज गर्ने योजना छ ।" ने

माछा माछा भ्यागुता !

काम छैन, दामको अभाव छ । खाने, बस्नेसमेत टुंगो छैन । त्यसैले पैसाकै लागि अपराध गर्नुपर्ने बाध्यता आइलाग्छ, हत्या, अपहरण, लुटपाट यस्तै-यस्तै । तर ढंग पुग्दैन, एकपछि अर्को संकटमा फस्नुपर्छ । उज्यालो होला भनेको जीवन झन् अन्धकारतिर धकेलिन्छ ।

नेपाली फिल्मवृत्तका लागि कोसेढुंगा मानिने लुट पनि करिब यस्तै छ । लुटपछि त यस्तै कथा र शैलीमा फिल्म बनाउने होडबाजी नै चल्यो । यसको धङधडी अझ अन्त्य भएको छैन । प्रमाण हो, *माछा माछा* । बासी कथालाई पनि रोचक प्रस्तुति दिन सकिन्छ तर निर्देशक सुनील गुरूङ यस मामलामा चुकेका छन् । निर्देशक नयाँ भए पनि फिल्मका पात्र, कथा उठान, विकासक्रम, अन्त्यसम्म नयाँपन देखिँदैन ।

प्रदीप (सौगात मल्ल), बाबुराम (विजय बराल) र किशोर (अनोज पाण्डे) राजधानीमा सँगै बस्छन् । इलम छैन, कोठाभाडा तिर्नै धौधौ छ । त्यही बेला उनीहरूलाई मान्छे मार्नुपर्ने, त्यसबापत २० लाख रूपैयाँ पाउने अफर आउँछ । सम्झौताअनुरूप हत्या गर्न लाग्दा अनेक फसाद आइलाग्छ । त्यसबाट उम्कने हत्कन्डा र तनावसँगै फिल्म अगाडि बढ्छ । क्राइम जनराका औसत पारखीले यसको क्लाइमेक्स सहजै अनुमान लगाउन सक्छन् ।

फिल्म : *माछा माछा*

★⯨☆☆☆

मुख्य पात्रको चरित्रचित्रणसमेत रोचक र नवीन छैन । प्रदीपको घरबेटीको छोरीसँग लभ परेको छ, पैसा कमाएर बिहे गर्ने योजना छ, उसको । 'पैसा पठाइदेऊ' भनेर किशोरकी आमाले गाउँबाट फोन गरिरहन्छिन् । उनीहरूलाई सोझा र निर्दोषकै रूपमा देखाइन्छ तर एक्कासि मान्छे मार्न राजी हुन्छन् । चरित्रमा यस्तो व्यापक रूपान्तरणका लागि चाहिने विश्वसनीय संघर्ष देख्न पाइन्न । जबकि उनीहरूको पीडा राजधानीका 'बाहिरिया' ले भोग्ने साझा संकटभन्दा खास गहिरो छैन । पैसा पाउनसाथ डान्सबार दौडने, सम्पत्ति हरणका लागि युवतीको प्रयोग गर्ने, क्यासिनोमा घरबार सक्ने, अपराधमा गरिब आफन्त संलग्न गराउने, अवैध धन्दामा संलग्नले एकअर्कालाई सिध्याउन खोज्ने दृश्य उस्तै रंगरोगनमा कति हेर्नु ? न मूलकथा ताजा छ, न त त्यसभित्रका उपकथा र पात्र नै ।

गहिरिएर हेर्दा ठ्याक्कै मेसो पाइन्छ, लुट २ र यस फिल्ममा प्रवीण खतिवडाको भूमिका करिब उही हो । लुट २ की एलिसा राईचाहिं यसकी सरिता गिरी अनि नम्रता श्रेष्ठ लुटकी ऋचा शर्माझैं । किशोरमा *धमाल*का जावेद जाफ्रीको झल्को मिल्छ । सौगात मल्ल पटकथामा उपलब्ध दायराभित्र चरित्र जीवन्त बनाउन चुकेका छन् ।

भूमिका सशक्त नभएझैं विजय बरालको अभिनय औसत मात्र लाग्छ । अनोज पाण्डेको प्रस्तुति यही कोटिमा पर्छ । फिल्मकी एक्ली हिरोइन भए पनि नम्रता श्रेष्ठको भूमिका असाध्यै खुम्चाइएको छ । प्रवीण खतिवडा, भोलाराज सापकोटा, सरिता गिरीजस्ता सहायक कलाकार आफ्नो भूमिकामा फिट नै छन् । पहिलो प्रयास भए पनि निर्देशक सुनील गुरूङप्रति सहानुभूति राख्न सकिन्न । दयाहाङ राई र रामबाबु गुरूङले यस्तो 'बासी प्याकेज' मा किन लगानी गरे ? उदेक लाग्छ ।

नाम *माछा माछा* भए पनि खासमा यो 'माछा माछा भ्यागुता' नै हो । हल्काफुल्का कमेडीमै रमाउनेले चाहिं हेर्दा हुन्छ ।

▪ **गोकर्ण गौतम**

---

३ प्रश्न | महेश्वर ढकाल

'यही शताब्दीमा हिउँ सकिने पिरलो'

स्पेनको म्याड्रिडमा संसारभरका जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी सरोकारवाला भेला भएका छन् । २६ मंसिरसम्म चल्ने संयुक्त राष्ट्रसंघको जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी महासन्धिका हस्ताक्षरकर्ता राष्ट्रको २५ औं सम्मेलन (कोप २५) का क्रममा म्याड्रिडमा रहेका वन मन्त्रालय, जलवायु परिवर्तन व्यवस्थापन महाशाखा प्रमुख महेश्वर ढकालसितको कुराकानी :

कार्बन सञ्चिति गर्ने नेपालजस्ता मुलुकले पैसा पाउने विषयमा के निर्णय भयो ?

कार्बन व्यापारको हकमा छलफल चलिरहेको छ । निर्णय भएको छैन । अनुकूलनका लागि क्षतिपूर्ति भन्ने शब्द छैन । विकसित देशले कार्बन उत्सर्जन गरेबापत हरित जलवायु कोष (जीसीएफ) मा जति पैसा जम्मा गर्ने हो, गरेका छैनन् ।

सम्मेलनमा नेपालले के कुरालाई प्राथमिक रूपमा उठायो ?

हाम्रो हिन्दुकुशलाई संवेदनशील र जोखिमको क्षेत्रमा राख्नुपर्छ । यसका लागि आधुनिक प्रविधि र क्षमता विकासमा वित्तीय सहयोग अपेक्षा गरेका छौं । अति कम विकसित मुलुकको नेतृत्व गर्ने भुटानमार्फत हाम्राजस्ता मुलुकलाई वित्तीय सहयोग गर भनेका छौं ।

हिन्दुकुश क्षेत्र कसरी जोखिमपूर्ण छ ?

यो क्षेत्रमा आँधी, बाढीपहिरो, डुबान, आगलागी बढी छ । जनता गरिब छन् । इसिमोडको रिपोर्टअनुसार यस भेगमा हिउँ तीव्र गतिमा पग्लिरहेको छ । यही गतिमा पग्लिने हो भने यो शताब्दीको अन्तिमसम्म सकिने हो कि भन्ने प्रक्षेपण छ ।

▪ **मनबहादुर बस्नेत**

connect IPS
pay direct from bank

connect IPS मार्फत
सबै प्रकारका भुक्तानी कारोबार सजिलो छ ।

- Online Fund Transfer
- Government Revenue Payments
- Capital Market Payments
- Mobile Wallet Top Up
- Credit Card Payments
- Creditor / Biller Payments
- e-commerce Payments
- Other Services

Available on:
www.connectips.com
GET IT ON Google Play
Download on the App Store

NEPAL CLEARING HOUSE

नेपाल राष्ट्र बैंक र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट प्रवर्द्धित

जाडो यामको न्यानो फेसन

प्रायः आरोप लाग्ने गर्छ, केटीहरूलाई जाडो लाग्दैन भनेर । विशेषतः आङ सिरिंग पार्ने जाडोमा पनि पातला र छोटा कपडा लगाउने भएकाले त्यस्तो आरोप लाग्नु अस्वाभाविक पनि होइन । तर जाडोमा पनि उत्तिकै फेसनेवल हुन सकिने उदाहरण प्रस्तुत गरेकी छन्, सुपुष्पा भट्टले ।

मोडल भट्ट यसै साता आर्मी कलरको ज्याकेट, ब्ल्याक स्किनी प्यान्ट र लेदर बुटमा देखा परिन् । सो पहिरनमा उनी हट त देखिएकी नै छन्, साथमा कम्फर्टेबल पनि । अब फेसनका नाममा काँप्दै बस्ने दिन गए ।

महेश प्रधान

फिकाको टेस्टी ब्रेकफास्ट

बिहान भात खानेभन्दा पनि ब्रेकफास्ट खाने संस्कार नेपालीमाझ बढ्दो छ । ब्रेकफास्टकै लोकप्रियता देखेर हो कि झम्सिखेलमा खुलेको छ, क्याफे फिका । क्रोक मदाम, ऐग बेनेडिक्ट क्याफेका केही लोकप्रिय खाना हुन् । क्रोक मदाम तारेको या बेक गरेको ह्यामको मासुलाई चीज स्यान्डविचमा राखिन्छ । कफीसँग यो ब्रेकफास्ट खाँदा मज्जा आउँछ ।

कालु कुमालेको मूर्तियात्रा

प्रसिद्ध परम्परागत मूर्तिकार कालु कुमाले, ८७, को व्यक्तित्व र कृतित्व झल्किने पुस्तक क्रोधकला शिरोमणि कालु कुमाले वाङ्मय शताब्दी पुरूष सत्यमोहन जोशीलगायतले राजधानीमा विमोचन गरे । हात्तीवनस्थित कालु आर्टस् एन्ड ह्यान्डीक्राफ्टमा नेपाल ललितकला प्रज्ञाप्रतिष्ठानले आयोजना गरेको कार्यक्रममा वाङ्मय शताब्दी पुरूष जोशी कुमालेका कलाबारे गफिए । भन्छन्, "कलामा नेपालको आफ्नैपन र शैली छ । कहींकतैबाट आयातीत छैन । मूर्तिकार कालु कुमालेका कलाकृति शैली र विषयवस्तुका दृष्टिले निकै ओजपूर्ण छन् ।"

जोशीले राष्ट्रका निम्ति कुमालेजस्ता प्रतिभा गौरव गर्नलायक रहेको जनाउँदै राज्यले उचित सम्मान गर्नुपर्ने धारणा व्यक्त गरे भने ललितपुर महानगरपालिका प्रमुख चिरीबाबु महर्जनले कला र संस्कृतिको जगेर्नाका लागि विभिन्न कार्ययोजना ल्याएर काम गर्न लागिपरेको बताए । कार्यक्रममा ललितकला प्रज्ञाप्रतिष्ठानका कुलपति केके कर्माचार्य, ललितकला परिषद् नेपालका संयोजक देवेन्द्र थुम्केलीलगायतले बोलेका थिए ।

पुस्तकमा कुमालेले बनाएका दुर्लभ र अधिकांश मूर्तिका तस्बिर राखिएको छ । त्यस्तै, कुमालेबारे विभिन्न विद्वान्, कलाकार, लेखकका लेखरचना समेटिएको छ । पाटनको ओकुवहालमा जन्मिएका शान्त स्वभावका कुमालेले क्रोधमूर्तिबाटै विश्वमा प्रसिद्धि कमाएका छन् । उनका मूर्ति देश-विदेशका विभिन्न मठ-मन्दिर, गुम्बा, संग्रहालयमा छन् ।

किम्फको नयाँ संस्करण

भनाइ छ, कुनै पनि प्रकारको फिल्म, कथा या वृत्तचित्रले प्रश्न गर्न उक्साइरहन्छ । दर्शकलाई प्रश्न जन्माउन, रोमाञ्चक यात्रामा लैजान, कहिले रून त कहिले हँसाउन, कहिले सानो विजयमा पनि उत्सव मनाउन आउँदै छ, काठमाडौं अन्तर्राष्ट्रिय पर्वतीय फिल्म महोत्सव (किम्फ) । किम्फ पर्वतीय विषयवस्तुमा आधारित फिल्मको महोत्सव हो ।

२५ मंसिरदेखि २९ सम्म राजधानीको सभागृह र नेपाल पर्यटन बोर्डको हलमा आयोजना हुने किम्फको यो १७ औं संस्करण हो । यसपालि नेपाली पानारोमाअन्तर्गत १४ वटा फिल्म प्रदर्शन हुँदै छन् । यस्तै, ६९ देशका ४ सय २७ वटा फिल्म प्राप्त भएकामा २९ देशका ६६ फिल्म महोत्सवमा प्रदर्शन गरिनेछन् ।

प्रदर्शन गरिनेमा १७ वटा फिल्म प्रतिस्पर्धात्मक र ३२ फिल्म गैरप्रतिस्पर्धात्मक खण्डमा छन् । महोत्सवको अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिस्पर्धामा पहिलो, दोस्रो र तेस्रो हुनेले क्रमशः २ लाख, १ लाख ५० हजार र १ लाख रूपैयाँ जित्नेछन् ।
'पछाडि पारिएकाहरूको आवाज' नारासहित आयोजना हुन लागेको महोत्सवको उद्घाटनमा 'द एसेन्ट अफ एभरेस्ट' फिल्म प्रदर्शनी गरिनेछ ।

नोटबुक

राजकुमार बानियाँ

बीपीपुत्रको विस्मय

विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला सर्वकालिक प्रिय लेखकका रूपमा छँदै छन् । उनका आख्यान मात्र होइन, मरणोपरान्त जेल डायरी पनि उत्तिकै गहकिला छन् । *जेल जर्नल*, *आत्मवृत्तान्त*, *फेरि सुन्दरीजल* आदि खजानापछि उनको पुरानो डायरी पनि फेला पर्‍यो । ००८ देखि ०१३ सम्मको अवधिमा अंग्रेजीमा लेखिएको त्यो डायरीको विमोचन कार्यक्रम थियो, २२ भदौमा । नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठानको हलमा थुप्रै बीपीप्रेमीबीच वक्ता थिए, बीपीका कनिष्ठ पुत्र शशांक, भतिजा शेखर कोइराला अनि नरहरि आचार्य ।

जसै कार्यक्रम सुरू भयो, वक्ताका रूपमा आए, नरहरि । बिरामी अवस्थाका बीच पनि उनले त्यो पुस्तक उत्साहपूर्वक तीनचोटि पढिसकेको र फेरि पनि पढ्न मन लागेको बताए । तर नाम चलेका डाक्टर नेताद्वय शशांक र शेखरले किताबै नपढी बीपीबारे फर्माए । मानौँ, उनीहरूलाई किताब पढ्न आवश्यकै छैन । शशांकले आत्मसमर्पण शैलीमा सुनाए, 'किताब त मैले पढ्न पाएको छैन । पढेपछि फेरि बोलौँला ।' विस्मयको बात के भने शशांकले कांग्रेस महामन्त्रीको लेटर प्याडमा हस्ताक्षरसहित तीन पृष्ठमा 'सूक्ष्म दस्तावेजको रहस्य' भनी किताबमै लेखेका छन् ।

पदमबहादुर थापाको संकलन र सम्पादन अनि महेश पौड्यालको अनुवाद रहेको *बीपी कोइरालाको डायरी*मा शशांकले लेखेको भूमिका संयोगवश *नेपाल*मै छापिएको थियो । नोटबुककार त तिरिमिरी झ्याइँ भयो । नपढी लेखियो वा थाहै नदिई छापियो ?

७६६ प्रज्ञाप्रतिष्ठान !

०६५ यता मुलुकमा तीन प्रज्ञाप्रतिष्ठान अस्तित्वमा छन्, नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठान, नाट्य तथा संगीत प्रज्ञाप्रतिष्ठान र ललितकला प्रज्ञाप्रतिष्ठान । सबैजसोमा आर्थिक र प्राज्ञिक अनुशासनको पालना नभएकाले उद्देश्यअनुरूप प्रभावकारी हुन नसकेको सुनिँदै आएपछि एउटै छातामुनि राख्ने असफल प्रयत्न भयो पनि । तर कार्यकर्ता भर्ती केन्द्र बनाउन पाउने भएकाले दुई तिहाइको सरकारले ती संस्था गाभ्न सकेन ।

प्रज्ञाप्रतिष्ठान गठन कार्यदल मात्र बनाएका प्रदेश सरकारलाई उछिनिसकेका छन्, स्थानीय 'सरकार' ले । ३० कात्तिकमा सिन्धुलीको दुधौली नगरपालिकाले दुधौली प्रज्ञाप्रतिष्ठान, २०७६ गठन गर्‍यो । धरान उपमहानगरपालिका र दमक नगरपालिकाले यसअघि नै 'प्रज्ञाप्रतिष्ठान' बनाइसकेका छन् । रोचक के भने यस्ता प्रज्ञाप्रतिष्ठानमा समाजमा चिनिएका मान्छे कोही छैन । धरानमा कार्यकारी परिषद् ११ र सभा ३५ सदस्यीय छ भने दमकमा नौ सदस्यीय कार्यसमिति र २१ सदस्यीय परिषद् ।

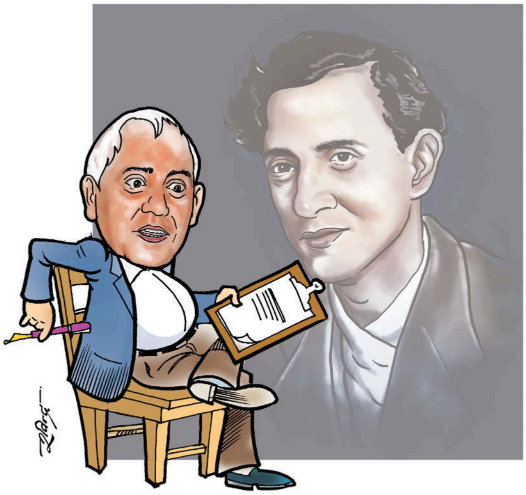

जगजाहेरै छ, काठमाडौँका तीन प्रज्ञाप्रतिष्ठानको अवस्था जर्जर छ । सबैजसो बजेट कर्मचारी र प्राज्ञलाई तलबभत्ता खुवाउनेमै इतिश्री हुन्छ । नेताको कोटको खल्तीबाट निस्केका प्राज्ञहरूले आफूलाई प्राज्ञ प्रमाणित गर्न सक्ने स्थिति छैन । त्यस्तो बेला ७ सय ६६ पालिकामा खुल्ने प्रज्ञाप्रतिष्ठानको हविगत के होला ? भाषा, साहित्य, कला, संस्कृतिको प्रवर्द्धन होला कि सामान्य भर्ती केन्द्र मात्रै ?

बालमित्र डाक्टर

डा पुष्पलाल (**पीएल**) **राजभण्डारी बितेछन्** । १३ **कात्तिकमा प्रस्थान** गरेका ती ८९ वर्षे बालमित्र डाक्टर खासमा नेपालको पहिलो बालरोग विशेषज्ञ थिए । तर त्यो श्रेय उनले पाएनन् । किनभने राणाकालमा डा महेन्द्र प्रसाद बेलायतमा बालरोगबारे पढ्न गए तर नपढी फर्किए पनि राणा शासकले फर्मान गरे, 'तँ बालरोग विशेषज्ञ भइस् ।' राणा शासकका सामु कसको पिताम ?

तीन-चार जना कलिला भाइबहिनी सामान्य रोग लागेर बित्दा बाआमाको वेदना देखेका पीएलले अठोट गरेका रहेछन्, 'स्वाधीन डाक्टरी पेसा रोज्छु, बच्चाकै विषय पढ्छु ।' आखिर ०१५ मा इन्स्टिच्युट अफ चाइल्ड हेल्थ युनिभर्सिटी अफ लन्डनबाट डीसीएच (डक्टरेट इन चाइल्ड हेल्थ) को उपाधि लिएरै छाडे ।

ढल्कँदो उमेरमा पनि उनको बालमित्रतामा कमी आएको थिएन । केटाकेटी उनीसित खेल्थे । चस्मा झिक्थे, घडी तान्थे अनि दोस्ती गर्थे । केटाकेटीलाई ओभर डोज औषधी दिनु अपराधजस्तो लाग्थ्यो उनलाई । 'मुसा मार्न बन्दुक चलाउने ? बन्दुकले मुसा मार्न मिल्छ ?' उनी आक्रोशित हुन्थे, 'पहिले डाक्टरले थोरै गर्थे, राम्रो गर्थे । एक डोजले ठ्याक्कै निको हुने राम्रो औषधी हुँदै होइन ।'

डा पुष्पलाल राजभण्डारीसित मेरो भेट भएको थियो, व्यक्तिचित्र लेख्ने सिलसिलामा । तर उनी रहेछन् लुकुवा । बडा रसिक र बौद्धिक उनीसँग दुई-तीन बसाइ भयो । टेलिफोनमा पनि घन्टौँ गफिए । तर अन्त्यमा फोटो खिचाउन आनाकानी गरे । 'फोटो खिचेपछि त तपाईंले छापिहाल्नुहुन्छ नि ? भो, अहिले फोटो नखिचाऊँ, त्यो काम पछि गरौँला ।' त्यत्तिकै भएको थियो । २५ कात्तिकको *कान्तिपुर*मा १३ औँ पुण्यतिथिको श्रद्धाञ्जली छापिएको देखेपछि पुरानो सम्झना बल्झिएर आयो । अलबिदा डाक्टरसाहब ! ने

BAJAJ
pulsar DTS-i
15 YEARS OF
LEADERSHIP
The all new pulsar NS200 FI & ABS
RIDE FEARLESS
LIQUID COOLING
ANTI-LOCK BRAKING SYSTEM
PERIMETER FRAME
FUEL INJECTION
Available for TEST RIDE in all Showrooms
Introductory Price
Rs. 3,54,900

GOLCHHA GROUP

SOLE DISTRIBUTOR FOR NEPAL
Hansraj Hulaschand & Co Pvt. Ltd.
Teku Road, Kathmandu, Ph. No: 4230001/4268088, Fax: 4220491
url: www.golchhagroup.com.np www.facebook.com/pulsarnepal

Watch pulsar DARE VENTURE IV™
Every Saturday 9PM – 10PM only on AP1 HD

For more information about your nearest dealer please contact .
Bajaj 24 x 7 HELPLINE 16600175555 9801575555

का.जि.द.नं. १०४/०५६/५७ म.क्षे.हु.नि.का.द.नं. २/०५७/५८

Introductory Offer:
10% Discount

MARTIN
ICE CREAM

Vital

An Italian Gelato

NOW in Jamal

Martin Ice Cream's
1st Ever Franchise

AUS Scoops and Smile

Open Time : Every Day 11:00 am to 6:00 pm

Next to Nepal Chamber of Commerce Building, Jamal, Kathmandu |
| RSVP: 9823492444, 9860574755 |

Pixelpro\2019

Franchisor

MARTIN
ICE CREAM

An ISO 22000 Certified Company